

Je bent jezelf als geen ander

Identiteitsrituelen bij adolescenten op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg en het handelen door jeugdhulpverleners hier op.

Opdrachtgever:

Gert Vierwind

Studenten:

Joëlle Bos
Mariëlle van
Omme
Jasper de Roos

Studie:

Sociaal
Pedagogische
Hulpverlening

**Afstudeer-
begeleider:**

Jochum Muurling

**Eerste
beoordelaar**

Petra Potters

Datum

Mei 2015

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	p.05
Samenvatting.....	p.06
Begrippenlijst.....	p.07
Hoofdstuk één: Inleiding.....	p.08
1.1 Aanleiding voor het onderzoek.....	p.08
1.2 Vraagstelling.....	p.10
1.3 Onderzoeksmethoden.....	p.10
1.4 Doelstelling, doelgroep en beoogd resultaat.....	p.13
1.5 Leeswijzer.....	p.14
Hoofdstuk twee: Identiteitsvorming bij adolescenten op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg	p.16
2.1 Adolescentie.....	p.16
2.2 Identiteitsvorming bij adolescenten	p.17
2.2.1 <i>Het zelf</i>	p.17
2.2.2 <i>Personen</i>	p.18
2.2.3 <i>Erikson</i>	p.19
2.2.4 <i>Marcia</i>	p.19
2.2.5 <i>Contextueel ontwikkelingsmodel en U-MICS</i>	p.20
2.3 Open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg	p.20
2.3.1 <i>Residentiële jeugdzorg</i>	p.20
2.3.2 <i>Open leefgroepen</i>	p.22
2.3.3 <i>Wonen op een leefgroep als adolescent</i>	p.22
2.4 Conclusie.....	p.23
Hoofdstuk drie: Geritualiseerd gedrag omtrent identiteitsvorming.....	p.25
3.1 De structuur en betekenis van een ritueel.....	p.25
3.2 Elementen van een ritueel.....	p.26
3.3 Soorten rituelen.....	p.26
3.3.1 <i>Cyclische rituelen</i>	p.27
3.3.2 <i>Intensiveringsrituelen</i>	p.27
3.3.3 <i>Overgangsrituelen</i>	p.27
3.3.4 <i>Symbolen</i>	p.28
3.4 Identiteitsrituelen.....	p.28
3.5 Conclusie.....	p.30
Hoofdstuk vier: Gesignaleerde identiteitsrituelen door jeugdhulpverleners bij de adolescenten op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg.....	p.32
4.1 Betekenis identiteitsritueel.....	p.32
4.1.1 <i>Sociale contacten</i>	p.32
4.1.2 <i>Emoties</i>	p.33
4.1.3 <i>Eigenheid</i>	p.33
4.2 Vorm identiteitsritueel.....	p.34
4.2.1 <i>Destructief gedrag als identiteitsritueel</i>	p.34
4.2.2 <i>Gebruiksvoorwerpen als identiteitsritueel</i>	p.34

4.2.3 Kledingstijl als identiteitsritueel.....	p.35
4.2.4. Muziek als identiteitsritueel.....	p.36
4.2.5 Sociale contacten als identiteitsritueel.....	p.37
4.2.6 Vluchtgedrag als identiteitsritueel.....	p.38
4.2.7 Vrijtijdsbesteding als identiteitsritueel.....	p.38
4.3 Conclusie.....	p.40
Hoofdstuk vijf: De handelwijze van jeugdhulpverleners met betrekking tot identiteitsrituelen bij de adolescenten op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg.....	p.42
5.1 Veel voorkomende handelingen.....	p.42
5.1.1 In gesprek gaan.....	p.43
5.1.2 Inzicht geven.....	p.44
5.1.3 Stimuleren.....	p.45
5.2 Handelingen binnen een identiteitsritueel.....	p.46
5.2.1 Telefoon gebruiken.....	p.46
5.2.2 Sporten.....	p.47
5.2.3 Ordinaire kleding dragen.....	p.48
5.3 Conclusie.....	p.48
Hoofdstuk zes: Conclusie.....	p.50
6.1 Conclusie deelvragen.....	p.50
6.2 Beantwoording hoofdvraag.....	p.52
Hoofdstuk zeven: Discussie.....	p.53
7.1 Doelstelling.....	p.53
7.2 Werkwijze.....	p.53
7.3 Samenwerking.....	p.55
Hoofdstuk acht: Discussie.....	p.57
8.1 Vervolgonderzoek naar identiteitsrituelen.....	p.57
8.2 Vervolgonderzoek naar de meest voorkomende handelingen.....	p.57
8.3 Vervolgonderzoek naar vernieuwende handelingen op geritualiseerd gedrag omtrent identiteitsvorming.....	p.58
Bibliografie.....	p.59
Bijlagen.....	p.62
Bijlage 1: Topiclijst.....	p.62
Bijlage 2: De zeven elementen van Grimes	p.66
Bijlage 3: Kernlabeltabel.....	p.68
Bijlage 4: Labels en fragmenten.....	p.74
4.1 Interview A	p.74
4.2 Interview B	p.78
4.3 Interview C	p.83
4.4 Interview D	p.84
4.5 Interview E	p.86
4.6 Interview F	p.90
4.7 Interview G	p.95
4.8 Interview H	p.102
4.9 Interview J	p.105
4.10 Interview K	p.107

4.11 Interview L	p.110
4.12 Interview M	p.112
4.13 Interview N	p.112
Bronnenboek.....	p.116

Voorwoord

U staat op het punt om het onderzoek naar identiteitsrituelen bij adolescenten op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg te gaan lezen. Dat is een hele mond vol, daar zijn wij ons van bewust. Maar het is de doelgroep waar de jeugdhulpverleners mee werken.

Wij hopen dat dit onderzoek inzicht geeft in identiteitsrituelen. Wat dat zijn, wat jeugdhulpverleners daarvan signaleren en vooral hoe de jeugdhulpverleners daar op handelen. Daarnaast hopen wij dat dit onderzoek bijdraagt aan het werkveld, zodat jeugdhulpverleners bewust bezig blijven met de identiteitsrituelen bij adolescenten.

Wij hebben door middel van dit onderzoek onze kennis kunnen uitbreiden met betrekking tot het signaleren van en handelen op identiteitsrituelen bij adolescenten. Wij hebben geïnterviewden aan het denken kunnen zetten door de vragen, en dat is al een behaald resultaat op zich.

Voor u verder gaat met het lezen van het onderzoek willen wij eerst de mensen bedanken die het mogelijk hebben gemaakt om dit onderzoek uit te voeren. Op de eerste plaats natuurlijk onze opdrachtgever: Gert Vierwind. Bedankt voor de mogelijkheid om dit onderzoek uit te voeren en voor het interessante onderwerp. Ook willen wij onze afstudeerbegeleider, Jochum Muurling, bedanken. Bedankt voor je kritische blik op ons onderzoek, bedankt voor je vragen en voor alle tijd die je in het checken van het onderzoek hebt gestoken.

Vervolgens willen wij alle instellingen en geïnterviewden bedanken. Medewerkers van Eleos, Spirit!, TriviumLindenhof, de Rading, Intermetzo en Karakter: bedankt! Vanwege de anonimisering noemen wij alleen de instellingsnamen, maar geïnterviewden: bedankt voor jullie open houding, voor de beantwoording van onze, soms wat cryptische, vragen en bedankt voor de tijd en aandacht. Als laatste willen wij onze wederhelften bedanken. Bedankt voor jullie onvoorwaardelijke steun op de momenten dat wij al onze stress op jullie afreageerden en bedankt voor de duwtjes in de rug op momenten dat het nodig was.

Wij hebben veel tijd en energie gestoken in dit afstudeerproject. Het is een mooi proces geweest, waarin wij veel over onszelf en over het onderwerp geleerd hebben. Het is mooi om een product af te leveren dat bij kan dragen in het werkveld van de jeugdhulpverleners.

Wij wensen u veel leesplezier!

Joëlle Bos,
Mariëlle van Omme &
Jasper de Roos

Samenvatting

Het belang van rituelen in cultuur en samenleving wordt steeds groter. *‘De toenemende aandacht voor rituelen blijkt onder meer uit de opkomst van het beroep van ‘ritueel-begeleider’* (Vierwind, 2012, p.3). Het is voor een jeugdhulpverlener belangrijk om zich te verdiepen in de opkomende specifieke rituelen die Gert Vierwind (2012) omschrijft in zijn aanvraag promotie onderzoek. Dit is belangrijk omdat deze rituelen steeds meer aandacht krijgen: het is een maatschappelijke trend (Vierwind, 2012). Het is onbekend voor het lectoraat Jeugd en Gezin en Gert Vierwind hoe jeugdhulpverleners op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg handelen met betrekking tot identiteitsrituelen bij adolescenten op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg.

Als eerste is er literatuuronderzoek gedaan naar identiteitsvorming, rituelen en identiteitsrituelen. De identiteitsvorming is een onderdeel van de overgang van kind naar volwassene. Binnen dit onderzoek omvat de identiteitsvorming zowel de vorming van het zelf, door de vorming van het zelfconcept en zelfwaardering, als de bindingen en exploraties die de adolescent aan gaat. De definitie van een ritueel voor dit onderzoek is: *‘Een ritueel verbindt binnen een concrete handeling structuur en betekenis.’* (Quartier, 2008, p.15-25). De definitie van een identiteitsritueel voor dit onderzoek is: Geritualiseerd gedrag met een betekenis dat tot uiting komt tijdens de identiteitsvorming binnen de adolescentieperiode.

Na het literatuuronderzoek zijn er interviews afgenomen bij dertien jeugdhulpverleners. In deze interviews zijn identiteitsrituelen van adolescenten bevraagd en is bevraagd hoe de jeugdhulpverlener hier op handelt. Identiteitsrituelen van adolescenten vanuit het perspectief van de jeugdhulpverlener zijn allereerst gedragingen van adolescenten. Als tweede zijn de gedragingen van de adolescenten geritualiseerd: het gedrag heeft een betekenis voor de adolescent. Ten derde is dit betekenisvolle geritualiseerde gedrag gekoppeld aan theorie over identiteitsvorming van de adolescent. Deze drie stappen laten zien hoe een identiteitsritueel van een adolescent er uit ziet.

Aan de hand van de afgenomen interviews en de hieruit gehaalde fragmenten zijn de handelingen van de jeugdhulpverlener beschreven. Tevens zijn er een paar identiteitsrituelen waarop veel jeugdhulpverleners reageren beschreven, zoals telefoongebruik, sporten en ordinaire kleding dragen. Elke jeugdhulpverlener kan in een gelijke situatie anders reageren, maar uit de interviews zijn een aantal handelingen naar voren gekomen die meerdere jeugdhulpverleners uitvoerden op meerdere identiteitsrituelen. Een top drie van de meest voorkomende handelingen, onafhankelijk van wat het identiteitsritueel inhoudt, zijn: in gesprek gaan, inzicht geven en stimuleren. Door het anders reageren door de jeugdhulpverleners in dezelfde situaties kan er minder makkelijk een eenduidig antwoord worden gegeven op de hoofdvraag.

De aanbevelingen naar Gert Vierwind en het Lectoraat Jeugd en Gezin van de Christelijke Hogeschool Ede zijn dan ook om vervolgonderzoek te doen naar in ieder geval drie onderwerpen: identiteitsrituelen, de meest voorkomende handelingen van de jeugdhulpverleners en vernieuwende handelingen voor de jeugdhulpverleners.

Begrippenlijst

Adolescent: Jongere tussen de twaalf en achttien jaar.

Identiteitsritueel: Geritualiseerd gedrag omtrent identiteitsvorming is gedrag met een bepaalde betekenis en structuur dat tot uiting komt tijdens de identiteitsvorming binnen de adolescentieperiode.

Identiteitsvorming: De vorming van het zelf bij de adolescent, door de vorming van het zelfconcept en zelfwaardering, evenals de bindingen en exploraties die de adolescent aan gaat.

Rite de passage: Overgangsritueel van de ene naar de andere sociale status, waarbij een persoon zich losmaakt uit de oude situatie om over te gaan in een nieuwe situatie.

Rituelen: Een ritueel verbindt binnen een concrete handeling structuur en betekenis.

Social media: Mediavormen waarbij op verschillende manieren contact gelegd kan worden met anderen. Voorbeelden van social media zijn Facebook, Twitter en Instagram.

Statussymbool: Een voorwerp, teken of gebaar dat betekenis heeft voor de status van een persoon.

Whatsapp: Veelgebruikte berichtendienst op een mobiele telefoon waarmee berichten (whatsappjes of appjes) naar elkaar gestuurd kunnen worden. Valt binnen social media.

Hoofdstuk één

Inleiding

Dit eerste hoofdstuk zet het volgende uiteen: Wat is de aanleiding voor dit onderzoek? Welk probleem komt daar uit naar voren? Welke vraag heeft dit probleem en hoe wordt deze vraag beantwoord? Welke onderzoeksmethoden worden er gebruikt en waarom? En als laatste: voor wie is dit onderzoek bedoeld en wat is het beoogd resultaat? Op al deze vragen wordt antwoord gegeven in dit hoofdstuk.

1.1 Aanleiding voor het onderzoek

‘Het belang van rituelen als sleutelement in cultuur en samenleving wint de laatste jaren sterk aandacht. Rituelen zijn symboolhandelingen die tot een verscheidenheid van functies herleid kan worden. Ze kunnen samenbinden (groepsvorming), gevoelens kanaliseren (helpen bij crisis verwerking), tijd ordenen (binnen een dag, maar ook binnen een jaar; een leven), ze hebben een functie bij identiteitsvorming en helpen het leven als geheel te structureren.’ (Vierwind, 2012, p.3).

Het belang van rituelen*¹ in cultuur en samenleving wordt steeds groter. *‘De toenemende aandacht voor rituelen blijkt onder meer uit de opkomst van het beroep van “ritueel-begeleider”. In landelijke dagbladen verschijnen columns die het belang van rituelen benadrukken. Het onderzoek naar specifieke verschijningsvormen, waarde en werking van rituelen op plaatsen waar nauw wordt samengeleefd staat echter nog in de kinderschoenen.’* (Vierwind, 2012, p.3). Het onderzoek staat ook op plekken als open leefgroepen in de jeugdzorg nog in de kinderschoenen.

Zoals in bovenstaand cursief citaat beschreven kunnen rituelen een functie hebben bij identiteitsvorming*. Deze rituelen uiten zich door middel van geritualiseerd gedrag omtrent identiteitsvorming. Geritualiseerd gedrag wordt uitgelegd als gedrag dat herhaaldelijk plaatsvindt en verwijst naar een betekenis (Regouin & Siegers, 2007). Bijvoorbeeld het geven van een kop koffie aan iemand die te gast is. Het is nog niet bekend welke rituelen jeugdhulpverleners zien bij adolescenten* en hoe de jeugdhulpverleners handelen met betrekking tot deze identiteitsrituelen. Het is voor een jeugdhulpverlener belangrijk om zich te verdiepen in de opkomende specifieke rituelen die Gert Vierwind (2012) omschrijft in zijn aanvraag promotie onderzoek. Dit zijn drie onderverdelingen: religieuze rituelen, opvoedingsrituelen en identiteitsrituelen. Het verdiepen in deze rituelen is belangrijk voor jeugdhulpverleners omdat het belang in de samenleving van deze rituelen steeds groter wordt. Volgens Linde (2009) verandert het sociaal werk altijd, omdat het zich aanpast aan gewijzigde maatschappelijke omstandigheden, tijdgeest, doelgroepen en inzichten. Eerder is genoemd dat het belang van rituelen steeds groter wordt in de samenleving. Jeugdhulpverleners en andere sociaal werkers zullen zich hier naar moeten aanpassen om mee te gaan in de gewijzigde maatschappelijke omstandigheden.

Het onderzoek draagt bij voor adolescenten op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg. Wanneer er inzicht gecreëerd wordt op identiteitsrituelen bij de jeugdhulpverleners, kunnen zij hier bewuster naar handelen en kunnen zij zich beter inleven in de adolescent. Zo kunnen de jeugdhulpverleners de adolescenten beter begeleiden in de identiteitsrituelen, waardoor het verblijf van de adolescenten op de leefgroep beter kan verlopen.

¹ Dit teken staat voor een begrip dat voorkomt in de begrippenlijst, deze is terug te vinden op pagina 6.

Opdrachtgever voor het onderzoek is Gert Vierwind. Hij is lid van de kenniskring van het Lectoraat Jeugd en Gezin van de Christelijke Hogeschool Ede (CHE). Gert Vierwind is zich voor zijn promotieonderzoek 'Rituelen in de intramurale jeugdzorg' gaan verdiepen in de soorten rituelen die er bij adolescenten binnen de intramurale (residentiële) jeugdzorg zijn. Binnen het Lectoraat Jeugd en Gezin voert Gert Vierwind tevens zijn promotieonderzoek uit. De taak van een lectoraat op een hogeschool is het doen van innovatief praktijkonderzoek, waar zowel het onderwijs als de praktijk voordeel uit kunnen halen (Christelijke Hogeschool Ede, 2014). Het onderzoek van Gert Vierwind beschrijft en analyseert rituelen in de intramurale jeugdzorg naar vorm en werking voor de daar woonachtige adolescenten. Het hoofddoel van dit promotieonderzoek is om inzicht te verwerven in de betekenis van rituelen voor adolescenten. Daarbij is belangrijk hoe zij de rituelen zelf zien, alsmede hoe in opvoeding en professionele hulpverlening, binnen en buiten de intramurale jeugdzorg, hier op afgestemd kan worden (Vierwind, 2012).

In het onderzoek van Gert Vierwind zal gekeken worden naar meerdere vormen van rituelen bij adolescenten in de intramurale jeugdzorg (Vierwind, 2012). Binnen dit sub-onderzoek zal gekeken worden naar identiteitsrituelen*. Momenteel is er weinig literatuur beschikbaar voor jeugdhulpverleners over identiteitsrituelen bij adolescenten op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg. Mede hierdoor is het onbekend of en hoe jeugdhulpverleners identiteitsrituelen herkennen bij adolescenten op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg. Het is voor Gert Vierwind van belang om te weten te komen welke identiteitsrituelen jeugdhulpverleners herkennen bij de adolescenten waarmee zij werken voor zijn promotieonderzoek (Vierwind, 2012).

Zoals hierboven omschreven richt dit onderzoek zich op de jeugdhulpverleners werkzaam met adolescenten op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg. Residentiële jeugdzorg is een benaming van verschillende typen van zorg voor jeugdigen van nul tot 23 jaar met uiteenlopende problemen (Nederlands Jeugd Instituut, 2013). In dit onderzoek zal de doelgroep adolescenten staan voor jeugdigen van twaalf tot en met achttien jaar. In paragraaf 1.4 is een uitgebreidere uitleg van de doelgroep te lezen.

Adolescenten bevinden zich volgens Erikson in het stadium identiteit versus identiteitsverwarring (Feldman, 2009). De vorming van identiteit heeft veel invloed op identiteitsrituelen. Robert S. Feldman (2009, p.484) omschrijft dit stadium als volgt: *'Tieners proberen er achter te komen wat hen uniek maakt en wat hen onderscheidt van anderen. Ze proberen hun specifieke sterke en zwakke punten te ontdekken en vast te stellen welke rol ze het best kunnen spelen in hun toekomstige leven. [...] Adolescenten proberen te begrijpen wie ze zijn door keuzes te maken met betrekking tot hun persoonlijke, beroepsmatige, seksuele en politieke overtuigingen.'* Wanneer jeugdhulpverleners zich bewust zijn van identiteitsrituelen en hier bewust naar handelen, kunnen zij adolescenten begeleiden in het stadium identiteit versus identiteitsverwarring. De adolescent kan hierdoor dit stadium goed doorlopen en uiteindelijk zijn eigen identiteit ontwikkelen.

Dit onderzoek richt zich op het handelen op identiteitsrituelen door de jeugdhulpverlener. Handelen door de jeugdhulpverlener omvat bewuste interventies op het gedrag van de adolescent. Dit kan vanuit een persoonlijke waarde gebeuren, maar ook vanuit een methodiek of visie vanuit de instelling. Het is echter nog niet eerder beschreven hoe jeugdhulpverleners handelen met betrekking tot identiteitsrituelen van de adolescenten waar zij mee werken.

Tijdens dit onderzoek is niet alleen gekeken naar het handelen van de jeugdhulpverlener op identiteitsrituelen, maar ook naar de identiteitsrituelen zelf. Het is van belang om te weten welke identiteitsrituelen er zijn bij de adolescenten, omdat deze identiteitsrituelen nog niet eerder omschreven zijn. Pas na helderheid over de identiteitsrituelen zelf, kan bij de jeugdhulpverleners bevraagd worden over hun handelen op deze identiteitsrituelen.

De kennis en informatie die naar voren komt uit dit onderzoek zou jeugdhulpverleners kunnen helpen met het handelen op identiteitsrituelen bij de adolescenten die zij begeleiden. Echter handelen jeugdhulpverleners al op identiteitsrituelen, alleen ontbreekt er informatie over het adequate handelen op deze identiteitsrituelen (Vierwind, 2012). Door een exploratief onderzoek te doen naar identiteitsrituelen bij adolescenten op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg, zal er meer duidelijkheid verworven worden over identiteitsrituelen en hoe jeugdhulpverleners handelen op deze rituelen.

Probleemstelling

Het is onbekend voor Gert Vierwind en het lectoraat Jeugd en Gezin hoe jeugdhulpverleners op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg handelen met betrekking tot identiteitsrituelen bij adolescenten op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg.

1.2 Vraagstelling

Op welke wijze handelen jeugdhulpverleners op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg met betrekking tot identiteitsrituelen bij adolescenten op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg?

Deelvragen

Deelvraag 1: Wat is identiteitsvorming bij adolescenten op een open leefgroep binnen de residentiële jeugdzorg?

Deelvraag 2: Wat is geritualiseerd gedrag omtrent identiteitsvorming?

Deelvraag 3: Hoe ziet dit geritualiseerd gedrag omtrent identiteitsvorming er uit bij adolescenten op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg vanuit het perspectief van de jeugdhulpverlener?

Deelvraag 4: Op welke wijze handelen jeugdhulpverleners op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg met betrekking tot geritualiseerd gedrag omtrent identiteitsvorming bij adolescenten op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg?

1.3 Onderzoeksmethoden

Er is gekozen voor de afstudeervariant ‘onderzoek’. De vorm van het onderzoek is explorerend. *“Bij exploratie staat de ontwikkeling van begrippen, hypothesen of een theorie voorop: dat is het uiteindelijke doel.”* (Baarda, Goede & Teunissen, 2009, p. 96). Er is gebruik gemaakt van een explorerende onderzoeksvorm omdat het begrip ‘identiteitsrituelen’ nog niet ontwikkeld was en het onbekend was hoe jeugdhulpverleners hier mee om gaan.

Hier onder is per deelvraag uitgewerkt hoe dit explorerend onderzoek zal worden uitgevoerd.

Onderzoeksmethoden deelvraag één en twee

Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden wordt gestart met het beantwoorden van deelvraag één en twee door middel van beschrijvend onderzoek. Dit houdt in dat er relevante gegevens, oftewel literatuur, gezocht worden over identiteitsvorming, geritualiseerd gedrag en identiteitsrituelen. Deze informatie is geordend en gecategoriseerd en er zijn aan de hand van de gecategoriseerde informatie begrippen ontwikkeld die verder in het onderzoek gebruikt worden (Baarda et al., 2009).

De eerste deelvraag gaat in op wat identiteitsvorming bij adolescenten betekent. De tweede deelvraag zet uiteen wat geritualiseerd gedrag is volgens de theorie en welke definitie van 'geritualiseerd gedrag' er gebruikt zal worden binnen het onderzoek. Ook wordt in de tweede deelvraag ingegaan op het begrip 'identiteitsrituelen'. Er wordt uitgelegd wat dit begrip inhoudt volgens de theorie en welke definitie hiervan gebruikt is.

Deze deelvragen zijn beantwoord aan de hand van literatuurstudie op deze onderwerpen. Er is hiervoor gebruik gemaakt van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, de mediatheek van de Christelijke Hogeschool Ede en de diverse databanken die vanuit de Christelijke Hogeschool Ede aangeboden worden. Voorbeelden van databanken die wij hebben gebruikt zijn de vakbibliotheek, 'LexisNexis' en 'Academic Search'. Zoektermen die gebruikt zijn voor de literatuurstudie sluiten aan bij de desbetreffende deelvragen. Voorbeelden hiervan zijn: 'adolescenten', 'identiteit' en 'rituelen'. Daarbij zijn deze termen vertaald om Engelse en andere niet-Nederlandse literatuur te vinden. Er zijn definities opgesteld van de begrippen. Deze zijn gebruikt in het onderzoek. Andere definities van de begrippen zijn niet aangehouden om het onderzoek eenduidig te laten verlopen.

Een risico bij het gebruiken van definities is dat lezers een andere definitie van dit begrip kennen. Hierdoor kunnen er andere verwachtingen ontstaan bij het lezen van de hoofd- en deelvragen door de lezer, terwijl deze verwachtingen misschien niet waargemaakt zullen worden in het onderzoeksverslag. Door het zelf definiëren van onze begrippen aan de hand van de gevonden literatuur verkleinen wij dit risico.

Onderzoeksmethoden deelvraag drie en vier

Bij deelvraag drie en vier is onderzocht welke gedragingen jeugdhulpverleners zien bij adolescenten en hoe jeugdhulpverleners handelen met betrekking tot de identiteitsrituelen van de adolescenten. Deze deelvragen zijn beschreven met behulp van gedeeltelijk gestructureerde interviews met jeugdhulpverleners werkzaam op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg.

De interviews zijn gehouden met dertien jeugdhulpverleners binnen residentiële jeugdzorginstellingen met open leefgroepen. De instellingen zijn benaderd op basis van het aanbod aan groepen: het was van belang dat het open residentiële groepen waren met adolescenten. Daarnaast hebben wij gekozen voor instellingen binnen Midden-Nederland, in verband met de bereikbaarheid. De interviews zijn afgenomen binnen de volgende instellingen: Spirit!, TriviumLindenhof, Pactum, Eleos, de Rading, Karakter en Intermetzo. Zie tabel 1 voor de geïnterviewden, de instelling waar zij werken, hun opleidingsniveau en ervaringsjaren.

Interview	Instelling	Opleidingsniveau	Ervarings-jaren
A.	Eleos	HBO: Sociaal pedagogische hulpverlening	3
B.	De Rading	Universiteit: Algemene Sociale Wetenschappen Universitaire master: Jeugdstudies	3
C.	Spirit	HBO: Pedagogiek	3
D.	Spirit	HBO: Sociaal pedagogische hulpverlening	7
E.	De Rading	HBO: Sociaal pedagogische hulpverlening	5
F.	Spirit	HBO: Sociaal pedagogische hulpverlening	10
G.	De Rading	HBO: Sociaal pedagogische hulpverlening	1
H.	TriviumLinden h of	HBO: Management, Economie en Recht HBO: Psychologie	35
J.	TriviumLinden h of	HBO: Sociaal pedagogische hulpverlening	10
K.	Karakter	HBO: Maatschappelijk werk en dienstverlening Post-HBO: Intensive ambulante gezinsbegeleiding Kempler i nstituut: Ervaringsgerichte hulpverlening (huidige studie)	5
L.	Intermetzo	MBO: Sociaal cultureel werk	18
M.	TriviumLinden h of	HBO: Sociaal pedagogische hulpverlening	3
N.	TriviumLinden h of	HBO: Sociaal pedagogische hulpverlening	5

Tabel 1

Als voorbereiding op deze interviews is er een topiclijst opgesteld aan de hand van de verkregen informatie uit deelvraag één en twee. De topiclijst is te vinden in bijlage 1: Topiclijst. *‘Een tussenvorm van structurering is dat je met een topiclijst werkt, waarin de onderwerpen staan die besproken moeten worden en waarin ook een voorkeur voor een vraagvolgorde wordt aangegeven. We spreken dan van een half- of gedeeltelijk gestructureerd interview.’* (Baarda et al. 2009, p. 230). De topiclijst is bijgesteld wanneer uit de gehouden interviews bleek dat bepaalde onderwerpen erg veel of juist niet besproken zijn. Het analyseren van de interviews is gebeurd aan de hand van de analyse stappen die Baarda (2009) heeft beschreven. Dit houdt onder andere in dat de interviews gelabeld en gefragmenteerd zijn en dat er thema’s gehangen zijn aan de fragmenten.

Er is gekozen voor meerdere jeugdhulpverleners en meerdere instellingen om een breder beeld te krijgen. Op deze manier is het onderzoek niet alleen gericht op één instelling en is het onderzoek explorerend te noemen. Op deze wijze is er ook naar onderlinge meningsverschillen en ervaringsverschillen gekeken. Er is gekozen voor dertien interviews: één interview als proef, twaalf als werkelijke interviews. Omdat het eerste interview waardevolle informatie bleek te bevatten, hebben de onderzoekers dit interview wel gebruikt in het onderzoek. De overige twaalf interviews zijn, zo veel mogelijk, drie per instelling geweest.

Een risico vooraf was dat het verzadigingsniveau snel bereikt zou zijn en dat het niet nodig zou zijn om dertien jeugdhulpverleners te interviewen. Dit zou veel onnodige tijd kosten. Na zes interviews bleek dat er weinig nieuwe handelingen van de jeugdhulpverleners naar voren kwamen. Wat betreft het handelen van de jeugdhulpverlener was het verzadigingsniveau toen bereikt. Wat betreft de voorbeelden van identiteitsrituelen was het verzadigingsniveau niet bereikt. Wel was er een grote

overlap in de vormen en betekenissen van de identiteitsrituelen, waardoor de onderzoekers na dertien interviews een goede analyse konden uitvoeren: er kwamen nauwelijks nieuwe identiteitsrituelen naar voren. Het kan nog steeds een risico zijn dat niet alle residentiële, open leefgroepen benaderd zijn: dit kan zorgen voor een versmald beeld van de open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg.

De interviews zijn individueel afgenomen, waarbij één van de onderzoekers het interview afnam bij één van de geïnterviewden. De interviews zijn opgenomen als audiofragment door middel van een audiorecorder. Deze audiofragmenten zijn getranscribeerd, oftewel letterlijk uitgetypt. De getranscribeerde interviews zijn te vinden in het bijgeleverde bronnenboek, bron 2.

Alle fragmenten die beschreven zijn in de kernlabeltabel (zie bijlage 3: Kernlabeltabel), zijn middels de volgende stappen geanalyseerd.

- Stap één: In de interviews zijn door de jeugdhulpverleners handelingen van de adolescent benoemd, waar voor de adolescent een betekenis aan hangt. Deze handeling met betekenis is een geritualiseerde handeling.
- Stap twee: Per geritualiseerde handeling is gekeken of de handeling aansluit bij de theorie over identiteitsvorming. Wanneer dit het geval is, is de geritualiseerde handeling een identiteitsritueel.
- Stap drie: Per identiteitsritueel is onderscheid gemaakt tussen de betekenis van het identiteitsritueel en de vorm van het identiteitsritueel. Deze twee, betekenis en vorm, zijn apart als kernlabel uitgewerkt.

1.4 Doelstelling, doelgroep en beoogd resultaat

Doelstelling

- In juni 2015 is er kennis en informatie beschreven over identiteitsrituelen die jeugdhulpverleners op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg waarnemen en over hoe deze jeugdhulpverleners met betrekking tot identiteitsrituelen handelen bij adolescenten op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg.

Deze kennis wordt verzameld voor Gert Vierwind, lector van het lectoraat Jeugd en Gezin. Gert Vierwind zal deze kennis gebruiken voor zijn promotieonderzoek. Tegelijkertijd wordt deze kennis verzameld voor de jeugdhulpverleners die werkbaar zijn op open leefgroepen met adolescenten binnen de residentiële jeugdzorg. De verzamelde kennis kan jeugdhulpverleners helpen om identiteitsrituelen te herkennen en hier adequaat op te handelen.

Doelgroep

De doelgroep waarvoor dit onderzoek uitgevoerd wordt is in eerste instantie Gert Vierwind en het Lectoraat Jeugd en Gezin van de CHE. Daarnaast is de doelgroep van dit onderzoek jeugdhulpverleners binnen de residentiële jeugdzorg. Er is gekozen voor jeugdhulpverleners in plaats van de adolescenten in de jeugdhulpverlening, omdat jeugdhulpverleners het geritualiseerde gedrag van de adolescenten waar kunnen nemen. Het onderzoek richt zich alleen op het geritualiseerde gedrag bij adolescenten dat de jeugdhulpverleners waarnemen en waar zij op handelen. In afstemming met de opdrachtgever, Gert

Vierwind, zijn alleen interviews gehouden met jeugdhulpverleners op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg. Dit is afgestemd op het promotieonderzoek 'Rituelen binnen de intramurale jeugdzorg' van Gert Vierwind, waarbij onderzocht wordt welke rituelen van toepassing zijn bij adolescenten binnen de residentiële jeugdzorg.

Adolescenten zijn voor dit onderzoek jongeren tussen de twaalf en achttien jaar. Binnen dit onderzoek zullen geen jeugdhulpverleners op een open leefgroep binnen de residentiële jeugdzorg geïnterviewd worden die werken met jongeren die buiten deze leeftijdscategorie vallen. Er is gekozen voor adolescenten die leven op een open leefgroep binnen de residentiële jeugdzorg, omdat zij andere basiselementen ervaren binnen hun leefgroep dan andere vormen van residentiële jeugdzorg, zoals besloten of gesloten leefgroepen. Basiselementen zijn volgens Slot en Spanjaard (2006) onder andere de fysieke omgeving, de dagelijkse routine en groepsregels. Onder dagelijkse routine verstaan ze *'het draaiboek van de regelmatig terugkerende onderdelen van de dag, zoals opstaan, wassen en aankleden, eten, enzovoort.'* (Slot en Spanjaard, 2006, p. 62). Daarbij noemen zij kort het verschil in leefgroepen: *'Het is van belang een omgeving te creëren met zo veel mogelijk leerkansen, juist ook wanneer het soort tehuis of leefgroep door het besloten of gesloten karakter veel beperkingen oplegt aan de dagelijkse routine.'* (Slot en Spanjaard, 2006, p.66). Om deze laatste reden, de vele beperkingen door het besloten of gesloten karakter, zal dit onderzoek zich richten op jeugdhulpverleners werkzaam op open leefgroepen. Dit betekent niet dat het onderzoek niet informatief is voor jeugdhulpverleners op andere groepen binnen de residentiële jeugdzorg.

Beoogd resultaat

De gevonden resultaten bij verschillende jeugdhulpverleners werkzaam in verschillende instellingen zijn vergeleken. Het onderzoek is gericht op welke identiteitsrituelen er zijn bij adolescenten en hoe jeugdhulpverleners daar op handelen. In het gesprek met Gert Vierwind kwam naar voren dat er vanuit zijn onderzoek behoefte was naar het in kaart brengen van de huidige identiteitsrituelen en hoe jeugdhulpverleners binnen de residentiële jeugdzorg hier op handelen. In de conclusie van het onderzoeksverslag is beschreven welke huidige identiteitsrituelen er zijn bij adolescenten op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg en hoe jeugdhulpverleners hier op handelen. Bij de presentatie zal het onderzoeksverslag gepresenteerd worden waarbij er op een creatieve manier aandacht gegeven zal worden aan de uitkomsten van het onderzoek.

Nu beschreven is waarom dit onderzoek plaatsvindt en hoe dit onderzoek vorm is gegeven, wordt in de volgende hoofdstukken ingegaan op het beantwoorden van de deelvragen. Uiteindelijk volgt de conclusie, waarin de hoofdvraag beantwoord wordt. Het volgende hoofdstuk zal ingaan op identiteitsvorming bij adolescenten op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg.

1.5 Leeswijzer

Om de anonimiteit van de jeugdhulpverleners en adolescenten te waarborgen zijn er geen namen gebruikt in het uitwerken van het onderzoek. Wij hebben bewust gebruik gemaakt van de mannelijke vorm. Overal waar u de mannelijke vorm leest, kunt u ook een vrouwelijke vorm lezen.

De woorden in de tekst waar een sterretje achter staat geven aan dat dit woord voorkomt in de begrippenlijst. Dit sterretje staat alleen bij de eerste keer dat dit woord genoemd wordt. De begrippenlijst kunt u terugvinden op pagina 6. Een voorbeeld hiervan is: identiteitsritueel*.

De bevonden data uit de interviews zullen centraal staan in hoofdstuk vier en vijf. Deze data is te vinden in bijlage 4: Labels en fragmenten. De letter voor het fragmentnummer correspondeert met de letter van het interview. (Ter voorbeeld: fragment A.1 is fragmentnummer 1 uit interview A, te vinden in bijlage 4: Labels en fragmenten).

De uitgewerkte en geschrapte interviews van het onderzoek zijn te vinden in het bronnenboek. Deze is te vinden op de bijgeleverde CD-rom als u het onderzoek op papier leest, of in het tweede bestand als u het onderzoek online leest.

Hoofdstuk twee

Identiteitsvorming bij adolescenten op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg

De hoofdvraag van het onderzoek is: op welke wijze handelen jeugdhulpverleners op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg met betrekking tot identiteitsrituelen bij adolescenten op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg? Om deze hoofdvraag goed te kunnen begrijpen is het van belang om eerst te weten wat identiteitsvorming bij adolescenten op een open leefgroep binnen de residentiële jeugdzorg is. In deze zin komen drie onderwerpen naar voren: adolescentie, identiteitsvorming bij adolescenten en open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg. Eerst zal uitgelegd worden wat adolescentie inhoudt en welke processen plaatsvinden binnen de adolescentie. Daarna zal er specifiek aandacht worden besteed aan het proces identiteitsontwikkeling bij de adolescent. Als laatste wordt uitgelegd wat open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg zijn en hoe het leven op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg de identiteitsvorming kan beïnvloeden. In de conclusie wordt samenvattend antwoord gegeven op de deelvraag.

2.1 Adolescentie

Adolescentie is de periode, of overgang, tussen de kinderjaren en de volwassenheid (Slot & Aken, 2013). Volgens Slot en Van Aken (2013) is er moeilijk een leeftijdsgrens te hangen aan de periode van adolescentie. Slot en Van Aken geven de grens van tien tot 22 jaar als adolescentie leeftijd. Zo is er de vroege adolescentie, in een leeftijd van tien tot dertien jaar. Hierna volgt de midden-adolescentie in een leeftijd van veertien tot achttien jaar. Als laatste volgt de late adolescentie in een leeftijd van negentien tot 22 jaar. Toch spreekt Berk (2008) over dezelfde stadia als Slot en Van Aken (2013), maar eindigt de late adolescentie in haar boek bij achttien jaar. Maar wat is deze periode van adolescentie? En welke overgang is er precies tussen de kinderjaren en de volwassenheid? Deze vragen zijn van belang om eerst een goed beeld te scheppen van de doelgroep waar de jeugdhulpverleners mee werken.

Als eerste is er de fysieke en seksuele rijping bij adolescenten. Een adolescent groeit hard in lengte en gewicht, dit wordt de pubertaire groeispurt genoemd. Daarnaast is er de puberteit, waarin de geslachtsorganen zich volledig ontwikkelen door de toename van de geslachtshormonen (Feldman, 2009). In de hersenen ontwikkelen zich de executieve functies in de prefrontale cortex. Executieve functies zijn helpend bij plannen, structureren en het verwerken van complexe informatie (Slot & Aken, 2013). Volgens Huizinga en Smidts (2011) zijn executieve functies *‘denkprocessen (functies) die belangrijk zijn voor het uitvoeren (de executie) van sociaal en doelgericht gedrag’*. Het vermogen om gedrag in goede banen te leiden is afhankelijk van deze executieve functies.

Naast de fysieke en seksuele rijping gaat de cognitieve ontwikkeling door bij adolescenten. Volgens de theorie van Piaget belanden adolescenten vanaf hun elfde of twaalfde levensjaar in het formeel operationeel stadium (Shaffer, 2008). Dit stadium maakt dat een adolescent flexibeler kan denken dan voor dit stadium. De adolescent kan zich losmaken van het inhoudelijke aspect en kan door logisch redeneren tot een conclusie komen (Shaffer, 2008).

Ook op emotioneel gebied ontwikkelt een adolescent zich. Eerder heeft de adolescent geleerd wat de eigen emoties zijn, dat de ander ook emoties heeft en hoe de adolescent met emotionele situaties om

kan gaan. In de periode van adolescentie zullen emoties verankerd raken met de persoonlijkheid en zullen er kenmerkende regulatiestijlen ontwikkeld worden bij de adolescent (Slot & Aken, 2013).

De morele ontwikkeling is tevens aanwezig bij adolescenten. Moraliteit houdt in dat de mens een onderscheid kan maken tussen goed en kwaad. De morele ontwikkeling hangt samen met rationele en emotionele argumenten (Beemen, 2006). De morele ontwikkeling start al bij een kleuter met als motivering eigenbelang en strafvermijding. Een kind op de basisschool ontwikkelt zich moreel verder door wetten en regels na te leven. De motivering hiervoor is omdat het zo hoort. Een adolescent gaat hier nog een stap verder. Kohlberg spreekt hier van postconventionele moraliteit. De adolescent leert om het dilemma te erkennen door ethische principes af te wegen in het kiezen tussen *'goed en kwaad'* (Colby et al., 2011).

In de periode van volwassenwording gaat de adolescent door meerdere processen die passen bij de adolescentieperiode. Lukken (1999) zegt dat het leven heel wat geheimen of aspecten bevat waar een mens gaandeweg moet worden ingewijd. De aspecten die de adolescent tegenkomt op de weg naar volwassenwording zijn onder andere kennis opgedaan op school, kennis opgedaan op andere plekken, kledingstijl, het gebruiken van make-up, de manier van lopen, inrichting van de eigen kamer, voorbeeldfiguren, het eigen gedrag in verschillende situaties, het behalen van het rijbewijs, sporten en het verkennen van de seksuele en intieme relaties. Dit zijn alle mogelijke stappen die bijdragen aan het volwassen leven (Lukken, 1999).

In de volgende paragraaf wordt uitgelegd wat identiteitsvorming bij adolescenten inhoudt en welke processen hierbij een rol spelen.

2.2 Identiteitsvorming bij adolescenten

2.2.1 Het zelf

Het zelf van een adolescent bestaat uit meerdere onderdelen. Zo vallen het zelfbewustzijn, maar ook het zelfconcept en zelfwaardering binnen het zelf. Het ontwikkelen van zelfbewustzijn en het zelfconcept wordt ook wel de identiteitsontwikkeling genoemd (Slot & Aken, 2013). Zelfbewustzijn bij de mens bestaat uit verschillende vormen. Volgens Kuhl (2001) bestaat het zelfbewustzijn uit drie vormen: subjectief, objectief en extensief. Het subjectief zelfbewustzijn is het vermogen om onderscheid te maken tussen wat eigen en wat niet-eigen of vreemd is. Een onderdeel van het subjectief bewustzijn is het kunnen coördineren van de eigen motoriek of het bewaken van je persoonlijke ruimte in contact met anderen. Het objectief zelfbewustzijn is het vermogen om jezelf te kunnen herkennen als een zelfstandig object. Dit bewustzijn ontwikkelt zich al bij baby's. Als laatste volgt het extensief zelfbewustzijn. Het extensief zelfbewustzijn is het vermogen om eigen huidige ervaringen te integreren in eerdere persoonlijke herinneringen en emotionele voorkeuren (Vonk, 2009). Een voorbeeld hiervan is het terugdenken aan je vroegere beste vriend. Een ander onderdeel is jezelf motiveren voor activiteiten die bij je passen, omdat je het doel kunt verbinden aan jouw waarden en ervaringen. Dit is tevens een intrinsieke motivatie.

Het zelfconcept is naast het zelfbewustzijn ook een onderdeel van het zelf. Een mens heeft meerdere zelfschema's. Deze zelfschema's vormen samen het zelfconcept van een persoon. Een zelfschema is een stuk zelfkennis dat geassocieerd wordt met concrete attributen over jezelf, zoals herinneringen. Een

zelfschema is ook wel een eigenschap die van belang is voor het zelfconcept (Vonk, 2009). Zo kan de één intelligentie belangrijk vinden en dit als zelfschema noemen, terwijl een ander misschien ook intelligent is, maar dit niet een belangrijke eigenschap vindt voor zijn zelfconcept. De herinnering aan momenten waarop de intelligentie tot uiting kwam bij de eerste persoon draagt bij aan het zelfschema. Het zelfconcept ontwikkelt zich in de adolescentie (Vonk, 2009). Naast het zelfconcept heeft een persoon ook zelfwaardering. Zelfwaardering is de manier waarop een persoon over zichzelf denkt, dit kan zowel positief als negatief zijn. De zelfwaardering is een onderdeel dat zich ontwikkelt tijdens de adolescentie in samenwerking met het zelfconcept. Er zijn veel factoren die deze ontwikkelingen beïnvloeden (Slot & Aken, 2013).

2.2.2 Personen

De belangrijkste factoren die de ontwikkeling van de zelfwaardering en het zelfconcept beïnvloeden zijn de schoolomgeving, ouders, familie en vrienden, sekse, maatschappelijke veranderingen en de culturele en etnische context (Dusek & McIntyre, 2003).

Door de schoolomgeving leert de adolescent zichzelf realistisch te zien. De adolescent wil in deze periode zelfstandig zijn en maakt veel veranderingen door. De zelfwaardering hangt sterk samen met de behaalde resultaten in de schoolomgeving. Wanneer ouders warm, liefdevol en accepterend zijn naar de adolescent, maar ook structuur bieden aan de adolescent, heeft dit een positief effect op de zelfwaardering (Dusek & McIntyre, 2003).

Bij ouders en familieleden is er sprake van zijns-loyaliteit. Zijns-loyaliteit is een vorm van loyaliteit die er altijd zal zijn, wat er ook gebeurt in het leven van de adolescent. De basis van de identiteit wordt door ouders gelegd, door middel van de zijns-loyaliteit, het leren van waarden en normen, het bieden van warmte, liefde en acceptatie en daarnaast het bieden van grenzen (Hermanns, Nijnatten, Verheij & Reuling, 2005).

Ouders en vrienden zijn belangrijk om waarden en normen te leren, wat onder andere bijdraagt aan de ontwikkeling van de moraliteit. Daarnaast leert een adolescent door de omgang met ouders en vrienden wat de beleving van anderen over de adolescent is en wat zijn eigen zelf is. Ook worden er belangrijke sociale vaardigheden geleerd in de omgang met vrienden, wat weer invloed kan hebben op alle sociale contacten van de adolescent. Deze sociale contacten kunnen de adolescent leren wat hun beleving is over de adolescent (Slot & Aken, 2013).

Mathysen (2010, p.147) zegt dat *'identiteit verwijst naar het geruststellende gevoel deel uit te maken van een groep waaraan men min of meer identiek is'*. Gubbels (2009) zegt dat identiteit gaat om in- en uitsluiting. Sociale insluiting betekent dat bepaalde mensen samen een groep vormen waarmee zij zich identificeren. Sociale uitsluiting betekent dat bepaalde mensen geen lid kunnen worden van deze gemeenschap. Adolescenten identificeren zich met de groepen waar zij bij aangesloten zijn. Iedereen is op een bepaalde manier aangesloten bij een groep. Dit kan een groep zijn met een sociaal-emotionele behoefte of een groep die tegemoetkomt aan belangen en rationele behoeften (Remmerswaal, 2011). Niet alle groepen zullen hetzelfde zijn of met elkaar matchen, omdat er binnen een groep verschillende belangen en verschillende identiteiten zijn. Wanneer adolescenten aangesloten zijn bij een groep, zullen zij handelen naar de kenmerken van deze groep en zal dit invloed uitoefenen op de identiteit van de adolescent.

Volgens Bil en Bil (2007) is de ontwikkeling van de seksuele identiteit tevens een belangrijk onderdeel van de identiteitsontwikkeling. Tijdens de adolescentieperiode ontdekken de adolescenten wat hun mogelijkheden en wensen zijn in relaties, zowel intiem als seksueel. Deze ontwikkeling verloopt in fases, maar het kan zijn dat de ontwikkeling bij meiden sneller verloopt (Bil & Bil, 2007).

2.2.3 Erikson

Identiteitsvorming is een proces waarin de overgang van kind naar volwassene plaatsvindt. Voor Erikson verwijst de identiteit van een persoon naar *'samenhangende waarden, doelen en ideeën die weergeven wie jij bent.'* (Slot & Aken, 2013, p. 139). Erikson heeft verschillende stadia van psychosociale ontwikkeling omschreven. Tijdens de adolescentie komt de adolescent in het stadium "Identiteit versus identiteitsverwarring". De positieve resultaten van dit stadium zijn het bewustzijn van de eigen uniekheid en van de eigen rol in het verdere leven. Het negatieve resultaat van dit stadium is het onvermogen om je met de juiste rollen in het leven te identificeren (Feldman, 2009).

Adolescenten doorlopen dit stadium door verschillende rollen uit te proberen om de rol te vinden die zij het beste kunnen spelen in hun verdere leven. Zo komen adolescenten er achter wat hen uniek maakt, hoe zij zich onderscheiden van anderen. Sommige adolescenten lopen vast in hun pogingen om een goede rol voor henzelf te vinden. Hierdoor kunnen adolescenten moeilijk een eenduidige identiteit opbouwen en zullen zij rollen aannemen die afwijken van de sociale norm, of rollen die sociaal onaanvaardbaar zijn. Ook kunnen zij in de toekomst problemen krijgen met het aangaan en in stand houden van lange en hechte relaties (Berk, 2008).

In het eerder genoemde stadium van Erikson zijn sociale contacten belangrijk. De maatschappelijke druk is hoog: een adolescent moet veel keuzes maken met betrekking tot school en werk. Adolescenten hechten in deze periode veel waarde aan de informatie die vrienden en leeftijdsgenoten kunnen geven. Hierdoor zijn zij in staat relaties aan te gaan en kunnen zij hun identiteit vormen. Daarentegen neemt de afhankelijkheid van de ouders juist af (Feldman, 2009).

De identiteitsvorming is volgens Erikson compleet wanneer de adolescent uiteindelijk tot 'commitments' komt. Commitments zijn bindingen of verplichtingen die de adolescent aangaat waarbij dit commitment zijn leven invulling geeft (Beemen, 2006).

2.2.4 Marcia

De theorie van Marcia is gebaseerd op de theorie van Erikson. Om bindingen aan te kunnen gaan worden er keuzes gemaakt. Marcia noemt deze keuzes exploraties. Gebaseerd op de theorie van Erikson, die spreekt van commitments, noemt Marcia deze commitments bindingen. De twee factoren, bindingen en exploraties, zijn de twee dimensies van identiteitsontwikkeling volgens Marcia. Gebaseerd op deze twee dimensies heeft Marcia onderscheid gemaakt in vier stijlen, ook wel identiteitsstatussen genoemd. Deze geven aan hoe adolescenten met identiteitskwesies omgaan (Feldman, 2009).

De eerste identiteitsstatus wordt de "identity achievement status" genoemd. In deze status heeft de adolescent een crisis gehad waarbij exploraties zijn geweest. Na deze periode is de adolescent bindingen aangegaan (Feldman, 2009). Een voorbeeld hiervan is de keuze voor een studie door onderzoek te doen naar deze studie.

De tweede identiteitsstatus wordt de "foreclosure status" genoemd. In deze status heeft de adolescent een crisis gehad waarbij er wel bindingen aan zijn gegaan. Er is in deze status geen exploratie geweest: er is geen weloverwogen keuze gemaakt. De identiteitsontwikkeling is te vroeg afgesloten (Feldman,

2009). Een voorbeeld van de foreclosure status is een adolescent die onder druk van zijn ouders de keuze voor een studie maakt, zonder eerst onderzoek te doen naar de studie.

De derde identiteitsstatus wordt de “moratorium status” genoemd. Een adolescent die deze status heeft is nog aan het exploreren en kan al bindingen hebben, maar deze zijn vaak niet erg sterk. De adolescent heeft het bereiken van de volwassen identiteit nog uitgesteld (Feldman, 2009). Een voorbeeld van deze status is een adolescent die meerdere mensen heeft waar hij een beetje mee bevriend is en waar hij in kan wisselen. De ene dag gaat hij om met de mensen die van voetbal houden, de volgende dag gaat hij om met de mensen die houden van gamen.

De vierde identiteitsstatus wordt de “identity diffusion status” genoemd. Adolescenten in deze status zijn nog verward over hun identiteit en kunnen geen bindingen aangaan. Er zijn nog geen keuzes gemaakt voor de toekomst (Feldman, 2009). Een voorbeeld van deze status is een adolescent die meerdere studies heeft overwogen maar niets heeft onderzocht (exploratie) of besloten (commitment).

2.2.5 Contextueel ontwikkelingsmodel en U-MICS

Het contextueel ontwikkelingsmodel is ontworpen door Luyckx, Goossens, Soenens & Beyers (2005). Dit ontwikkelingsmodel zegt dat er twee cycli zijn in de ontwikkeling van de identiteit. In de eerste cyclus, formatie van bindingen, komt exploratie (keuzes maken) in de breedte en het aangaan van bindingen voor. De tweede cyclus bevat de evaluatie van bindingen. Bij deze cyclus komen exploratie in de diepte en identificatie met bindingen voor. Exploratie in de breedte houdt in dat de adolescent zorgt dat hij bindingen aan kan gaan, vóór de adolescent daadwerkelijk deze bindingen aangaat. Een voorbeeld van een exploratie in de breedte is dat iemand meerdere functies in een bedrijf uitprobeert voor er een definitieve keuze voor één functie wordt gemaakt. Exploratie in de diepte houdt in dat deze bindingen verder uitgezocht worden, bijvoorbeeld door zich af te vragen of deze functie écht bij de persoon past. Deze opvattingen worden vaak gebruikt bij onderzoeken (Luyckx et al., 2005).

Een manier om deze cycli te meten is het Utrecht-Management of Identity Commitments Scale (U-MICS). De U-MICS is een meetmodel om te meten in welk proces de adolescent zich bevindt. De U-MICS is ontworpen voor adolescenten in Nederland. Het model richt zich op relaties en ideologieën. Het model richt zich vooral op school, omdat er om school heen veel bindingen en exploraties zijn bij adolescenten. De meting wordt gedaan door middel van een vragenlijst die de adolescenten invullen (Crocetti, Schwartz, Fermani & Meeus, 2010).

Er is nu beschreven wat identiteitsvorming bij adolescenten inhoudt en op welke wijze dit eventueel getoetst kan worden. Erikson en Marcia hebben theorieën beschreven omtrent de bindingen en exploraties die de adolescent aangaat in de periode van identiteitsvorming. In de volgende paragraaf zal ingegaan worden op de open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg. Wat is een open leefgroep en hoe houdt dit verband met de identiteitsvorming van de adolescent die hier wonen?

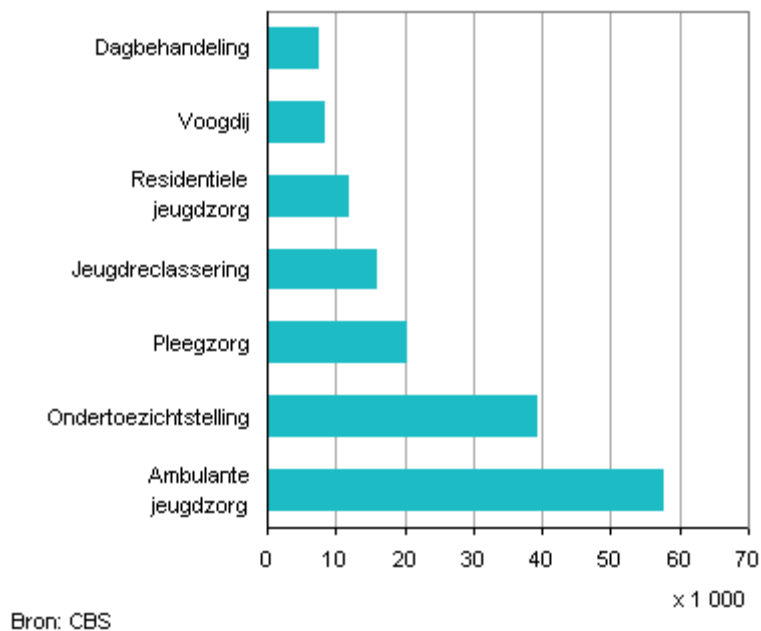
2.3 Open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg

2.3.1 Residentiële jeugdzorg

Om te weten wat open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg zijn, is het van belang om eerst te weten wat de jeugdzorg in Nederland omvat. Volgens het Nederlands Jeugd Instituut omvat de jeugdzorg het volgende: *‘In de jeugdzorg krijgen kinderen, jongeren en hun ouders ondersteuning en*

hulp bij opgroei- en opvoedproblemen. Daarbij gaat het om problemen van psychische, sociale of pedagogische aard die de ontwikkeling belemmeren. De jeugdzorg omvat zowel vrijwillige hulpverlening als gedwongen interventies.’ (Nederlands Jeugd Instituut, 2015).

In 2012 ontvingen in totaal 103.000 jongeren jeugdzorg. Op dat moment was de grootste groep, namelijk ruim veertig procent, twaalf tot achttien jaar: adolescenten (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2014). Er zijn verschillende vormen van jeugdzorg, zoals af te leiden is uit bovenstaand begrip van het Nederlands Jeugdinstituut. Deze vormen komen terug in afbeelding 1 van het Centraal Bureau van de Statistiek (2014).

Afbeelding 1

De residentiële jeugdzorg staat als vijfde groep in afbeelding 1. De grootte van deze groep is ongeveer 12.000 jongeren. Dit betekent dat ongeveer één op de tien jongeren die jeugdzorg ontvingen in 2012 verbleef binnen de residentiële jeugdzorg. Er wordt van residentiële jeugdzorg gesproken wanneer deze jongeren dag en nacht in een instelling verblijven waar ze verzorgd, opgevoed en eventueel ook behandeld worden (Slot & Spanjaard, 2010). Op deze leef- of behandelgroepen werken jeugdhulpverleners, ook wel groepsleiders genoemd. Er is onderscheid in de groepen voor de jeugdhulpverleners in de begeleiding overdag, de begeleiding 's nachts en de overige taken van de jeugdhulpverleners naast het groepswerk (Slot & Spanjaard, 2010).

De leef- of behandelgroepen kunnen op verschillende indelingen gebaseerd zijn. Zo kan er onderscheid gemaakt worden op basis van problematiek van de jongeren, maar ook op basis van leeftijd, IQ, sekse en justitiële status. Er zijn dan ook zes verschillende leef- of behandelgroepen te onderscheiden binnen de residentiële jeugdzorg, namelijk (Slot & Spanjaard, 2010):

- Leefgroepen voor de normaal begaafde jeugd
- Behandelinrichtingen voor gesloten jeugdzorg
- Jeugdinrichtingen
- Leefgroepen in psychiatrische centra

- Tehuizen voor kinderen en jongeren met beperkingen
- Kamertraining en begeleid wonen

Er zijn naast verschillen in de grootte en begeleiding van de groep, ook verschillen in de regels omtrent de groep. Zo zijn er drie vormen van leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg: open, besloten en gesloten leefgroepen. Gesloten leefgroepen zijn groepen waar alle faciliteiten zich binnen één gebouw bevinden. Vaak staat er een hek om deze groepen heen. De adolescenten verblijven dag en nacht op deze locatie (Jansma, 2010). Besloten leefgroepen zijn groepen waar alle faciliteiten zich op één terrein bevinden. In de loop van het verblijf binnen een besloten leefgroep krijgen de adolescenten meer verantwoordelijkheden en vrijheden, wanneer zij hier aan toe zijn. Vaak zijn deuren van gebouwen en slaapkamers wel op slot (Jansma, 2010). Open leefgroepen zijn groepen waarbij er weinig vrijheidsbeperkende maatregelen zijn voor de kinderen en jongeren. De deuren mogen niet op slot en de jongeren zijn in theorie vrij om te gaan en staan waar zij willen. In de praktijk is dit niet volledig het geval en kan er beter gesproken worden van meer vrijheden en privileges voor de jongeren dan bij een besloten leefgroep (Zuster Jansen, 2009).

2.3.2 Open leefgroepen

In dit onderzoek wordt specifiek gekeken naar de eerste groep: leefgroepen voor de normaal begaafde jeugd, en dan vooral naar de open leef- of behandelgroepen (verder genoemd als leefgroep). Een leefgroep is een groep die plaats biedt aan meestal zes tot tien kinderen of jongeren waar jeugdhulpverleners als groepsleiders werken. De kinderen en jongeren hebben een eigen slaapkamer en er is een gemeenschappelijke ruimte met een woonkamer, keuken en eethoek. Daarnaast zijn er sanitaire voorzieningen. Vaak is er ook een slaapruiimte voor de groepsleiding (Slot & Spanjaard, 2010). Slot en Spanjaard (2010) spreken over de taken van groepsleiders als verantwoording voor de verzorging, opvoeding en behandeling van de kinderen en jongeren. De verzorging omvat de eerste levensbehoeften, zoals een goede nachtrust en dagritme, voeding, verzorging, veiligheid en steun. De leefgroep moet leefbaar zijn. Door structuur en contact ontstaat er veiligheid. Het opvoeden is het aanleren van vaardigheden bij de jongeren, zodat zij zelf in hun eerste levensbehoeften kunnen voorzien. Daarnaast valt het overdragen van waarden en normen ook onder opvoeden. Het behandelen van de kinderen en jongeren gebeurt wanneer groepsleiders systematisch werken aan bepaalde veranderingen bij de kinderen en jongeren. Het doel van behandelen is het verminderen van probleemgedrag.

2.3.3 Wonen op een leefgroep als adolescent

Het wonen op een leefgroep is voor een adolescent anders dan het wonen in de thuissituatie. Zo zijn er groepsgenoten en speelt hierdoor de groepsdynamiek een grote rol. De enige plek waar hij alleen kan zijn is op zijn eigen slaapkamer. Er is dagelijks wisselende groepsleiding aanwezig. De jongere ziet zijn ouders en familie minder dan dat hij gewend is. De ouders hebben de rol van verzorger en opvoeder niet meer volledig: hier is de groepsleiding bij gekomen. Er is hierdoor een nieuwe dimensie toegevoegd aan de personen die invloed kunnen hebben op de identiteitsontwikkeling, namelijk de groepsleiding.

Een veel voorkomende vorm van problematiek bij adolescenten op leefgroepen is hechtingsproblematiek. Omdat deze vorm van problematiek veel voorkomt en invloed heeft op

loyaliteitsvorming en vele aspecten van de identiteitsvorming is het van belang om hechtingsproblematiek apart te noemen. Deze hechtingsproblematiek ontstaat wanneer een kind onveilig hecht met de ouder, door bijvoorbeeld verwaarlozing of mishandeling (Ham & Bobbink, 2002). De Lange heeft zich in Nederland gespecialiseerd in de problematiek van jongeren met hechtingsproblematiek. In 1991 heeft hij een model ontwikkeld met behandelingsstrategieën voor hechtingsproblematiek bij jongeren. De Lange (2008) spreekt van een goede hechting wanneer er aangesloten wordt aan de behoefte van het kind door de opvoedsituatie. De opvoedsituatie zijn ouders, maar ook broertjes, zusjes en de fysieke omgeving van het kind. Wanneer de hechting verstoord is bij het kind, uit zich dat in meerdere gedragingen. Zo stelt een adolescent met hechtingsproblematiek zich anders op in het contact met anderen: het contact is vaak functioneel en diepgang is niet mogelijk. Het inleven in een ander is erg moeilijk, al dan niet onmogelijk. Verworven loyaliteit ontstaat moeilijker dan bij een adolescent zonder hechtingsproblematiek (Hermanns et al., 2005). Er is mede door het moeilijk kunnen inleven in een ander een beperkte gewetensfunctie. Spullen lijken erg belangrijk voor deze adolescenten, maar zij gaan hier ogenschijnlijk onverschillig mee om. Daarnaast hebben ze vaak weinig persoonlijke hygiëne. Er is vaak wantrouwen naar de buitenwereld, maar ook naar het zelf. Er is vaak een negatief zelfbeeld bij deze adolescenten (Ham & Bobbink, 2002). Door dit wantrouwen naar het zelf en het negatief zelfbeeld verloopt de identiteitsvorming op een andere wijze bij adolescenten met hechtingsproblematiek. Zij zullen op een negatievere manier naar het zelf kijken en zij zullen het aangaan van commitments moeilijker vinden dan een adolescent zonder hechtingsproblematiek. Ook zal de sociale en morele ontwikkeling anders verlopen: adolescenten met hechtingsproblematiek gaan moeilijker relaties aan door het wantrouwen naar de buitenwereld en kunnen hierdoor minder leren met betrekking tot sociale en morele normen en waarden.

Ondanks het wonen op de open leefgroepen en eventuele hechtingsproblematiek zullen deze adolescenten altijd een vorm van loyaliteit naar hun ouders voelen. Het is belangrijk om de twee vormen van loyaliteit, gemaakt door Nagy en Krasner, te onderscheiden. Er is een vorm van zijns-loyaliteit: een vorm van loyaliteit die altijd blijft bestaan tussen ouder en kind, ook bij een uithuisplaatsing. *‘De zijns-loyaliteit verwijst naar herkenning van bepaalde eigenschappen en de verbondenheid met de familie. Het kind ontleent de basis van zijn identiteit aan zijn ouders.’* (Hermanns, Nijnatten, Verheij & Reuling, 2005, p 267). Naast de zijns-loyaliteit is er ook de verworven loyaliteit. Deze vorm van loyaliteit ontstaat wanneer ouders de basisbehoeften van het kind vervullen, zoals liefde, zorg en aandacht. Wanneer een kind lang wordt opgevoed in een plaatsvervangende gezinssituatie, kan ook met de plaatsvervangende opvoeders verworven loyaliteit optreden (Hermanns et al., 2005). Jeugdhulpverleners die lang en intensief werken met de adolescenten kunnen bij de adolescent verworven loyaliteit op laten treden.

2.4 Conclusie

De deelvraag van dit hoofdstuk is: ‘Wat is identiteitsvorming bij adolescenten op een open leefgroep binnen de residentiële jeugdzorg?’. Concluderend kan het volgende gezegd worden: identiteitsvorming bij adolescenten op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg is de vorming van het zelf (zelfconcept en zelfwaardering), maar ook de bindingen en exploraties die de adolescenten aangaan.

Hierbij is de adolescentie een periode van overgang: van kind naar volwassene. Deze overgang vindt meestal plaats binnen de leeftijd van twaalf tot achttien jaar. Deze leeftijd wordt aangehouden binnen

dit onderzoek, mede omdat jongeren binnen de residentiële jeugdzorg vaak niet ouder zijn dan achttien. Tijdens de overgang naar volwassene ontwikkelt de adolescent zich zowel fysiek als seksueel, maar ook cognitief, moreel en emotioneel. Daarnaast hoort ook de identiteitsvorming bij de overgang van kind naar volwassene.

Identiteitsvorming bij de adolescent is onder andere de vorming van het zelf (zelfconcept en zelfwaardering) van de adolescent (Slot & Aken, 2013). Erikson en Marcia zijn twee grondleggers van theorieën omtrent de identiteitsvorming. Erikson spreekt van de ontwikkelingsfase 'identiteit versus identiteitsverwarring' bij de adolescent, waarbij de adolescent de fase goed afrondt als hij tot 'commitments' of bindingen komt. Marcia heeft, gebaseerd op Eriksons theorie, vier identiteitsstatussen omschreven aan de hand van de exploratie en bindingen van de adolescent. Deze identiteitsstatussen geven weer op welke wijze een adolescent omgaat met de identiteitsvorming.

Binnen dit onderzoek omvat de identiteitsvorming zowel de vorming van het zelf, door de vorming van het zelfconcept en zelfwaardering, als de bindingen en exploraties die de adolescent aan gaat. Adolescenten op een open leefgroep binnen de residentiële jeugdzorg vormen ook hun identiteit. Wel is hun leefomgeving anders: zij worden verzorgd, opgevoed en behandeld door groepsleiders. De adolescenten op de open leefgroep wonen niet bij hun ouders. Er zijn weinig vrijheidsbeperkende maatregelen op deze open leefgroepen.

Omdat de leefomgeving anders is bij de adolescent op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg kan de invloed van onder andere ouders en vrienden anders zijn dan bij een adolescent die nog in de thuissituatie woont. Waar ouders in de thuissituatie verzorger en opvoeder (horen te) zijn, zijn op open leefgroepen jeugdhulpverleners de verzorger, opvoeder en behandelaar. De zijns-loyaliteit van de adolescent naar ouders toe zal blijven, ouders blijven een belangrijke invloedsbron. De jeugdhulpverleners kunnen een extra dimensie vormen bij de invloed op de identiteitsvorming van de adolescent die woont op een open leefgroep, naast ouders en vrienden. Wanneer een adolescent lang op één leefgroep verblijft, kan er verworven loyaliteit optreden bij de adolescent naar de jeugdhulpverlener. Hierdoor kan er een loyaliteitsconflict ontstaan bij de adolescent tussen jeugdhulpverlener en ouders.

Vaak is er sprake van hechtingsproblematiek bij adolescenten op de leefgroepen. Adolescenten met hechtingsproblematiek hebben moeite met het vertrouwen van anderen, het aangaan van relaties en hebben een lagere gewetensfunctie. Erikson spreekt van 'commitments', oftewel bindingen. Het binden aan vaste personen en situaties kan lastig zijn voor adolescenten met hechtingsproblematiek, door hun wantrouwen in anderen.

In dit hoofdstuk is uitgelegd wat identiteitsvorming bij adolescenten inhoudt. In het volgende hoofdstuk zal uitgelegd worden wat geritualiseerd gedrag is en wat geritualiseerd gedrag omtrent de identiteitsvorming, ofwel identiteitsrituelen, is.

Hoofdstuk drie

Geritualiseerd gedrag omtrent identiteitsvorming

In het vorige hoofdstuk heeft u kunnen lezen over de identiteitsvorming van een adolescent. Maar hoe verloopt de identiteitsvorming van een adolescent praktisch gezien? Welke handelingen en gedragingen horen daarbij?

In dit hoofdstuk is te lezen wat er in dit onderzoek verstaan wordt onder het begrip rituelen. Hierbij zijn er twee belangrijke aspecten: de structuur en de betekenis van een ritueel (Quartier, 2008). Vanuit het perspectief van het ritueel zal gekeken worden naar handelingen omtrent identiteitsvorming. Vragen die centraal staan in dit hoofdstuk zijn: Wat is een ritueel? Hoe kan men een ritueel analyseren? Wat hebben symbolen met rituelen te maken? Welke soorten rituelen zijn er? Zijn er geritualiseerde handelingen die een verband hebben met de identiteitsvorming van een adolescent? Kortom, wat is geritualiseerd gedrag omtrent identiteitsvorming?

3.1 De structuur en betekenis van een ritueel

Wat zijn precies rituelen? Wanneer wordt een handeling een rituele handeling genoemd? Volgens de theorie zijn er meerdere opvattingen over de definitie van een ritueel (Endt-Meijling, 2006; Sax, Quack & Weinhold, 2010; Legare & Souza, 2012; Vierwind, 2014). Quartier (2008, p.15-25) gebruikt de volgende definitie: *‘Een ritueel verbindt binnen een concrete handeling structuur en betekenis’*. Als er een bepaalde betekenis hangt aan een concrete handeling en als deze een kenmerkende structuur heeft, is dit een rituele handeling te noemen. Deze omschrijving zal centraal staan in dit hoofdstuk.

De structuurdimensie van een ritueel bestaat uit twee vormen (Quartier, 2008). De interne structuur die het ritueel heeft, gaat over de feitelijke rituele handeling. Hoe is het ritueel opgebouwd? Wat is de volgorde? Wie doet wat? Deze interne structuur geeft de rituele handeling stabiliteit.

Behalve dat het ritueel een interne structuur heeft, brengt het ritueel ook een externe structuur aan in het leven van de persoon. De externe structuur is ordenend. Wanneer vindt de rituele handeling plaats? Voor wie is de rituele handeling bestemd? Het kan bijvoorbeeld een vast moment in de week zijn wanneer een bepaald ritueel met bepaalde mensen plaatsvindt.

Ook alledaagse handelingen brengen structuur aan, zoals tandenpoetsen, gezamenlijke momenten et cetera. Deze handelingen worden niet als ritueel gedefinieerd maar als routine. Kenmerkend voor de definitie van een rituele handeling is dat er naast de structuur ook een betekenis aan die handeling gegeven wordt. Deze betekenis is er een die de betekenis van de alledaagse handeling overstijgt: er hangt een hogere waarde aan. De handeling tandenpoetsen heeft bijvoorbeeld geen overstijgende betekenis, dit is gewoon routine.

Bij de betekenis van een rituele handeling wordt onderscheid gemaakt tussen de interne betekenis en de externe betekenis (Quartier, 2008). De interne betekenis van een rituele handeling is verbonden met bijvoorbeeld vaste gebaren en objecten die bij de rituele handeling aan de orde zijn. Bijvoorbeeld: bij de scouting wordt elke wekelijkse samenkomst begonnen met een ceremoniële opening (Scouting Nederland, z.d.). Er wordt een vlag gehesen waar een saluut naar gebracht wordt. In dit voorbeeld is de vlag tijdens de opening het object. Het gebaar is de saluut. De gebaren en objecten worden tot symbool

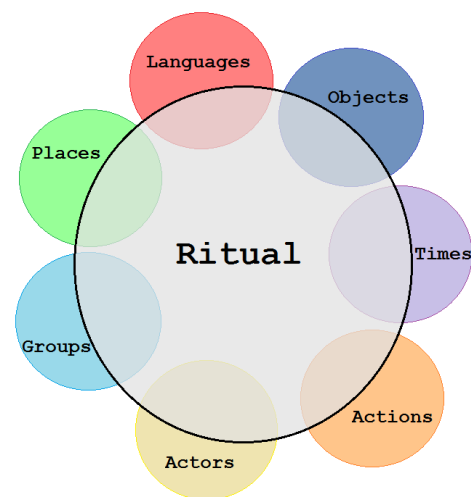
gemaakt en dragen daarmee bij aan de betekenis. Voor de scouts zijn de vlag en de saluut namelijk belangrijke symbolen en gebaren. De objecten en gebaren binnen het ritueel zijn een identificatiepunt en communicatiemiddel voor de deelnemers. Elke scout weet zodra de wekelijkse opening plaatsvindt wat er gaat gebeuren en hoe hij zich moet gedragen.

Naast de interne betekenis is er aan een rituele handeling ook een externe betekenis te geven. Bij de externe betekenis is de eigenschap verwijzend. Het ritueel verwijst naar iets dat verder reikt dan de handeling en het directe gebeuren zelf. Bij de ceremoniële opening van scouting is de externe betekenis dat de scouts laten zien aan anderen dat zij scouts zijn. Dit geeft de scouts een gevoel van verbondenheid (Scouting Nederland, z.d.). Bij een religieus ritueel kan er gedacht worden aan een transcendente verwijzing. Hierbij is te denken aan gebeden die naar een god verwijzen (Vierwind, 2014).

3.2 Elementen van een ritueel

Om inzicht te krijgen in de structuur van een ritueel heeft Grimes een zevental elementen benoemd. Deze zeven elementen dienen als een analyse-instrument om een ritueel te kunnen analyseren. In zijn boek beschrijft Grimes (2014) de volgende zeven elementen van een ritueel (zie afbeelding 2): handelingen (actions), personen die ritueel handelen (actors), plaatsen (places), tijden (times), objecten (objects), taal (languages) en groepen (groups).

Om inzichtelijk te maken wat Grimes met de zeven elementen precies bedoelt, heeft hij per element een aantal vragen opgesteld die kunnen helpen bij het analyseren en onderzoeken van het element bij het ritueel (zie bijlage: De zeven elementen van Grimes). Om een praktische analyse te geven bij deze zeven elementen wordt er wederom gebruik gemaakt van het voorbeeld van de ceremoniële opening van scouting. De rituele handeling (actions) is de ceremoniële opening. De personen die ritueel handelen (actors) zijn de scouts die de opening uitvoeren. De rituele plaats (places) is de vlaggenmast bij het scoutinggebouw. De rituele tijd (times) is elke week hetzelfde. De rituele objecten (objects) zijn de vlag en de saluut. De rituele taal (languages) is het voorlezen van de scoutswet. En de rituele groep (groups) is de groep met scouts.

Afbeelding 2

3.3 Soorten rituelen

Eerder in dit hoofdstuk heeft u gelezen over de structuurdimensie en de betekenis van een ritueel en de zeven elementen van Grimes. Maar welke functie heeft een ritueel? Sax en anderen (2010) beschrijven meerdere functies die rituelen hebben. Als eerste kan een ritueel een samenbindende functie hebben. De rituele handelingen hebben dan als functie dat ze dienen als groepsvorming. Een ritueel kan tevens als functie hebben dat het de gevoelens van een persoon kanaliseert. De rituele handeling kan

bijvoorbeeld helpen bij het verwerken van een intensiveringsritueel. Een ritueel kan ook als functie hebben dat het de tijd ordent (cyclische rituelen). Een rituele handeling die wekelijks of jaarlijks plaatsvindt, brengt ordening in het leven van een persoon zijn. Als laatste beschrijven Sax en anderen (2010) dat rituelen kunnen bijdragen aan de identiteitsvorming. Hieronder vindt u drie soorten rituelen met voorbeelden waar de functies van de rituelen in verwerkt zijn (Endt-Meijling, 2006).

3.3.1 Cyclische rituelen

Cyclische rituelen zijn rituelen die te maken hebben met tijdelijke herhaling. Tijdelijke herhalingen zijn bijvoorbeeld de seizoenen of de ordening van het religieuze leven. Het vieren van een verjaardag en de geboorte van Jezus Christus op 25 december en daarbij de viering van kerst zijn voorbeelden van cyclische rituelen (Endt-Meijling, 2006). Voor een cyclisch ritueel is het begrip tijd een belangrijk element. Als een rituele handeling dagelijks plaatsvindt, kan dit ook een cyclisch ritueel zijn. Hierbij kan men denken aan het bidden en danken voor en na een maaltijd.

3.3.2 Intensiveringsrituelen

Deze rituelen vinden plaats tijdens een crisis in het (groeps-)leven en moeten de samenhang van het (groeps-)leven herstellen en versterken. De dodenherdenking op 4 mei is hier een voorbeeld van (Endt-Meijling, 2006). Op 4 mei herdenkt Nederland alle oorlogslachtoffers sinds het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. De Tweede Wereldoorlog was een verschrikkelijke tijd in Nederland en in de rest van de wereld. Door deze intense tijd elk jaar weer te herdenken bindt het de Nederlandse burgers, het versterkt ons in deze binding (Nationaal comité 4 en 5 mei, z.d.). Intensiveringsrituelen worden ook wel crisisrituelen genoemd (Vierwind, 2014). Bij een intensiveringsritueel op persoonlijk niveau kan gedacht worden aan verdriet door een sterfgeval.

3.3.3 Overgangsrituelen

Overgangsrituelen zijn rituelen die horen bij bepaalde overgangen in het leven. Hierbij is te denken aan een geboorte, een huwelijk of een sterfgeval. De rituelen die hier bij horen, brengen verhoudingen in een nieuw evenwicht. Bekende overgangsrituelen zijn kraambezoek, diploma-uitreiking en een huwelijk (Endt-Meijling, 2006). Overgangsrituelen vinden zo ook plaats tijdens de overgang van de ene sociale status naar de andere. Van Gennep (2004) gebruikt hiervoor de term rite de passage*. Hij beschrijft drie fasen in de zogenoemde rite de passage. Er zijn rites of separation, transition rites en rites of incorporation (Gennep, 2004). Vierwind (2014, p.11) beschrijft de drie fasen als volgt: *'Tijdens de eerste fase maakt de persoon zich los uit de oude status, de tweede fase is de eigenlijke overgangperiode, en in de derde fase wordt de persoon ingelijfd in zijn nieuwe status. De tweede fase is als tussenfase cruciaal.'* De grootste rite de passage is wanneer een kind via adolescentie naar volwassenwording gaat. In het vorige hoofdstuk heeft u kunnen lezen over de emotionele ontwikkeling van de adolescent. Deze ontwikkeling is ook een van de vele voorbeelden van een rite de passage binnen de adolescentie. Eerder heeft de adolescent geleerd wat de eigen emoties zijn: de beginfase. Ook leert de adolescent dat de ander ook emoties heeft en hoe de adolescent met emotionele situaties om kan gaan: losmaken uit de oude status. In de periode van adolescentie zullen emoties verankerd raken met de persoonlijkheid en zullen er kenmerkende regulatiestijlen ontwikkeld worden bij de adolescent: de overgangperiode (Slot

& Aken, 2013). De derde fase, inlijven in de nieuwe status, gebeurt als de adolescent een volwassene is geworden.

3.3.4 Symbolen

Veel rituelen gaan gepaard met symbolen. Een symbool staat voor een voorwerp, teken of gebaar dat voor een persoon of groep betekenis heeft, omdat het verwijst naar een belangrijk persoon of waarde (Endt-Meijling, 2006). Het element objecten van Grimes (2014) zou mogelijk geïnterpreteerd kunnen worden als het begrip symbool. Een voorwerp, gebaar of teken is namelijk een object te noemen. Voorbeelden van algemene symbolen zijn de kerstboom tijdens kerst of de paasvuren met Pasen. Naast de zojuist genoemde algemene symbolen zijn er ook statussymbolen*. Een statussymbool kan een voorwerp, teken of gebaar zijn dat betekenis heeft voor de status van een persoon (Nederlands Woordenboek, z.d.). Huidige statussymbolen voor jongeren hebben veelal betrekking op technologie en kleding. Zo is een mobieltje een technologisch statussymbool voor de meeste jongeren (RTL nieuws, 2015) en een bontkraag op de jas is een statussymbool dat betrekking heeft op kleding (Lindhout, 2010).

3.4 Identiteitsrituelen

Voor het beantwoorden van de hoofdvraag is het van belang om te weten wat identiteitsrituelen zijn. Door middel van de theorie uit hoofdstuk twee en de paragrafen hierboven zal er worden ingegaan op identiteitsrituelen. Zoals in hoofdstuk twee is te lezen, maakt de adolescent meerdere ontwikkelingen door. Eén van deze ontwikkelingen is de identiteitsvorming. Deze ontwikkeling brengt bepaalde gedragingen en handelingen met zich mee die aansluiten bij de identiteit van de adolescent. Tijdens de periode van adolescentie zullen er ook meerdere handelingen en gedragingen met een bepaalde structuur plaatsvinden. Aan deze handelingen en gedragingen zal de adolescent een betekenis hangen. De definitie van een identiteitsritueel is: geritualiseerd gedrag met een betekenis dat tot uiting komt tijdens de identiteitsvorming binnen de adolescentieperiode.

De periode van de adolescentie is te beschrijven als de overgangssituatie in een rite de passage. De adolescent komt uit zijn kinderjaren (beginsituatie), maakt verschillende ontwikkelingen door in zijn periode als adolescent, waaronder de identiteitsvorming (overgangssituatie) en wordt ingelijfd in zijn nieuwe situatie als volwassenen (eindsituatie).

Binnen een rite de passage kunnen verschillende rituelen plaatsvinden die kenmerkend zijn voor de identiteitsontwikkeling. Zo is er binnen bepaalde culturen één kenmerkend overgangsritueel. In Ethiopië is dit het “Bull jumping” ritueel. Dit ritueel is één van de belangrijkste rituelen binnen een jongensleven. Na het “Bull jumping” ritueel is de jongen een man die klaar is voor het huwelijk en kinderen. Tot het moment dat de jongen over de ruggen van twaalf stieren moet lopen, vinden er allerlei rituelen plaats, waaronder dansen. Nadat de jongen over de ruggen van twaalf stieren heeft gelopen, is de jongen een echte man die voltallig lid is van de gemeenschap en klaar is voor een vrouw en kinderen (Discovery Channel, z.d.). In het boek Ethiopia (2012) van Phillip Briggs wordt ook uitgebreid beschreven wat het “Bull jumping” ritueel is.

Binnen de Nederlandse cultuur is er geen sprake van één groot overgangsritueel. In Nederland zijn er geen voorbeelden bekend zoals hierboven genoemd. De ontwikkeling van jongen naar man gebeurt in stappen en gebeurt niet van de één op de andere dag. In de Nederlandse cultuur zal de

overgangperiode een proces zijn dat meer tijd in beslag neemt. Binnen dit proces zullen er meerdere rituele elementen zijn en meerdere kleine overgangsrituelen plaatsvinden (Lukken, 1999). Voor de identiteitsvorming zal de adolescent meerdere overgangsrituelen doormaken. Een voorbeeld van een overgangsritueel is de cognitieve ontwikkeling. Binnen de adolescentieperiode valt onder andere de cognitieve ontwikkeling. Tijdens deze cognitieve ontwikkeling is er sprake van een overgangsritueel. Zoals de theorie van Piaget zegt, komt de adolescent vanaf zijn elfde of twaalfde levensjaar in het formeel operationeel stadium. De beginfase is de fase voor het elfde levensjaar. Het moment dat de adolescent zich in het formeel operationeel stadium bevindt, is de overgangsfase. In deze fase leert de adolescent flexibeler denken. De eindfase is de periode waarin de adolescent in staat is om flexibel te denken.

Om een duidelijker beeld te krijgen van een rite de passage zijn er twee voorbeelden beschreven: Jan en Sanne.

Voorbeeld: Jan

Jan is achttien jaar en bijna klaar met zijn opleiding tot helpende. Op het moment dat een student klaar is met zijn opleiding is het gebruikelijk dat er een diplomering plaatsvindt. Deze diplomering is een belangrijke gebeurtenis in het leven van Jan. Op dit moment vindt er een rite de passage plaats. De adolescent bevindt zich als student in de beginsituatie. Op het moment dat hij zijn diploma in ontvangst neemt, zit hij in de overgangsfase. Wanneer hij zijn diploma in ontvangst heeft genomen en geen student meer is, komt hij in de eindfase, waarin hij wordt ingelijfd als afgestudeerde en kan gaan werken.

Om in dit voorbeeld het ritueel en de verbinding met de identiteitsvorming duidelijker te maken, zullen de zeven elementen van Grimes (2014) gebruikt worden. De belangrijkste handeling (actions) die hierin naar voren komt zit in de overgangssituatie. Het moment waarop de student (actors) zijn diploma (objects) krijgt overhandigd door zijn docent (actors) is de belangrijkste handeling in dit voorbeeld. De diplomering gebeurt meestal op school (places) aan het einde van het schooljaar (times). Het behalen van zijn diploma heeft voor Jan ook invloed op zijn identiteitsontwikkeling. Omdat Jan zijn diploma heeft gehaald, is hij geen student meer. Wanneer hij een baan heeft gevonden, zal hij een werknemer zijn. Jan vervult nu een andere functie en zal andere gebeurtenissen, waarden en normen tegenkomen. Dit kan van invloed zijn op zijn houding, gedragingen en identiteit.

Op het moment dat Jan bezig is met zijn studie, is hij ook bezig met bindingen en exploraties zoals Erikson en Marcia die beschreven hebben (Feldman, 2009). Als eerste heeft Jan onderzocht, oftewel geëxploreerd, of deze studie bij hem past. Ook tijdens zijn studie heeft Jan meerdere exploraties gedaan. Door te beginnen met zijn studie maakt Jan ook een binding. Daarnaast gaat Jan tijdens zijn studie bindingen aan met zijn vrienden, voor sociaal emotionele behoeften, maar gaat hij ook bindingen aan met bijvoorbeeld werkgroepen, voor belangen en rationele behoeften (Remmerswaal, 2011). Zoals eerder gezegd, is het aangaan van bindingen en het doen van exploraties belangrijk voor de identiteitsontwikkeling.

Voorbeeld: Sanne

Een ander voorbeeld is Sanne. Sanne is zeventien jaar en had een goede relatie met haar moeder. Echter is haar moeder een jaar geleden overleden door een auto-ongeluk. Sanne heeft het nog steeds

moeilijk met de situatie, maar kan er steeds beter mee omgaan. Sanne vindt het echter nog wel belangrijk om haar moeder te betrekken in haar leven. Elke keer wanneer Sanne iets ernstigs, verdrietigs of juist iets heel leuks heeft meegemaakt gaat ze naar het graf en vertelt ze haar moeder wat er is gebeurd.

Wanneer Sanne 22 is geworden, besluit zij om te gaan samenwonen met haar vriend. Sanne kan vanaf het moment dat zij gaat samenwonen al haar ervaringen en bijbehorende emoties delen met haar vriend. Om nog één keer afscheid te nemen van haar moeder, besluit Sanne een brief te schrijven en deze met een ballon weg te laten vliegen. In deze brief legt Sanne uit waarom ze niet meer alles met haar moeder gaat delen.

In dit voorbeeld van Sanne is er sprake van een rite de passage. De beginsituatie is de situatie waarin Sanne haar moeder nog heeft. Samen hebben zij een goede relatie en Sanne ziet haar moeder als een voorbeeldfiguur. De overgangssituatie wanneer haar moeder is overleden en Sanne het graf van haar moeder bezoekt om haar meegemaakte momenten en emoties te delen. In de eindfase wijdt Sanne zichzelf in, in een leven zonder haar moeder, door het schrijven van een brief.

In de rituele handeling van het bezoeken van het graf zit een structuur en een betekenis. Aan de hand van de zeven elementen van Grimes (2014) zal inzicht gegeven worden in het ritueel. Wanneer Sanne (actors) iets belangrijks heeft meegemaakt (times), gaat Sanne naar het graf van haar moeder (places). Hier vertelt (languages) Sanne haar moeder wat ze heeft meegemaakt (actions). Het overlijden van de moeder van Sanne en het bezoeken van het graf heeft invloed op de identiteitsontwikkeling van Sanne. Dit komt omdat ouders grote invloed hebben op de identiteitsontwikkeling van hun kind. Ouders hebben invloed op de gedragingen en handelingen van een adolescent. Deze invloed kan komen doordat ouders bepaalde regels opstellen, die het gedrag kunnen begrenzen of juist ruimte geven om te experimenteren. Daarnaast mist Sanne niet alleen het ouderlijke gezag van haar moeder, maar ook haar voorbeeldfunctie en de persoon bij wie ze haar verhaal kwijt kan. De moederlijke adviezen, die van invloed kunnen zijn op onder andere de morele ontwikkeling, ontbreken nu. Daarnaast is het verliezen van een ouder een emotionele gebeurtenis. Voor de periode van adolescentie heeft de adolescent geleerd om te gaan met emoties. Tijdens de periode van adolescentie zullen emoties verankerd raken met de persoonlijkheid van de adolescent (Slot & Aken, 2013). Doordat de moeder van Sanne is overleden, heeft zij moet omgaan met heftige emoties. Deze emoties zullen van invloed zijn op haar persoonlijkheid. Door afscheid te nemen van haar moeder met een brief en de binding aan te gaan met haar vriend om met hem haar gevoelens te delen, gaat Sanne over in een eindfase.

3.5 Conclusie

In dit hoofdstuk stonden twee begrippen centraal, namelijk ritueel en identiteitsrituelen. De definitie van een ritueel voor de rest van dit onderzoek is: *‘Een ritueel verbindt binnen een concrete handeling structuur en betekenis.’* (Quartier, 2008, p.15-25). Op de vraag van dit hoofdstuk: *‘Wat is geritualiseerd gedrag omtrent identiteitsvorming?’* kan het volgende geconcludeerd worden: geritualiseerd gedrag omtrent identiteitsvorming is gedrag met een betekenis dat tot uiting komt tijdens de identiteitsvorming binnen de adolescentieperiode. Wanneer er gesproken wordt over een identiteitsritueel, wordt deze definitie bedoeld.

In dit hoofdstuk is geschreven over de interne en externe structuur van een rituele handeling. Deze structuur is cruciaal om een handeling een rituele handeling te noemen. Anders kan deze handeling net

zo goed een routinematige handeling zijn. Dit geldt eveneens voor de interne en externe betekenis van de rituele handeling. De interne en externe betekenis geven de waarde aan van de daadwerkelijke handeling. Om een rituele handeling te kunnen analyseren heeft Grimes (2014) de zeven elementen van een ritueel beschreven. Aan de hand van deze elementen kan de rituele handeling inzichtelijk worden gemaakt. Het begrip identiteitsrituelen staat de komende hoofdstukken centraal. In dit hoofdstuk heeft u kunnen lezen dat de rite de passage een belangrijke vorm van een ritueel is, die aansluit bij de volwassenwording van de adolescent. Van Gennep (2004) zegt dat de rite de passage uit drie fases bestaat. De adolescent maakt zich in de eerste fase los uit de oude status. De tweede fase is de overgangsperiode en in de derde fase wordt de persoon ingelijfd in zijn nieuwe status. In de Nederlandse cultuur zal de overgangsperiode een proces zijn dat meer tijd in beslag neemt. Binnen dit proces zullen er meerdere rituele elementen zijn en meerdere kleine overgangsrituelen plaatsvinden (Lukken, 1999).

In hoofdstuk vier zullen voorbeelden van jeugdhulpverleners over huidige identiteitsrituelen bij adolescenten beschreven worden. In hoofdstuk vijf zullen de handelingen van jeugdhulpverleners op de eerder genoemde identiteitsrituelen beschreven worden.

Hoofdstuk vier

Gesignaleerde identiteitsrituelen door jeugdhulpverleners bij de adolescenten op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg

In de vorige twee hoofdstukken zijn de onderwerpen identiteitsvorming van adolescenten en geritualiseerd gedrag omtrent identiteitsvorming, ook wel identiteitsrituelen genoemd, behandeld. Door interviews te houden met jeugdhulpverleners op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg en deze te analyseren is een beeld gecreëerd van enkele identiteitsrituelen van adolescenten op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg. In dit hoofdstuk zullen de meest belangrijke betekenissen en vormen van identiteitsrituelen beschreven worden. De identiteitsrituelen kunt u vinden in de kernlabeltabel in bijlage 3: Kernlabeltabel.

In paragraaf 4.1 wordt beschreven welke betekenissen van identiteitsrituelen het meest naar voren zijn gekomen uit de interviews. In paragraaf 4.2 wordt beschreven welke vormen van identiteitsrituelen het meest naar voren zijn gekomen uit de interviews.

4.1 Betekenis identiteitsritueel

In deze eerste paragraaf zullen de meest belangrijke betekenissen van identiteitsrituelen beschreven worden. De betekenis van de vorm van een ritueel is van groot belang. Zonder een betekenis is de vorm namelijk geen ritueel te noemen. Omdat gekeken is naar identiteitsrituelen zal er ook theorie gekoppeld worden aan de betekenis van de identiteitsrituelen. In onderstaande subparagrafen zullen de meest belangrijke thema's omschreven worden met daarbij de meest belangrijke betekenissen van de identiteitsrituelen.

4.1.1 Sociale contacten

De betekenis van sociale contacten als een identiteitsritueel is dat de adolescenten zich kunnen rekenen tot een groep. De adolescenten identificeren zich met deze groep en zullen hier sociale insluiting ervaren (Gubbels, 2009). Binnen dit thema zijn er meerdere betekenissen: aandacht vragen, begrip bij elkaar vinden, bevestiging willen krijgen, buiten sluiten van anderen, contact onderhouden, ergens bij willen horen, experimenteren, geen houding weten te geven, niet thuis willen zijn, niet op de groep willen zijn, nieuwe contacten aangaan, ondersteuning vragen, saamhorigheid, vertrouwdsheid en zichzelf zijn (Bijlage 3: kernlabeltabel). Ter illustratie zullen er drie betekenissen kort behandeld worden.

Bevestiging willen krijgen

Een belangrijke betekenis voor de identiteitsrituelen van de adolescenten is bevestiging willen krijgen (Fragment F.11, F.12, F.13, G.22, G.23 & G.24). De hulpverlener uit interview F vertelde het volgende: *'Iedereen, en ook wij volwassenen, willen erkenning. Wij willen ook horen 'Goh dat heb je goed gedaan. Ik ben trots op je.' Daar gaat een mens goed op, op complimenten.'* (Fragment F.13).

Contact onderhouden

Een andere belangrijke betekenis voor de identiteitsrituelen van de adolescenten is contact onderhouden (Fragment B.32, C.7, E.26, E.27, G.6, G.43, G.44, J.1, J.9, K.5, K.10, K.13 & L.1). De

hulpverlener uit interview G vertelde het volgende: *‘Je appt met vrienden, met leeftijdsgenoten, om je te meten, om te kijken wat doen zij, wat vinden zij leuk. Dan moet ik dat ook wel leuk vinden. Dat is denk ik net als internet. Omdat je die altijd bij je hebt. Continu ben je in contact met iedereen. Je wilt er bij horen, je wil bij die groep horen, je wil bij jouw vrienden er tussen passen, dus dat moet je continu checken.’* (Fragment G.44).

Ergens bij willen horen

De meest belangrijke betekenis voor de identiteitsrituelen van de adolescent is het gevoel van ergens bij willen horen (Fragment A.2, A.4, A.13, A.16, B.30, C.1, C.8, D.8, F.5, F.14, G.46, H.16, H.18, H.20, J.3, M.4, N.2 & N.4). De hulpverlener uit interview A vertelde hierover het volgende: *‘(...) ik denk wel dat ze het belangrijk vinden om ergens bij te horen. Werk is vaak wel een soort trots, en daarnaast ook gewoon de inkomsten, vinden ze heel belangrijk. Omdat je dan toch een beetje aan het volwassen worden bent. Voor heel veel jongeren is het wel van belang dat ze zelfstandig zijn. En dat ze zelfstandig kunnen gaan wonen. En daarbij hoort toch al snel een baan. Wat heel veel meespeelt, is gewoon het zijn als een ander.’* (Fragment A.2).

4.1.2 Emoties

De betekenis van emoties als identiteitsritueel is dat de adolescent heeft geleerd hoe hij met zijn eigen emoties om kan gaan. Dit is een vorm van zelfbewustzijn (Slot & Aken, 2013): bewustwording van de eigen emoties en hoe de adolescent op een voor hem prettige manier hiermee om kan gaan. Binnen het thema “emoties” zijn er verschillende betekenissen: erkenning krijgen, gesterkt voelen, goed gevoel krijgen, houvast, medestanders krijgen, niet om kunnen gaan met emoties, rustig worden, uiting van emoties en vanuit je hoofd in je lijf zijn (Bijlage 3: kernlabeltabel). Ter illustratie zal één van de betekenissen kort toegelicht worden.

De meest belangrijke betekenis voor de identiteitsrituelen, bij het thema emoties, van de adolescent is het uiten van emoties (Fragment A.4, A.6, B.21, D.2, E.2, E.7, E.9, E.12, F.1, F.7, F.34, G.2, G.13, G.14, G.17, G.42, G.48, G.49, H.1, H.6, K.4, K.6, K.8, K.9, K.16, L.2, L.4, N.10, N.11, N.12 & N.13).

4.1.3 Eigenheid

Binnen het thema “eigenheid” zijn er de volgende betekenissen: er goed uit willen zien, ergens naar streven, grenzen opzoeken, niet op de groep willen zijn, niet op willen vallen, ouders een plek geven, op zoek naar eigen identiteit, ontspanning, tot zichzelf komen, veiligheid, voor jezelf kunnen zorgen, zelfbescherming en zichzelf overeind houden (Bijlage 3: kernlabeltabel). Ter illustratie zullen twee betekenissen kort toegelicht worden.

Er goed uit willen zien

Een belangrijke betekenis van eigenheid is er goed uit willen zien (Fragment D.1, E.32, H.16, M.5 & N.8). De hulpverlener in interview H vertelt hierover het volgende: *‘Dit ben ik. Hoe je naar buiten toe bent. Wie je, wat je naar buiten toe laat zien. Niet hoe je overkomt.’* (Fragment H.16).

Op zoek naar eigen identiteit

Een andere belangrijke betekenis van eigenheid is het op zoek zijn naar eigen identiteit (Fragment C.4, E.15, E.16, G.27, G.29, H.17, J.2, J.5, K.1, M.5 & N.4). In interview E vertelde de jeugdhulpverlener het volgende: *‘Die echt op zoek zijn naar wat wil ik, wat ben ik.’* (Fragment E.16).

4.2 Vorm identiteitsritueel

In de vorige paragraaf zijn de meest belangrijke betekenissen van identiteitsrituelen beschreven. In deze paragraaf zal het gaan over de vorm van het identiteitsritueel. De daadwerkelijke handelingen die beschreven worden zijn de rituele handelingen. Doordat theorie van de identiteitsvorming gekoppeld wordt aan de rituele handelingen, worden deze tot identiteitsritueel gemaakt.

In deze paragraaf zijn de identiteitsrituelen gestructureerd door de eerder beschreven analyse stappen. Door de grote hoeveelheid aan bevonden vormen zullen in de subparagrafen alleen de belangrijkste of meest genoemde vormen uitgewerkt worden. De niet beschreven vormen zijn te vinden in bijlage 3: Kernlabeltabel.

4.2.1 Destructief gedrag als identiteitsritueel

Vormen van het thema ‘destructief gedrag’ zijn identiteitsrituelen omdat de betekenis voor de adolescent is dat hij heeft geleerd hoe hij met zijn eigen emoties om kan gaan. Dit is een vorm van zelfbewustzijn (Slot & Aken, 2013): bewustwording van de eigen emoties en hoe de adolescent op een voor hem prettige manier hie mee om kan gaan. Destructief gedrag als identiteitsritueel kent drie vormen; automutilleren, dingen kapot gooien en tegen deur of muur trappen (Bijlage 3: kernlabeltabel).

Automutilleren

Eén van de jeugdhulpverleners zegt dat de adolescenten nooit hebben geleerd om op een goede manier om te gaan met emotie. Wat zij doen is destructief gedrag vertonen, waaronder automutilleren (Fragment B.18). Nog een tweede jeugdhulpverlener spreekt van automutilleren als regulatie (Fragment K.15). De betekenis van dit gedrag is volgens de jeugdhulpverlener dat automutilatie de enige manier om rust, veiligheid en controle voor zichzelf te creëren (Fragmenten B.18 & K.15).

Dingen kapot gooien

De adolescenten kunnen hun gevoel niet verwoorden maar wel uiten, ze kunnen niet omgaan met hun emoties (Fragmenten A.11, B.12 & E.2). Dit uiten laat zich zien door dingen kapot te gooien. Een kopje, een stoel of gooien met een deur (Fragmenten A.10, A.11, B.12, E.2, H.1 & H.2).

4.2.2 Gebruiksvoorwerpen als identiteitsritueel

Het thema ‘gebruiksvoorwerp’ is een identiteitsritueel omdat de betekenis voor de adolescent is dat hij heeft geleerd hoe hij met zijn eigen emoties om kan gaan. Dit is een vorm van zelfbewustzijn (Slot & Aken, 2013): bewustwording van de eigen emoties en hoe de adolescent op een voor hem prettige manier hie mee om kan gaan. Deze betekenis hangt aan de vorm ‘gebruiksvoorwerp als identiteitsritueel’. Het thema ‘gebruiksvoorwerpen als identiteitsritueel’ kent zeven vormen; foto’s bekijken, foto’s ophangen, knuffelen met knuffel, multimedia gebruiken, softdrugs gebruiken, sigaret

roken en telefoon gebruiken (Bijlage 3: kernlabeltabel). Ter illustratie zullen de vormen knuffelen met knuffel, softdrugs gebruiken en telefoon gebruiken beschreven worden.

Knuffelen met knuffel

In interview N vertelt de jeugdhulpverlener het volgende: *‘We hebben ook wel eens een jongen gehad, die had een knuffelkonijn. Die moest overal mee naar toe. En als hij verdrietig was ging hij op de bank zitten met een ijsbeerknuffel.’* (N.11). Een knuffel kan volgens meerdere jeugdhulpverleners een belangrijk voorwerp zijn binnen een identiteitsritueel (Fragmenten A.14, A.15, E.30, E.36, G.36, G.37, N.11 & N.12). Het rituele gedrag in dit voorbeeld is het op de bank zitten met een ijsbeerknuffel als hij verdrietig was. Dit deed de adolescent omdat het hem dat deed denken aan zijn fijne tijd bij zijn pleegmoeder (N.12).

Softdrugs gebruiken

Eén van de jeugdhulpverleners vertelt dat softdrugs flink gebruikt wordt onder adolescenten om emoties te onderdrukken. De adolescenten gaan dan echt de deur uit om bijvoorbeeld te blowen om rustig te worden (Fragmenten B.15 & B.17). Dit doen zij omdat ze niet hebben geleerd om op een goede manier om te gaan met emoties (Fragment B.18). Blowen of andere softdrugs gebruiken is in dit geval het geritualiseerd gedrag. De betekenis van het blowen is de emotie onderdrukken en rustiger worden. Een andere betekenis van softdrugs gebruiken is om te experimenteren (Fragment F.20). Softdrugs gebruiken is dan een identiteitsritueel omdat de adolescenten exploreren door te experimenteren. Zij onderzoeken welke activiteiten zij prettig vinden om te ondernemen met vrienden (Feldman, 2009).

Telefoon gebruiken

De adolescenten gebruiken hun telefoon op verschillende manieren, blijkt uit zeven van de dertien interviews (Fragmenten A.14, A.16, B.32, C.7, E.5, E.11, E.26, E.27, F.7, G.43, G.44, H.18, J.9, K.5, K.10 & K.13). Een voorbeeld is iemand een bericht sturen via Whatsapp om ondersteuning te vragen of om contact te hebben met familie of vrienden om te ontladen (Fragmenten K.10 & K.13). Maar ook gebruiken ze de telefoon om *‘te laten zien wat voor een leuk vriendje ze hebben.’* (Fragment E.11). Berichten naar iemand sturen via Whatsapp is het rituele gedrag. De betekenis van dit gedrag is om ondersteuning te vragen. Daarnaast is het berichten sturen naar vrienden een onderdeel van de identiteitsvorming, omdat de adolescenten tijdens deze periode veel waarde hechten aan de informatie die leeftijdsgenoten en vrienden geven (Feldman, 2009).

4.2.3 Kledingstijl als identiteitsritueel

De vorm ‘kledingstijl’ is een identiteitsritueel omdat de zelfwaardering is hoe een persoon over zichzelf denkt, dit kan zowel positief als negatief zijn (Slot & Aken, 2013). Dit is ook een identiteitsritueel omdat de achterliggende waarde van het zichzelf zijn in een vriendschap normaal zijn of sociale insluiting is (Gubbels, 2009). De kledingstijl van de adolescenten kent de volgende vormen :alternatief kleden, eigen kledingstijl, in een groep dezelfde kledingstijl, mee gaan met de mode, merkkleding dragen, ordinaire kleding dragen, wisselende kledingstijl en zichzelf verwaarlozen (Bijlage 3: kernlabeltabel). Dit zijn allemaal geritualiseerde gedragingen van de adolescenten. Ter illustratie volgt er één beschrijving.

Ordinaire kleding

Er zijn adolescenten die ordinaire gekleed zijn (Fragmenten B.26, E.17, E.18, G.28, G.32, H.21, H.22, M.3 & M.4). Volgens de jeugdhulpverleners doen de adolescenten dit om ergens bij te horen (Fragment M.4) en om aandacht te vragen (Fragmenten B.26, E.18, G.28, G.32 & H.22). *‘Heel vaak wordt er gedacht dat als een meisje zich uitdagend kleedt, ze super zelfverzekerd is want ze durft dat aan. Vaak is dat helemaal omgedraaid, die trekken dat echt niet aan omdat het lekker zit. Die lopen hier thuis liefst in het joggingpak. Als ze dan weg gaan moet alles ingesnoerd en strak. Dat doen ze puur omdat ze dat mooi vinden, maar ook omdat ze daarin mooi gevonden worden. Die aandacht willen. Dus ik denk dat ze dan helemaal niet zo’n sterk zelfbeeld hebben. Dan kun je namelijk hetzelfde bereiken om dingen die beter passen of lekkerder zitten. Die zijn zo onzeker, die hebben die bevestiging continu nodig.’* (Fragment G.32). Het rituele gedrag is het dragen van ordinaire kleding om bevestiging of aandacht te krijgen van anderen.

4.2.4 Muziek als identiteitsritueel

De vorm ‘muziek als identiteitsritueel’ is een identiteitsritueel omdat de betekenis voor de adolescent is dat hij heeft geleerd hoe hij met zijn eigen emoties om kan gaan. Dit is een vorm van zelfbewustzijn (Slot & Aken, 2013): bewustwording van de eigen emoties en hoe de adolescent op een voor hem prettige manier hiermee om kan gaan. Muziek als identiteitsritueel is onder te verdelen in twee vormen: muziek maken en muziek luisteren. Deze twee identiteitsrituelen worden beide behandeld.

Muziek maken

Een jeugdhulpverlener vertelt over een adolescent die gitaar speelt (Fragment F.30). De gitaar, het voorwerp, is belangrijk voor de adolescent. Gitaar spelen is voor hem een uitweg en uitlaatklep van emoties en gevoelens (Fragment F.34). Het gitaar spelen is ritueel gedrag omdat de jongen gitaar speelt als een uitlaatklep van emoties en gevoelens. Dit is de betekenis die hij geeft aan het gitaar spelen. Hetzelfde kan gezegd worden over de fragmenten A.1, A.4, A.6, A.8, F.30, F.32, F.33, F.34 & G.48. Dit zijn allemaal voorbeelden van muziek maken om om te gaan met emoties. In deze fragmenten benoemen de jeugdhulpverleners dat de adolescenten veel emotie kwijt kunnen in het bespelen van een instrument of het zingen van een liedje. In twee voorbeelden gaat het, net als in het voorbeeld van het gitaar spelen, over muziek maken als uitlaatklep (Fragmenten A.4 & G.48).

In twee andere fragmenten gaat het over muziek maken in een koor (Fragmenten A.1 & A.4). Het muziek maken geeft de adolescenten een extra betekenis. Het deelnemen aan het koor geeft hun een gevoel van ergens bij horen (Fragmenten A.2 & A.4). Het deelnemen aan bijvoorbeeld een uitvoering geeft de adolescenten een gevoel van trots. Het deelnemen aan een koor is een voorbeeld van een identiteitsritueel omdat de groepsvorm, het koor, invloed kan hebben op de adolescent. Hier leren de adolescenten waarden en normen en de beleving van anderen over henzelf, waardoor zij hun eigen zelfbeeld kunnen vormen. Daarnaast kunnen er sociale vaardigheden geleerd worden binnen het koor (Slot & Aken, 2013).

Muziek luisteren

Het luisteren naar muziek is ritueel gedrag te noemen (Fragmenten F.7, G.49, K.6, K.9, K.10, N.11 & N.13). De betekenis van sommige adolescenten bij het luisteren naar muziek is een manier om hun gevoelens te uiten of om tot rust te komen. Ook kunnen zij in sommige liedjes zichzelf vinden (Fragmenten F.7, G.49, K.6, K.9, K.10, N.11 & N.13).

4.2.5 Sociale contacten als identiteitsritueel

De vorm 'sociale contacten' is een identiteitsritueel te noemen omdat de adolescenten zich rekenen tot een groep. De adolescenten identificeren zich met deze groep en zullen hier sociale insluiting ervaren (Gubbels, 2009). Hier leren de adolescenten waarden en normen en de beleving van anderen over hun zelf, waardoor zij hun eigen zelfbeeld kunnen vormen. Daarnaast kunnen er sociale vaardigheden geleerd worden binnen deze groep (Slot & Aken, 2013).

Onder dit thema staan de volgende dertien vormen: contact met ouders, delen met groepsgenoten, druk gedrag vertonen, elkaar opzoeken binnen de jeugdzorg, mensen blijheid laten weten, meten aan de mening van anderen, naar oude buurt gaan en passief gedrag, stiekem roken, blowen, sterke verhalen vertellen en vriendschappen aangaan (Bijlage 3: kernlabeltabel). Ter illustratie worden er drie vormen beschreven.

Naar oude buurt gaan

Eén van de jeugdhulpverleners zegt dat de adolescenten naar hun oude buurt gaan (Fragment F.28). De oude buurt is belangrijk voor hen (Fragmenten F.23, F.24 & F.26). De betekenis van het naar de oude buurt gaan is dat daar hun geschiedenis ligt. Die geschiedenis brengt een soort van warmte en vertrouwdheid met zich mee (Fragment F.24).

Jeugdhulpverleners opzoeken

Uit de interviews kwam naar voren dat de adolescenten vaak de jeugdhulpverlener opzoeken (Fragmenten E.8, E.9, F.9, H.10, H.12, H.14, K.11 & K.12). Als de adolescenten ergens mee zitten komen ze naar de hulpverlener, daar ervaren ze veiligheid en vertrouwen (Fragment E.9). Bij de jeugdhulpverleners kunnen de adolescenten hun emoties uiten, rustig worden en erkenning krijgen (E.9, F.9, H.14, K.11). Dit is een identiteitsritueel omdat de adolescent heeft geleerd hoe hij met zijn eigen emoties om kan gaan. Dit is een vorm van zelfbewustzijn (Slot & Aken, 2013): bewustwording van de eigen emoties en hoe de adolescent op een voor hem prettige manier hiermee om kan gaan.

Vriendschappen aangaan

Een belangrijk identiteitsritueel bij adolescenten is het opzoeken van anderen binnen de jeugdzorg. De waarde die hier voor de adolescenten achter ligt is saamhorigheid (Fragment F.16). *'Jij weet wat ik doormaak en jij woont ook niet meer thuis'* (Fragment F.16). Daarnaast is het volgens dezelfde jeugdhulpverlener belangrijk om niet alleen *'diegene uit de hulpverlening te zijn'* (Fragment F.16). Dit gedrag is ritueel omdat de achterliggende waarde, bij het opzoeken van anderen binnen de jeugdzorg, saamhorigheid is.

In de vriendschappen die de adolescenten hebben, zijn de adolescenten vaak zichzelf (Fragment B.4). Bij deze vrienden kunnen zij normaal zijn, want *'ze wonen al niet thuis, ze kunnen al niet doen wat anderen doen'* (Fragment B.4). *'Een vriendschap is samen meer vreugde creëren maar ook je verdriet delen met elkaar'* (Fragment J.6). De jeugdhulpverlener stelt ook dat wanneer de adolescent meer vrienden heeft, hij waarschijnlijk zekerder is van zichzelf. Wanneer je geen vrienden hebt, of mensen om op terug te vallen, ben je misschien wat onzekerder, afhankelijker of stiller (Fragment J.7).

De adolescenten vergelijken zich met hun leeftijdsgenoten en vrienden. Zij zijn op zoek naar hun identiteit door om te gaan en zich te vergelijken met leeftijdsgenoten. Maar ook door een leuke tijd samen te hebben en terug te kunnen vallen op hun vrienden (Fragment C.4).

Eén van de jeugdhulpverleners stelt in het volgende fragment vanuit de beleving van de adolescent: *“Ik moet zorgen dat ik dat ook word, dan word ik ook leuk gevonden. Ik kan die echt niet leuk vinden, want dan lacht iedereen me uit.”. Ook al vind je de muziek van die band misschien wel heel leuk.”* (Fragment G.46). Dit fragment laat zien dat de adolescenten waarde hechten aan de mening van anderen. Het rituele gedrag is wel of niet zeggen dat je iets leuk vindt, met als waarde dat de mening van anderen belangrijk is.

4.2.6 Vluchtgedrag als identiteitsritueel

Het thema ‘vluchtgedrag’ is een identiteitsritueel omdat de betekenis voor de adolescent is dat hij heeft geleerd hoe hij met zijn eigen emoties om kan gaan. Dit is een vorm van zelfbewustzijn (Slot & Aken, 2013): bewustwording van de eigen emoties en hoe de adolescent op een voor hem prettige manier hiermee om kan gaan. ‘Vluchtgedrag als identiteitsritueel’ kent de volgende zes vormen: buiten lopen, eindje fietsen, focus ergens anders op leggen, naar kamer gaan, slapen bij groepsleiding en weg lopen (Bijlage 3: kernlabeltabel). Ter illustratie zullen twee vormen uitgewerkt worden.

Buiten lopen

Het ‘buiten lopen’ is een voorbeeld van ritueel gedrag: de adolescent gaat buiten een rondje lopen om even tot zichzelf komen. De adolescent gaat uit de spanning die op de groep zit en geeft een grens aan voor zichzelf (Fragmenten E.28 & E.29). Dit is een ritueel te noemen omdat de handeling, buiten lopen, de betekenis heeft “tot zichzelf komen”.

Naar kamer gaan

Een andere vorm van vluchtgedrag als ritueel is het naar hun kamer gaan van de adolescent (Fragmenten A.9, B.16, F.7, K.8, N.9 & N.10). Dit doen de adolescenten omdat ze op hun kamer rustig kunnen worden (Fragment A.9), op hun kamer kunnen ze anderen buiten sluiten (Fragment B.16), tot zichzelf komen en emoties uiten (Fragment F.7, K.8 & N.10). Eén van de jeugdhulpverleners gaf de volgende beschrijving van de betekenis van de eigen kamer van de adolescenten: *‘ik denk dat het voor hun wel echt een soort veilige haven is, waarbij ze dan echt even met hun zelf bezig kunnen zijn.’* (Fragment N.10). In het geval van het genoemde voorbeeld is het meer dan alleen bewustwording van de eigen emoties: het is tevens het bezig kunnen zijn met hen zelf. Zij kunnen op deze wijze leren wie zij zijn en hun zelfconcept vormen (Vonk, 2009).

4.2.7 Vrijtijdsbesteding als identiteitsritueel

De betekenissen van de vorm “vrijtijdsbesteding als identiteitsritueel” lopen erg uiteen en tevens is er geen overkoepelende betekenis. Daarom staan in deze paragraaf de betekenissen bij de uitingsvormen. Onder het thema “vrijtijdsbesteding als identiteitsrituelen” zijn de volgende negen vormen te vinden: hangen op straat, jeugdvereniging bezoeken, Koreaanse les volgen, naar boerderij gaan, sporten, tekenen, voetballen, werken en werken in boek (Bijlage 3: kernlabeltabel). Er worden drie vormen uitgewerkt ter illustratie.

Sporten

In acht van de dertien interviews is er over sporten als ritueel gedrag gesproken (Fragmenten D.1, D.2, E.1, E.2, F.1, F.2, F.31, F.32, F.34, J.1, J.2, K.2, K.3, K.4, M.1, N.7 & N.8).

Het gaat bijvoorbeeld over sporten als uitlaatklep en sporten om uit je hoofd te gaan en in je lijf te zitten (Fragmenten D.2 & K.4). Ook spreekt een jeugdhulpverlener over sporten om te ontspannen en dat sporten goed is voor de gezondheid (Fragment N.8). Daarnaast spreekt een andere jeugdhulpverlener over een adolescent die gaat sporten om gebeurtenissen te verwerken (Fragment F.1). Deze voorbeelden zijn ritueel omdat de waarde van het sporten hier niet alleen ligt in het actief bezig zijn, maar ook om sporten te gebruiken als uitlaatklep, ontspanning en verwerking van gebeurtenissen. Het sporten is tevens een moment om weg van de groep zijn (Fragmenten F.2, M.1 & M.2) en is een moment om contacten op te doen (Fragmenten J.1, J.2, M.1, M.2, N.8 & N.9). Twee jeugdhulpverleners vertellen dat veel adolescenten naar de sportschool gaan en daar echt met hun uiterlijk bezig zijn (Fragmenten D.1 & N.8). Ook is er een adolescent die sport met een '*belangrijk doel*', die streeft echt ergens naar (Fragment E.1).

Sporten als vrijetijdsbesteding is ritueel gedrag dat tevens een identiteitsritueel is te noemen doordat sporten een moment is om contacten op te doen. Hier leren de adolescenten waarden en normen en de beleving van anderen over hen zelf, waardoor zij hun eigen zelfbeeld kunnen vormen. Daarnaast kunnen er sociale vaardigheden geleerd worden binnen deze groep (Slot & Aken, 2013). Ook kan het zelfbeeld verbeterd worden door sporten. Een van de jeugdhulpverleners vertelt dat de adolescent sport om zijn uiterlijk te verbeteren, hij '*wil heel breed worden*'. (Fragment N.8). Dit betekent dat de adolescent zich extensief bewust van zijn zelf is (Vonk, 2009): hij kan zijn waarden koppelen aan de motivatie om te gaan sporten.

Tekenen

Een jeugdhulpverlener spreekt over een adolescent die haar gedachten en emoties kwijt kan in het tekenen (Fragment G.2). Als de adolescent woorden aan haar gedachten en emoties wil geven, blokkeert zij hierin. Door middel van het tekenen kan zij haar gedachten en emoties uiten. Ook kan zij haar hoofd ordenen door middel van tekenen (Fragment G.4). Verder zijn het tekenblok en de potloden belangrijk omdat deze houvast geven (Fragment F.32). Dit tekenen is ritueel gedrag. De betekenis van het tekenen is voor de adolescent gedachten en emoties uiten en haar hoofd ordenen. Dit is een identiteitsritueel te noemen omdat de adolescent tijdens de adolescentie leert hoe hij met de eigen emoties om kan gaan. In dit geval leert de adolescent dit door eerst te tekenen en hierdoor de emoties te uiten. Dit is een vorm van zelfbewustzijn (Slot & Aken, 2013): bewustwording van de eigen emoties en hoe de adolescent op een voor hem prettige manier hiermee om kan gaan.

Werken

De huidige (bij)banen van de adolescenten die naar voren komen uit de interviews zijn kranten rondbrengen, vakkenvullen in de supermarkt, caissière in de supermarkt en restaurant medewerker (Fragmenten A.1 & B.8). Volgens een van de jeugdhulpverleners werken de adolescenten om deel te nemen aan de maatschappij. Verder zegt de jeugdhulpverlener in hetzelfde fragment dat de adolescenten het belangrijk vinden om ergens bij te horen: '*Werk is vaak wel een soort trots.*' (Fragment A.2). Wat volgens de jeugdhulpverlener het meeste meespeelt is het gewoon willen zijn als een ander (Fragment A.2). Andere jeugdhulpverleners zeggen dat de adolescenten werken omdat ze voor zichzelf moeten zorgen (Fragmenten B.9, B.11, D.3 & D.7). Ook is het werk volgens jeugdhulpverleners een plek waar je nieuwe mensen ontmoet en waar je gezelligheid vindt (Fragmenten B.11 & J.2).

Het werken van de adolescenten op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg is geritualiseerd gedrag dat een identiteitsritueel is te noemen, omdat de adolescent door het aangaan van een vaste baan een commitment aangaat die invulling geeft aan zijn leven (Beemen, 2006), namelijk in hun levensbehoefte voorzien. Zij voldoen tevens aan de hoge maatschappelijke druk door deel te nemen aan de maatschappij met hun baan. Daarnaast willen de adolescenten zijn als een ander: zij waarderen zichzelf door zich te vergelijken met anderen (Slot & Aken, 2013).

4.3 Conclusie

Op de vraag van dit hoofdstuk “hoe zien identiteitsrituelen eruit bij adolescenten op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg vanuit het perspectief van de jeugdhulpverlener”, kan het volgende geconcludeerd worden: identiteitsrituelen van adolescenten vanuit het perspectief van de jeugdhulpverlener zijn handelingen met een betekenis en een structuur, wat het een ritueel maakt, dat te koppelen is aan de theorie van de identiteitsvorming.

De belangrijkste betekenissen van de identiteitsrituelen van de adolescenten vallen onder de thema's: sociale contacten, emoties en eigenheid. De volgende betekenissen zijn het meest belangrijk gebleken:

- Bevestiging willen krijgen
- Contact onderhouden
- Ergens bij willen horen
- Emoties uiten
- Er goed uit willen zien
- Op zoek naar eigen identiteit

De belangrijkste vormen van de identiteitsrituelen van de adolescenten hebben te maken met de thema's: destructief gedrag, gebruiksvoorwerpen, kledingstijl, muziek, sociale contacten, vluchtgedrag en vrijetijdsbesteding. De volgende vormen zijn het meest belangrijk gebleken:

- Automutilleren
- Dingen kapot gooien
- Knuffelen met knuffel
- Softdrugs gebruiken
- Telefoon gebruiken
- Ordinaire kleding
- Muziek maken
- Muziek luisteren
- Naar oude buurt gaan
- Jeugdhulpverleners opzoeken
- Vriendschappen aangaan
- Buiten lopen
- Naar kamer gaan
- Sporten
- Tekenen
- Werken

In het volgende hoofdstuk zal beschreven worden hoe de geïnterviewde jeugdhulpverleners handelen op identiteitsrituelen bij de adolescenten en wat de meest voorkomende handelingen zijn van de jeugdhulpverleners op identiteitsrituelen in het algemeen. Na het volgende hoofdstuk zal de hoofdvraag beantwoord worden in de conclusie.

Hoofdstuk vijf

De handelwijze van jeugdhulpverleners met betrekking tot identiteitsrituelen bij de adolescenten op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg

In de vorige hoofdstukken is er gekeken naar identiteitsvorming bij adolescenten, geritualiseerd gedrag omtrent identiteitsvorming en zijn er praktijkvoorbeelden gegeven van identiteitsrituelen. Deze praktijkvoorbeelden van identiteitsrituelen zijn in hoofdstuk vier beschreven aan de hand van interviews met jeugdhulpverleners werkzaam met adolescenten op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg. In dit hoofdstuk zal beschreven worden hoe de jeugdhulpverleners handelen met betrekking tot de identiteitsrituelen van deze adolescenten. Daarnaast wordt er beschreven wat de meest voorkomende handelingen zijn van een jeugdhulpverlener binnen een identiteitsritueel. De bevonden data uit de interviews zal centraal staan in dit hoofdstuk. Deze data is te vinden in bijlage 3: Kernlabeltabel.

In het huidige hoofdstuk zijn de handelingen op de identiteitsrituelen over twee onderwerpen verdeeld: de meest voorkomende handelingen op alle gevonden identiteitsrituelen (paragraaf 5.1) en voorbeelden van specifieke handelingen binnen een specifiek identiteitsritueel (paragraaf 5.2).

5.1 Veel voorkomende handelingen

Uit het analyseren van de interviews is gebleken dat er twee thema's zijn waar de meeste handelingen van de jeugdhulpverleners in onderverdeeld kunnen worden, namelijk het contact aangaan met de adolescent of een begeleidingsvorm. Bij handelingen van de jeugdhulpverlener die te maken hebben met het contact tussen jeugdhulpverlener en adolescent is te denken aan in gesprek gaan, inzicht geven, complimenteren, interesse tonen en motiveren. Bij handelingen van de jeugdhulpverlener die voornamelijk een begeleidingsvorm zijn, is te denken aan stimuleren, ruimte bieden, spiegelen en sturing geven. Zie voor een overzicht van het aantal keer dat deze handelingen genoemd is tabel 2.

Handelingen jeugdhulpverlener: Contact aangaan		Handelingen jeugdhulpverlener: Begeleidingsvorm	
Handeling	Aantal keer genoemd	Handeling	Aantal keer genoemd
In gesprek gaan	16	Stimuleren	8
Inzicht geven	11	Ruimte bieden	3
Complimenteren	3	Spiegelen	3
Interesse tonen	2	Sturing geven	2
Motiveren	2		

Tabel 2

Uit analyse van de interviews is tevens gebleken dat er drie kenmerkende handelingen van jeugdhulpverleners zijn die in meerdere identiteitsrituelen ingezet worden: in gesprek gaan, inzicht geven en stimuleren. Deze drie handelingen van een jeugdhulpverlener zullen in onderstaande subparagrafen beschreven worden.

5.1.1 In gesprek gaan

De meest voorkomende handeling die een jeugdhulpverlener uitvoert binnen identiteitsrituelen is in gesprek gaan. In negen verschillende interviews is naar voren gekomen dat de jeugdhulpverlener in gesprek gaat, bij zestien verschillende identiteitsrituelen. Hieronder wordt bij verschillende identiteitsrituelen verteld hoe en waarom de jeugdhulpverleners in gesprek gaan bij het identiteitsritueel.

Kledingstijl

Uit vijf interviews is gebleken dat ordinaire kleding dragen een identiteitsritueel is (Interview B, E, G, H en M). In drie interviews geven jeugdhulpverleners aan dat zij als reactie op het identiteitsritueel ordinaire kleding dragen in gesprek gaan met de adolescenten. De jeugdhulpverlener uit interview B zegt dat hij in gesprek gaat met de adolescent over de indruk die de adolescent maakt bij anderen met deze kledingstijl. De jeugdhulpverlener vraagt aan de adolescent of dat de indruk is die zij willen achterlaten of dat zij meer willen dan *‘joh, ik wil met jou naar bed’* (Fragment B.27). In interview E zegt de jeugdhulpverlener dat *‘er meiden zijn die geen normen en waarden hebben en die schaars gekleed op straat gaan. Die spreken we daar ook wel op aan’* (Fragment E.17). De jeugdhulpverlener uit interview D zegt dat hij alert is op de kleding van de adolescenten dat er geen te laag uitgesneden truitjes of hele korte rokjes gedragen worden of kleding met racistische teksten. Als dit wel het geval is spreekt de jeugdhulpverlener de adolescent hierop aan (Fragment D.10).

Naast het dragen van ordinaire kleding als identiteitsritueel zijn er meerdere identiteitsrituelen die te maken hebben met kleding. Deze identiteitsrituelen zijn terug te vinden in bijlage 3: Kernlabeltabel. Een voorbeeld hiervan is merkkleding dragen. Ook bij dit identiteitsritueel gaat de jeugdhulpverlener in gesprek met de adolescent. De jeugdhulpverlener uit interview C gaat in gesprek met de adolescent over het maatschappelijke aspect. *‘In hoeverre mag je je zo kleden als je naar je bijbaantje gaat. Wat draag je dan uit?’* (Fragment C.2). In interview G zegt de jeugdhulpverlener dat hij met de adolescenten in gesprek gaat wanneer de adolescent geen frisse en schone kleding meer draagt (Fragment G.35).

Dingen kapot gooien

Een ander identiteitsritueel waar de jeugdhulpverleners in gesprek gaan met de adolescent is wanneer de adolescenten dingen kapot gooien. In interviews A, B, E en H komt het kapot gooien van dingen naar voren als een identiteitsritueel. In interviews A, E en H geven de jeugdhulpverleners aan dat zij in gesprek gaan met de adolescent.

De jeugdhulpverlener uit interview A geeft aan dat hij de adolescent eerst een afkoelperiode geeft en daarna met de adolescent in gesprek gaat. In het gesprek doet hij twee dingen. In eerste instantie gaat de jeugdhulpverlener achterhalen wat de oorzaak is en ten tweede geeft hij aan wat de kaders en grenzen zijn en wat niet gebruikelijk is (Fragment A.12). De jeugdhulpverlener uit interview E vertelt dat hij het gesprek aangaat met de adolescent en bespreekt wat er aan de hand is. *‘Ze hoeven niet het diepst van hun ziel te laten zien, maar wel dat er ruimte voor is en aandacht voor wat er gebeurde’* (Fragment E.3). In interview H zegt de jeugdhulpverlener dat hij met de adolescent in gesprek gaat over de boosheid van de adolescent. Hier gebruikt hij een boosheidsstemmingsmeter voor als hulpmiddel. Met deze boosheidsstemmingsmeter kan de adolescent aangeven hoe boos hij is in cijfers (Fragment H.3).

Mobiele telefoon

Er zijn ook drie jeugdhulpverleners die het gesprek aangaan bij het gebruik van de mobiele telefoon. De jeugdhulpverlener uit interview B vindt dat het gebruik van social media niet meer terug te dringen is. Als team houden zij mentorgesprekken met de adolescenten over social media en over hoe de adolescenten dit veilig en goed kunnen gebruiken (Fragment B.33). De jeugdhulpverlener uit interview D vertelt dat hij tijdens een gesprek wil kijken wat de adolescent doet op zijn telefoon en zo een kijkje in zijn netwerk kan nemen (Fragment D.12). Volgens de jeugdhulpverlener uit interview E. kan hij door in gesprek te gaan onderzoeken waarom een adolescent constant op zijn telefoon bezig is (Fragment E.28).

Naast deze identiteitsrituelen zijn er nog meer identiteitsrituelen waarbij de jeugdhulpverlener in gesprek gaat met de adolescent. Deze identiteitsrituelen zijn automutieren (Fragment B.19), druk gedrag vertonen (Fragment K.18), hangen op straat (Fragment B.31), jeugdhulpverleners opzoeken (Fragment F.10), naar oude buurt gaan (Fragment F.26), schelden (Fragment B.23), schreeuwen (Fragment B.25), seksueel actief zijn (Fragmenten E.21 & E.22), softdrugs gebruiken (Fragment B.20), van de ene in de andere relatie duiken (Fragmenten E.21 & E.22), vloeken (Fragment G.18) en werken (Fragment A.3).

5.1.2 Inzicht geven

Behalve in gesprek gaan met de adolescent geven de jeugdhulpverleners ook inzicht aan de adolescenten. Uit de analyse komt naar voren dat er zeven interviews zijn waarin gesproken wordt over inzicht geven (Interviews A, B, C, E, F, G en N). In deze zeven interviews zijn elf identiteitsrituelen naar voren gekomen.

Kledingstijl

Binnen het thema kledingstijl zijn er drie identiteitsrituelen waarbij de jeugdhulpverlener inzicht geeft aan de adolescent: ordinaire kleding dragen, meegaan met de mode en skaterkleding dragen. De jeugdhulpverlener uit interview B zegt dat hij de adolescenten zelf inzicht wil geven door hen in te laten zien dat hun kleding ook anders kan (Fragment B.28). De jeugdhulpverlener uit interview G vertelt dat hij inzicht geeft door de adolescent vragen te stellen, zoals *'als ze solliciteren, wat denk je dat handig is, wat iemand daar van zou vinden?'* (Fragment G.34).

Een ander voorbeeld van een jeugdhulpverlener die inzicht geeft aan een adolescent is de jeugdhulpverlener uit interview C. Hij vertelt dat de adolescenten graag Nike schoenen willen kopen van ongeveer tweehonderd euro, maar dat zij maar een bepaald bedrag krijgen per maand voor kleedgeld. De jeugdhulpverlener bespreekt dan met de adolescent of het handig is om deze schoenen te kopen en of er geen andere kledingstukken zijn die de adolescent beter kan kopen van zijn kleedgeld (Fragment C.3).

De jeugdhulpverlener uit interview N geeft inzicht door met de adolescent te bespreken wanneer het handig is bepaalde kleding aan te trekken. De jeugdhulpverlener geeft toestemming aan de adolescent om een bepaalde kledingstuk te kopen, maar samen bespreken ze dan wel dat als de adolescent gaat solliciteren hij dat kledingstuk dan niet aantrekt (Fragment N.5).

Grof taalgebruik

In interview G. geeft de jeugdhulpverlener inzicht aan de adolescent wanneer de adolescent vloekt. De jeugdhulpverlener geeft aan dat hij snapt dat schelden of vloeken een opluchting kan zijn voor de adolescent, maar dat de adolescent zich bewust moet zijn van wat hij zegt. De jeugdhulpverlener geeft inzicht door met de adolescent in gesprek te gaan en te vertellen dat als de adolescent met een ziekte als kanker scheldt, hij daar andere mensen mee kan kwetsen (Fragment G.19).

Naast de hierboven beschreven identiteitsrituelen zijn er nog meer identiteitsrituelen waarbij de jeugdhulpverlener inzicht geeft aan de adolescent. Deze identiteitsrituelen zijn: delen met groepsleden (Fragmenten G.25 en G.26), dingen kapot gooien (Fragment E.3), hangen op straat (Fragment G.7), muziek maken (Fragmenten A.5 en A.8), naar oude buurt gaan (Fragment F.28), schreeuwen (Fragment B.25) en stiekem roken, blowen, sterke verhalen vertellen (Fragment F.19).

5.1.3 Stimuleren

De derde in de rij van meest voorkomende handelingen bij identiteitsrituelen is stimuleren. In acht interviews zijn acht identiteitsrituelen benoemd waarbij jeugdhulpverleners stimuleren (Interviews A, B, C, F, K, L, M en N).

Sporten

Het identiteitsritueel waar meerdere jeugdhulpverleners stimuleren is sporten. Er zijn vijf jeugdhulpverleners die aangeven de adolescenten te stimuleren om te sporten (Interview B, F, K, M & N). In interview B zegt de jeugdhulpverlener dat hij de adolescenten positief stimuleert. De jeugdhulpverlener doet dit onder andere door de adolescenten aan te moedigen en complimenten te geven aan de adolescenten wanneer zij elkaar aanmoedigen (Fragment B.3). De jeugdhulpverlener uit interview F motiveert de adolescenten om te gaan sporten zodat ze iets te doen hebben buiten school en buiten de groep om (Fragment F.3).

In interview K vertelt de jeugdhulpverlener dat het sporten voor de adolescent een manier is om even uit het hoofd te gaan, niet na te denken en in je lijf bezig te zijn. Dit kan zorgen voor een stukje ontlading bij de adolescent. Onder andere om deze reden stimuleert deze jeugdhulpverlener het sporten.

Daarnaast stimuleert de jeugdhulpverlener het sporten bij sombere adolescenten, zodat zij kunnen ervaren dat sporten prettig is en zij zich daar beter door kunnen voelen (Fragment K.4).

In interview M zegt de jeugdhulpverlener dat hij het sporten stimuleert omdat het team het belangrijk vindt dat de adolescenten een invulling hebben voor de vrijetijdsbesteding, en niet niks aan het doen zijn (Fragment M.2). De jeugdhulpverlener uit interview N. vertelt dat zij het sporten bij de adolescenten erg stimuleren (Fragment N.7).

Werk

Daarnaast vinden de jeugdhulpverleners het belangrijk om de adolescenten te stimuleren om te gaan werken. De jeugdhulpverlener uit interview B zegt dat het stimuleren voor werken gebeurt omdat het werk een plek is waar de adolescent nieuwe mensen kan ontmoeten en de adolescent zo een centje kan verdienen (Fragmenten B.10 & B.11). Om het werken verder te stimuleren maken de jeugdhulpverleners een uitzondering voor werk op een thuisblijfavond en helpen zij met het solliciteren naar werk (Fragment B.10). De jeugdhulpverlener uit interview C vertelt dat hij de adolescent stimuleert om te werken zodat de adolescenten weg blijven uit een negatief netwerk (Fragment C.5).

Naast de bovengenoemde identiteitsrituelen zijn er meer identiteitsrituelen waarbij de jeugdhulpverlener stimuleert. Deze identiteitsrituelen zijn: eigen kledingstijl ontwikkelen (Fragment N.6), Koreaanse les volgen (Fragment F.6), muziek maken (Fragment A.7), naar oude buurt gaan (Fragment F.25), passief gedrag (Fragment L.6) en stiekem roken, blowen, sterke verhalen vertellen (Fragmenten F.21 en F.22).

5.2 Handelingen binnen een identiteitsritueel

In voorgaand hoofdstuk zijn meerdere identiteitsrituelen van adolescenten binnen de residentiële jeugdzorg beschreven. Tijdens het afnemen van de interviews is er niet alleen gesproken over identiteitsrituelen bij adolescenten, maar ook over het handelen van de jeugdhulpverlener met betrekking tot deze identiteitsrituelen. In deze paragraaf zal het handelen van een jeugdhulpverlener binnen drie veel voorkomende identiteitsrituelen beschreven worden: het gebruiken van de telefoon, sporten en ordinaire kleding dragen. Er is gekozen voor deze drie identiteitsrituelen omdat uit de analyse van de kernlabels is gebleken dat dit de drie identiteitsrituelen zijn die bij meerdere interviews naar voren zijn gekomen. Daarbij handelen de jeugdhulpverleners specifiek op deze identiteitsrituelen.

5.2.1 Telefoon gebruiken

Uit negen van de dertien interviews, namelijk interview A, B, C, E, F, G, H, J en K, is gebleken dat het gebruiken van de (mobiele) telefoon een identiteitsritueel is. In interviews A, B, C, D en E hebben de jeugdhulpverleners handelingen genoemd met betrekking tot het telefoongebruik.

In hoofdstuk vier is het identiteitsritueel “telefoon gebruiken” volledig uitgewerkt. Een voorbeeld van het rituele gedrag binnen het identiteitsritueel “telefoon gebruiken” is berichten naar vrienden en familie sturen via Whatsapp. De betekenis van het sturen van deze berichten is ondersteuning vragen. Dit ritueel is een identiteitsritueel, omdat de adolescent heeft geleerd met zijn eigen emoties om te gaan en omdat adolescenten veel waarde hechten aan de informatie die leeftijdsgenoten en vrienden geven (Feldman, 2009).

Uit de analyse van de interviews is gebleken dat bij het gebruiken van de telefoon in gesprek gaan de meest voorkomende handeling is. De jeugdhulpverlener uit interview B geeft aan dat hij en het team gesprekken houden met de adolescenten over social media en hoe de adolescenten dit veilig en goed kunnen gebruiken (Fragment B.33). De jeugdhulpverlener uit interview D zegt dat hij tijdens het gesprek met de adolescent wil kijken wat de adolescent doet op zijn telefoon. Zo kan hij een kijkje in het netwerk van de adolescent nemen (Fragment D.12). In interview E zegt de jeugdhulpverlener dat hij tijdens een gesprek met de adolescent kan onderzoeken waarom een adolescent constant op zijn telefoon bezig is (Fragment E.28).

In interviews C en E geven de jeugdhulpverleners aan dat zij de adolescenten spiegelen. De jeugdhulpverlener uit interview E zegt dat hij de adolescent spiegelt om de adolescent op deze manier *‘terug te geven wat je overbrengt als je constant op je telefoon zit. Want vaak hebben ze helemaal niet door hoe ze erbij zitten. Een stukje inzicht, beleving, herkenning en bewustwording vooral ook.’* (Fragmenten E.28 & E.29). Verder wordt er gesproken over het innemen van de telefoon en regels stellen als handeling op het identiteitsritueel (Fragmenten A.17 & C.6). In interview A zegt de

jeugdhulpverlener dat er bij groepsmomenten of aan tafel geen gebruik gemaakt mag worden van de telefoon.

Als de adolescent dit toch doet wordt de telefoon ingenomen. De jeugdhulpverlener geeft aan dat je goed moet nadenken wanneer je deze consequentie inzet, omdat je een stukje eigenheid van de adolescenten afneemt (Fragment A.17). In interview C zegt de jeugdhulpverlener dat sommige adolescenten de telefoon 's avonds voor het naar bed gaan in moeten leveren. Ook zegt de jeugdhulpverlener uit interview C dat zij verder als groep geen hele strenge regels omtrent telefoongebruik hebben, behalve dat ze de telefoon niet mogen gebruiken tijdens eetmomenten (Fragment C.6). De jeugdhulpverlener uit interview D geeft nog twee handelingen aan op het identiteitsritueel. Hij controleert het telefoongebruik en probeert inzicht te krijgen in het telefoongebruik (Fragment D.12).

5.2.2 Sporten

Uit zeven interviews (interviews D, E, F, J, K, M en N) blijkt dat sporten een identiteitsritueel is. In interviews B, D, F, K, M en N hebben de jeugdhulpverleners verteld welke handelingen zij uitvoeren met betrekking tot het identiteitsritueel sporten.

Ook is het identiteitsritueel 'sporten' in hoofdstuk vier volledig uitgewerkt. Wat betreft de betekenis van het sporten zijn er verschillende genoemd. Sporten is een identiteitsritueel omdat het een moment is om contact op te doen. Tijdens het sporten kunnen er sociale vaardigheden geleerd worden en kunnen de adolescenten hun eigen zelfbeeld verbeteren.

Stimuleren is de handeling die het meeste uitgevoerd wordt met betrekking tot het identiteitsritueel sporten. In de interviews B, F, K, M en N geven de jeugdhulpverleners aan dat zij de adolescenten stimuleren. De jeugdhulpverlener uit interview B zegt dat hij de adolescenten positief stimuleert tijdens het sporten en dat hij de adolescenten aanmoedigt (Fragment B.3). De jeugdhulpverlener uit interview F zegt dat hij de adolescenten stimuleert om te sporten zodat de adolescenten iets te doen hebben buiten school en buiten de groep (Fragment F.3). De jeugdhulpverlener uit interview M stimuleert de adolescenten ook om te sporten zodat ze iets te doen hebben, zodat het een opvulling van hun vrije tijd is (Fragment M.2). In interview K zegt de jeugdhulpverlener dat zij de adolescenten vooral stimuleren om te sporten omdat de adolescenten op deze manier niet bezig zijn in hun hoofd, maar in hun lijf (Fragment K.4). De jeugdhulpverlener uit interview N zegt dat zij de adolescenten stimuleren om te sporten en dat er meerdere adolescenten zijn aangesloten bij een sportclub (Fragment N.7).

Naast stimuleren zeggen de jeugdhulpverleners in de interviews B, D en K dat zijzelf en hun collega's mee sporten met de adolescenten. De jeugdhulpverlener uit interview B zegt dat zij mee sport als voorbeeldfunctie voor de adolescenten (Fragment B.2). In interview D zegt de jeugdhulpverlener dat hij is mee geweest naar een training van zijn mentorkind. Dit doet hij om controle te houden en zicht te hebben op wat de adolescenten doen (Fragment D.5). In interview K zegt de jeugdhulpverlener dat zij met zijn allen sporten, zodat iedereen mee gaat doen en de adolescenten kunnen ervaren dat sporten iets prettig is (Fragment K.4).

Verder wordt er in interview B gezegd dat de jeugdhulpverlener grenzen bewaakt tijdens het sporten (Fragment B.3) en wordt er door de jeugdhulpverlener uit interview K gezegd dat er ook vormen van

sport aangeboden worden, bijvoorbeeld door een gezamenlijk kwaliteitspel te doen in de gymzaal (Fragment K.2).

5.2.3 Ordinaire kleding dragen

Uit de interviews B, E, G, H en M is gebleken dat het dragen van ordinaire kleding een identiteitsritueel is. Bij de interviews B, E, G en M hebben de jeugdhulpverleners ook verteld hoe zij handelen met betrekking tot het identiteitsritueel ordinaire kleding dragen.

Tevens is het identiteitsritueel 'ordinaire kleding dragen' volledig uitgewerkt in hoofdstuk vier. Het rituele gedrag binnen het identiteitsritueel 'ordinaire kleding dragen' is ritueel door de betekenis: bevestiging of aandacht krijgen van anderen. Dit is een identiteitsritueel omdat dit te maken heeft met de zelfwaardering van de adolescent.

De meest voorkomende handeling binnen het identiteitsritueel ordinaire kleding dragen is in gesprek gaan. De jeugdhulpverlener uit interview B zegt dat hij in gesprek gaat over de indruk die de adolescent maakt met deze kledingstijl (Fragment B.27). In interview E zegt de jeugdhulpverlener dat er adolescenten zijn die ordinaire kleding dragen omdat zij geen normen en waarden hebben. De jeugdhulpverlener zegt dat hij de adolescenten hier dan op aanspreekt (Fragment E.17). Daarnaast gaat jeugdhulpverlener G niet in gesprek met de adolescent over de kledingstijl, maar wel over de hygiëne. De jeugdhulpverlener vindt het belangrijk dat de adolescent er fris en schoon bijloopt (Fragment G.35). Naast in gesprek gaan, geven de jeugdhulpverleners ook inzicht. De jeugdhulpverlener uit interview B. zegt dat hij de adolescenten zelf inzicht wil geven door hen in te laten zien dat hun kleding ook anders kan (Fragment B.28). De jeugdhulpverlener uit interview G vertelt dat hij inzicht geeft door de adolescent vragen te stellen, zoals *'als ze solliciteren, wat denk je dat handig is, wat iemand daar van zou vinden?'* (Fragment G.34). Daarnaast zegt jeugdhulpverlener M dat zij als team regels stellen wat betreft kledingstijl. Ook zegt hij dat één van de groepsregels is dat onderbroeken niet zichtbaar zijn voor anderen (Fragment M.3). Jeugdhulpverlener G zegt dat hij de adolescenten naar hun kamer stuurt om zich om te kleden wanneer dit nodig is. Dit doet hij omdat de adolescent in zekere opzicht beschermd moet worden (Fragment G.33).

5.3 Conclusie

In dit hoofdstuk is gekeken naar het handelen van de jeugdhulpverleners binnen de gevonden identiteitsrituelen. Aan de hand van de afgenomen interviews en de hier uitgehaalde fragmenten zijn deze handelingen beschreven. Er zijn een paar identiteitsrituelen waar veel jeugdhulpverleners op handelen, zoals: telefoongebruik, sporten en ordinaire kleding dragen. Uit analyse is gebleken dat de meeste handelingen van de jeugdhulpverlener onder te verdelen zijn in twee thema's, namelijk het contact aangaan met de adolescent of een begeleidingsvorm.

Daarnaast blijkt uit analyse dat elke jeugdhulpverlener in een gelijke situatie anders kan reageren, maar uit de interviews is een aantal handelingen naar voren gekomen die meerdere jeugdhulpverleners uitvoeren op meerdere identiteitsrituelen. Een top drie van de meest voorkomende handelingen, onafhankelijk van wat het identiteitsritueel inhoudt, zijn: in gesprek gaan, inzicht geven en stimuleren. De handelingen van de jeugdhulpverleners zijn alle gericht op de gedragingen van een adolescent gerelateerd aan een identiteitsritueel. De jeugdhulpverleners gaan in gesprek over het gedrag van de

adolescent, zij geven inzicht op het gedrag van de adolescent en zij stimuleren het gedrag van de adolescent gerelateerd aan een identiteitsritueel.

In het volgende hoofdstukken zal de hoofdvraag beantwoord worden en zullen de discussie en de aanbevelingen voor de toekomst met betrekking tot het onderzoek beschreven worden.

Hoofdstuk zes

Conclusie

Vanwege de vele informatie die beschreven is zal er eerst kort een overzicht worden geboden van de informatie uit de deelvragen. Hierna zal samen met deze informatie concluderend de hoofdvraag beantwoord worden: Op welke wijze handelen jeugdhulpverleners op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg met betrekking tot identiteitsrituelen bij adolescenten op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg?.

6.1 Conclusie deelvragen

Adolescentie is een periode van overgang: van kind naar volwassene. De identiteitsvorming is een onderdeel van de overgang van kind naar volwassene. Binnen dit onderzoek omvat de identiteitsvorming zowel de vorming van het zelf, door de vorming van het zelfconcept en zelfwaardering, als de bindingen en exploraties die de adolescent aan gaat. Adolescenten op een open leefgroep binnen de residentiële jeugdzorg vormen tevens hun identiteit. Wel is hun leefomgeving anders: zij worden verzorgd, opgevoed en behandeld door jeugdhulpverleners. Omdat de leefomgeving anders is bij de adolescent op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg zal de invloed van onder andere ouders en vrienden anders kunnen zijn dan bij een adolescent die nog in de thuissituatie woont. De ouders blijven een belangrijke invloedsbron. De jeugdhulpverleners kunnen een extra dimensie vormen bij de invloed op de identiteitsvorming van de adolescent die woont op een open leefgroep, naast ouders en vrienden. Vaak is er sprake van hechtingsproblematiek bij de adolescenten op de leefgroepen. Adolescenten met hechtingsproblematiek hebben moeite met het vertrouwen van anderen, het aangaan van relaties en hebben een lagere gewetensfunctie. Erikson spreekt van 'commitments', oftewel bindingen. Het binden aan vaste personen en situaties kan lastig zijn voor adolescenten met hechtingsproblematiek, door hun wantrouwen in anderen.

De definitie van een ritueel voor dit onderzoek is: *'Een ritueel verbindt binnen een concrete handeling structuur en betekenis.'* (Quartier, 2008, p.15-25). De definitie van een identiteitsritueel voor dit onderzoek is: Geritualiseerd gedrag met een betekenis dat tot uiting komt tijdens de identiteitsvorming binnen de adolescentieperiode.

De rite de passage is een belangrijke vorm van rituelen die aansluit bij de volwassenwording van de adolescent. Van Gennep (2004) zegt dat de rite de passage uit drie fases bestaat. De adolescent maakt zich in de eerste fase los uit de oude status. De tweede fase is de overgangsperiode en in de derde fase wordt de persoon ingelijfd in zijn nieuwe status. De periode van kind via adolescentie naar de volwassenwording is een rite de passage te noemen, waarin een kind een adolescent wordt en door vele ontwikkelingen in de adolescentieperiode een volwassene wordt.

Identiteitsrituelen van adolescenten vanuit het perspectief van de jeugdhulpverlener zijn allereerst gedragingen van adolescenten. Als tweede zijn de gedragingen van de adolescenten geritualiseerd. Het gedrag heeft een betekenis voor de adolescent. Ten derde is dit betekenisvolle geritualiseerde gedrag te koppelen aan theorie over identiteitsvorming van de adolescent. Deze drie stappen laten zien hoe een identiteitsritueel van een adolescent er uitziet.

De belangrijkste betekenissen van de identiteitsrituelen van de adolescenten vallen onder de thema's: sociale contacten, emoties en eigenheid. De volgende betekenissen zijn het meest belangrijk gebleken:

- Bevestiging willen krijgen
- Contact onderhouden
- Ergens bij willen horen
- Emoties uiten
- Er goed uit willen zien
- Op zoek naar eigen identiteit

De belangrijkste vormen van de identiteitsrituelen van de adolescenten hebben te maken met de thema's: destructief gedrag, gebruiksvorwerpen, kledingstijl, muziek, sociale contacten, vluchtgedrag en vrijetijdsbesteding. De volgende vormen zijn het meest belangrijk gebleken:

- Automutilleren
- Dingen kapot gooien
- Knuffelen met knuffel
- Softdrugs gebruiken
- Telefoon gebruiken
- Ordinaire kleding
- Muziek maken
- Muziek luisteren
- Naar oude buurt gaan
- Jeugdhulpverleners opzoeken
- Vriendschappen aangaan
- Buiten lopen
- Naar kamer gaan
- Sporten
- Teken
- Werken

Aan de hand van de afgenomen interviews en de hieruit gehaalde fragmenten zijn de meest voorkomende handelingen van de jeugdhulpverlener op identiteitsrituelen gevonden. Er zijn een paar identiteitsrituelen waarop veel jeugdhulpverleners reageren, zoals: telefoongebruik, muziek, sporten en ordinaire kleding dragen. Uit analyse is gebleken dat de meeste handelingen van de jeugdhulpverlener onder te verdelen zijn in twee thema's, namelijk het contact aangaan met de adolescent of een begeleidingsvorm.

Daarnaast blijkt uit analyse dat elke jeugdhulpverlener in een gelijke situatie anders kan reageren, maar uit de interviews is een aantal handelingen naar voren gekomen die meerdere jeugdhulpverleners uitvoeren op meerdere identiteitsrituelen. Een top drie van de meest voorkomende handelingen, onafhankelijk van wat het identiteitsritueel inhoudt, zijn: in gesprek gaan, inzicht geven en stimuleren.

6.2 Beantwoording hoofdvraag

De hoofdvraag is: “Op welke wijze handelen jeugdhulpverleners op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg met betrekking tot identiteitsrituelen bij adolescenten op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg?”.

Overkoepelend kan er geconcludeerd worden dat jeugdhulpverleners voornamelijk handelen, met betrekking tot identiteitsrituelen bij adolescenten, door in gesprek te gaan met de adolescent. Verder geven de jeugdhulpverleners inzicht aan de adolescent en stimuleren zij de adolescent.

Wat tevens duidelijk is geworden is dat elke jeugdhulpverlener op een andere manier reageert in elke situatie. Hierdoor is er minder makkelijk een eenduidig antwoord te geven op de hoofdvraag.

Hoofdstuk zeven

Discussie

In het vorige hoofdstuk is de hoofdvraag beantwoord. In dit hoofdstuk zal de discussie centraal staan: hoe is dit onderzoek verlopen? Wat ging er goed, wat ging er minder goed? En is de doelstelling van het onderzoek behaald? Deze vragen worden in dit hoofdstuk beantwoord.

7.1 Doelstelling

De doelstelling voor het onderzoek is de leidraad geweest voor dit onderzoek. De doelstelling was als volgt: In juni 2015 is er kennis en informatie verzameld over identiteitsrituelen die jeugdhulpverleners op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg waarnemen en hoe deze jeugdhulpverleners handelen met betrekking tot identiteitsrituelen bij adolescenten op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg.

Er kan gesteld worden dat deze doelstelling behaald is door middel van dit onderzoek. Er is kennis en informatie verzameld over identiteitsrituelen die de jeugdhulpverleners waarnemen bij de adolescenten met wie zij werken. Deze identiteitsrituelen zijn beschreven in hoofdstuk vier. Daarnaast is er kennis en informatie verzameld over de handelingen van de jeugdhulpverleners op deze identiteitsrituelen bij de adolescenten met wie zij werken. Deze handelingen zijn beschreven in hoofdstuk vijf.

7.2 Werkwijze

De werkwijze van het onderzoek zal beschreven worden aan de hand van een SWOT-analyse.

Sterkten

- Vernieuwend onderwerp
Identiteitsrituelen is een onderwerp waarover geen tot weinig informatie beschikbaar is. Hierdoor is het onderzoek vernieuwend en kan het een grote bijdrage leveren aan jeugdhulpverleners met betrekking tot hun handelen op identiteitsrituelen bij adolescenten.
- Combinatie van literatuuronderzoek en interviews
Door eerst literatuuronderzoek te doen naar identiteitsvorming en rituelen kon er een definitie van identiteitsrituelen beschreven worden. Aan de hand van de gevonden literatuur en de definitie van identiteitsrituelen kon de topiclijst voor de interviews opgezet worden. Tevens konden hierdoor gemakkelijker identiteitsrituelen geanalyseerd worden vanuit de interviews
- Meerdere jeugdhulpverleners uit meerdere instellingen geïnterviewd
Door meerdere jeugdhulpverleners te interviewen uit meerdere instellingen is er een breder beeld gecreëerd van identiteitsrituelen bij de adolescenten op de leefgroepen waar de jeugdhulpverleners werkzaam zijn. Tevens is er een breder beeld gecreëerd van de handelingen van de jeugdhulpverleners op deze identiteitsrituelen.

- Gebruik topiclijst

Door het gebruik van een topiclijst, die tussen de interviews door bijgewerkt is wanneer er nieuwe inzichten waren verkregen, is er een duidelijke overlap te vinden in de analyse van de interviews. Hierdoor is de analyse van de verkregen informatie beter verlopen dan verwacht.

- Flexibiliteit

Er zijn meerdere aanpassingen geweest in het proces omtrent het onderzoek. Zo is het idee om adolescenten te observeren op hun geritualiseerd gedrag geschrapt uit het plan van aanpak. Tevens is er besloten om twee deelvragen samen te voegen, omdat de informatie uit beide deelvragen een sterke overlap vertoonde, waardoor de omvang van de tweede deelvraag erg klein zou zijn. Daarnaast is de topiclijst meerdere malen bijgewerkt tussen de interviews door, wanneer bemerkt werd dat sommige onderwerpen ontbraken of overbodig waren.

- Kritische houding onderzoekers

Er is een kritische houding geweest door de onderzoekers op het proces en het onderzoek. Er is kritisch gekeken naar het nut van de onderwerpen in de topiclijst en er is kritisch gekeken naar de deelvragen. Ook is er kritisch gekeken naar de interviews en zijn deze kritisch geanalyseerd. Ook is er actief meerdere malen om feedback gevraagd op de geschreven stukken aan zowel de afstudeerbegeleider als de opdrachtgever.

Zwakten

- Niet alle jeugdhulpverleners uit één instelling zijn geïnterviewd

Er zijn in bijna alle gevallen meerdere jeugdhulpverleners uit één instelling geïnterviewd. Echter zijn niet alle jeugdhulpverleners uit één instelling geïnterviewd, waardoor het minder duidelijk is waarom de jeugdhulpverlener handelt zoals hij handelt. Gebeurt dit vanuit de visie van de instelling, of vanuit de eigen visie? Deze vraag is niet beantwoord in dit onderzoek.

- Geen onderzoek bij de adolescenten

Het onderzoek richt zich op de jeugdhulpverleners. Welk gedrag zij zien bij de adolescenten, welke waarde de jeugdhulpverleners denken dat de adolescenten aan dit gedrag hangen en hoe de jeugdhulpverleners op dit gedrag handelen. De adolescenten zijn zelf buiten beschouwing gelaten. Er is niet gekeken welk gedrag de adolescenten daadwerkelijk vertonen. Ook zijn er geen interviews afgenomen bij de adolescenten zelf. Door ons alleen te focussen op de jeugdhulpverleners kan er alleen gekeken worden naar wat de jeugdhulpverlener bemerkt, niet welk gedrag er daadwerkelijk plaatsvindt.

- Verzendingsniveau

Het verzadigingsniveau zou snel bereikt kunnen zijn, zodat het niet nodig was om dertien jeugdhulpverleners te interviewen. Daarentegen kon het ook voorkomen dat er geen sprake zou zijn van een verzadigingsniveau na interviews met dertien jeugdhulpverleners, waardoor de validiteit van het onderzoek daalt. Gezien de uitkomsten van het onderzoek is het verzadigingsniveau eerder wel bereikt dan niet bereikt. Wel zouden er meer jeugdhulpverleners geïnterviewd kunnen worden om meer informatie te verkrijgen.

- Vernieuwend onderwerp
Waar het een sterkte is, is het vernieuwende ook een zwakte. Er is weinig informatie over beschikbaar waardoor er zelf een definitie gecreëerd is. Hierdoor is de literaire basis zwakker dan wanneer het onderwerp bekender is.
- Gebruik topiclijst
Ook is het gebruik van de topiclijst zowel een sterkte als een zwakte. De topiclijst bleek bij de analyse van de interviews te uitgebreid, waardoor veel informatie overbodig was en dus geschrapt kon worden. Dit heeft veel tijd en energie gekost bij het interviewen en analyseren, wat niet nodig is geweest.

Kansen

- Vernieuwend onderwerp
Behalve dat het vernieuwende onderwerp een sterkte en een zwakte is, is het tevens een kans. Door het vernieuwende onderwerp zet dit onderzoek een nieuw ritueel op de kaart. Het identiteitsritueel kan jeugdhulpverleners aan het denken zetten. Dit hebben wij ook gemerkt in de interviews.
- Vervolgonderzoek
Het onderzoek biedt vele mogelijkheden tot vervolgonderzoek, waarvan er drie zijn beschreven in de aanbevelingen. Omdat het onderwerp relatief nieuw is, zijn er nog vele richtingen waarop er verdiepend of uitbreidend onderzoek gedaan kan worden.

Bedreigingen

- Niet alle jeugdhulpverleners op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg in Nederland zijn geïnterviewd
Dit kan een bedreiging zijn omdat het onderzoek nu een versmald beeld geeft van de handelingen die jeugdhulpverleners inzetten bij identiteitsrituelen. Dit kan zorgen voor een minder valide uitkomst van het onderzoek. Wanneer wel alle jeugdhulpverleners werkzaam op open leefgroepen binnen de residentiële jeugdzorg in Nederland geïnterviewd zouden worden, zou dit invloed kunnen hebben op de huidige resultaten.

7.3 Samenwerking

Vorig schooljaar is er een SWOT-analyse opgesteld met betrekking tot het werken in dit drietal. Het werken in een drietal is van grote waarde geweest in het onderzoek. Door het combineren van verschillende kwaliteiten is de samenwerking prettig verlopen.

Er is gekozen om zowel individueel als samen te werken. De literatuurstudies zijn individueel gedaan, waarbij de bijbehorende deelvragen individueel beschreven zijn. Het houden van de interviews is tevens individueel gedaan. Het uittypen, fragmenteren en analyseren van de interviews is gezamenlijk gebeurd, evenals het schrijven van de twee bijbehorende deelvragen. Er is onderling kritisch feedback gegeven op de geschreven stukken en op de samenwerking waar nodig.

Daarnaast is er minimaal één keer per week een overleg geweest waarin werd besproken wat er gedaan was in de afgelopen week en wat er de aankomende week zou gebeuren. Feedback kon in dit moment mondeling toegelicht worden. Hier werden ook eigen deadlines gesteld voor de afronding van

onderdelen, zoals de deelvragen. Ook was er ruimte om de persoonlijke situatie te delen, wanneer dit invloed had op het proces. Beslissingen zijn gezamenlijk gemaakt.

Bij het verdelen van de taken is er rekening gehouden met de persoonlijke motivaties, voorkeuren en kwaliteiten van de personen.

In het volgende en tevens laatste hoofdstuk zullen er aanbevelingen worden gedaan naar aanleiding van het onderzoek.

Hoofdstuk acht

Aanbevelingen

In de conclusie is de hoofdvraag beantwoord, in het vorige hoofdstuk is de discussie beschreven. Welke aanbevelingen zijn er voor de toekomst, naar aanleiding van de uitkomsten van dit onderzoek? Deze aanbevelingen zijn geschreven voor Gert Vierwind en het Lectoraat Jeugd en Gezin van de Christelijke Hogeschool Ede.

8.1 Vervolgonderzoek naar identiteitsrituelen

Als eerste is het een aanbeveling om verder verdiepend onderzoek te doen naar identiteitsrituelen. In dit onderzoek is vastgesteld wat deze identiteitsrituelen zijn en hoe deze geanalyseerd zijn vanuit de gehouden interviews met de jeugdhulpverleners. Voor vervolgonderzoek kan er onder andere verder onderzoek worden gedaan naar identiteitsrituelen door middel van observatie van de open leefgroepen. Hier kan specifiek het geritualiseerd gedrag omtrent de identiteitsvorming van de adolescenten en het handelen van de jeugdhulpverlener op dit gedrag geobserveerd worden.

De observaties bij de adolescenten en jeugdhulpverleners kunnen worden gedaan om gedragingen te verzamelen. Baarda (2009) zegt dat je naar gedrag beter niet kunt vragen omdat mensen zich hier slecht bewust van zijn. Er kan gebruik worden gemaakt van een *“ABC-schema. A staat voor ‘antecedent’, de aanleiding. B staat voor ‘behaviour’, de reactie die hierop volgt. En C is de consequentie, het gevolg.”* (Baarda, 2009, p. 270). A zal in het onderzoek de aanleiding voor het gedrag zijn. B zal het identiteitsritueel zijn, een terugkerende gedraging met waarde of betekenis van de adolescent. C zal de handeling van de jeugdhulpverlener zijn.

Naast observaties kunnen er korte interviews met de adolescenten gevoerd worden om hun betekenis aan het gedrag te bevragen. Hierna kunnen de jeugdhulpverleners geïnterviewd worden en daarbij bevraagd op het gedrag. Hierbij kan ook bevraagd worden wat de jeugdhulpverleners denken dat de waarde is van de adolescenten achter het gedrag, om te kijken of dit daadwerkelijk hetzelfde is als wat de adolescenten benoemd hebben in de korte interviews.

8.2 Vervolgonderzoek naar de meest voorkomende handelingen

Naast vervolgonderzoek naar identiteitsrituelen is de tweede aanbeveling om vervolgonderzoek te doen naar de meest voorkomende handelingen die naar voren zijn gekomen uit dit onderzoek. Dit is van belang omdat deze drie het meest ingezet worden door de jeugdhulpverleners op identiteitsrituelen. De drie meest voorkomende handelingen zijn in gesprek gaan, inzicht geven en stimuleren. Er kan bijvoorbeeld onderzoek gedaan worden naar de impact van deze drie handelingen: in hoeverre beïnvloeden deze handelingen de identiteitsvorming van de adolescent? Heeft het dus nut? Ook kan er onderzoek worden gedaan naar de beleving van de adolescenten op deze handelingen. Wat vinden zij daar van?

8.3 Vervolgonderzoek naar vernieuwende handelingen op geritualiseerd gedrag omtrent identiteitsvorming

Om een derde vorm van onderzoek toe te voegen aan dit rijtje, na vervolgonderzoek naar identiteitsrituelen en naar de meest voorkomende handelingen, kan er tevens vervolgonderzoek worden gedaan naar vernieuwende handelingen op geritualiseerd gedrag omtrent identiteitsvorming. De meest voorkomende handelingen liggen dicht op elkaar en worden al dan niet tegelijk ingezet, door in een gesprek tevens inzicht te geven en te stimuleren. Er kan onderzocht worden welke andere, vernieuwende handelingen passend zijn op identiteitsrituelen. Dit onderzoek zou gedaan kunnen worden door literatuurstudie naar vernieuwende handelingen, maar ook door observatie op de leefgroepen en het experimenteren met vernieuwende handelingen op open leefgroepen. Deze experimenten kunnen wederom geobserveerd worden. Als product kan er een handleiding geschreven worden naar aanleiding van dit vervolgonderzoek met vernieuwende handelingen op identiteitsrituelen.

Na deze drie aanbevelingen zal in het volgende hoofdstuk de discussie centraal staan. Hier wordt besproken hoe het onderzoek is gelopen en welke kritische kanttekeningen gezet kunnen worden bij het verloop van het onderzoek.

Bibliografie

Baarda, D. B.; Goede, de M. P. M & Teunissen, J. (2009). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek: Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen: Noordhoff Uitgevers BV.

Beemen, van L. (2006). *Ontwikkelingspsychologie*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

Berk, L. E. (2008). *Infants, Children and Adolescents*. Boston: Pearson Education.

Bil, de M. & Bil, de P. (2007). *Praktijkgerichte ontwikkelingspsychologie. Van wieg tot hangplek: de ontwikkeling van 0- tot 18-jarigen*. Soest: Uitgeverij Nelissen.

Briggs, P. (2012). *Ethiopia. The Bradt travel guide. (P. 549). Connecticut: The Globe Pequot Press Inc.*

Centraal Bureau voor de Statistiek (2014). *Ruim honderdduizend jongeren met jeugdzorg* [Online afbeelding]. Geraadpleegd en gedownload op 10-02-2015, van <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/dossiers/jongeren/publicaties/artikelen/archief/2014/2014-4055-wm.htm>

Christelijke Hogeschool Ede (2014). *Jeugd en Gezin*. Geraadpleegd op 12-12-2014, van <http://www.che.nl/nl-nl/onderzoek/jeugd-en-gezin>

Colby, A., Kohlberg, L., Speicher, B., Hewer, A., Candee, D., Gibbs, J. & Power, C. (2011). *The measurement of moral judgement: Volume 1*. Cambridge: Cambridge University Press.

Crocetti, E., Schwartz, S. J., Fermani, A. & Meeus, W. (2010). *The Utrecht-Management of Identity Commitments Scale*. European Journal of Psychological Assessment, 26, 172-186.

Discovery Channel. (z.d.). *Ethiopian Bull-jumping*. Geraadpleegd op 13-03-2015, van <http://www.discovery.com/tv-shows/other-shows/videos/photo-journeys-ethiopian-bull-jumping/>

Dussek, J. B. & McIntyre, J. G. (2003). *Self concept and selfesteem development*. In G. Adams & M. Berzonsky, *Blackwell Handbook of Adolescence*. (pp. 290-309). Oxford: Blackwell.

Endt-Meijling, van Martha. (2006). *Rituelen en gewoonten. Geboorte, ziekte en dood in de multiculturele samenleving*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

Feldman, R. S. (2009). *Ontwikkelingspsychologie*. Amsterdam: Pearson.

Gennep, A. van. (2004). *The rites of passage*. Geraadpleegd op 20-2-2015, van <http://books.google.ca/books?id=kJpkBH7mB7oC&printsec=copyright#v=onepage&q=rites%20of%20separation&f=false>

Grimes, L. Ronald. (2014). *The craft of ritual studies*. New York, NY: Oxford University Press.

Gubbels, C. (2009). *Identiteit, groepsvorming en de gevolgen*. Geraadpleegd op 09-03-2015 van, <https://postvancoco.wordpress.com/2009/01/29/identiteit-groepsvorming-en-de-gevolgen/>

Ham, van der H. & Bobbink, A.F. (2002). *Voor jou zeker...?! Over gehechtheid en basisvertrouwen*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Hermanns, J., Nijnatten, van C., Verheij, F. & Reuling M. (2005). *Handboek jeugdzorg: Deel 2 Methodieken en programma's*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Huizinga, M. & Smidts, D. (2011). *Gedrag in uitvoering*. Amsterdam: Uitgeverij Nieuwezijds.

Jansma, H. (2010). *OpGeHelderd: De behandeling van jongeren met gedragsproblemen in de O. G. Helderingsstichting*. Delft: Eburon.

Kuhl, J. (2001). *Motivation und Persönlichkeit: Interaktionen psychischer Systeme*. Göttingen: Hogrefe.

Lange, G. de (2008). *Relatiegestoorde kinderen: twee opvoedingswijzen bij hechtingsstoornissen*. Assen: Van Gorcum.

Legare, H. Christine & Souza, L. André. (2012). Evaluating ritual efficacy: Evidence from the supernatural. *Elsevier*, 124 (1), 1-15. Opgevraagd van <https://static1.squarespace.com/static/53485734e4b0fffc0dcc64c2/t/536d3769e4b059c02f87b62a/1399666537717/evaluating-ritual-efficacy.pdf>

Linde, van der M. (2009). *Historisch besef hoort bij beroepsontwikkeling van sociaal werker*. Geraadpleegd op 16-01-2015, van <http://www.journalsi.org/index.php/si/article/viewFile/178/150>

Lindhout, S. (2010, 9 november). Een bontkraag is een statuskraag. *De Volkskrant*. Geraadpleegd op 23-2-2015, van <http://www.volkskrant.nl/dossier-archief/een-bontkraag-is-een-statuskraag~a1047791/>

Lukken, G. (1999). *Rituelen in overvloed*. Kampen: Gooi & Sticht.

Luyckx, K., Goossens, L., Soenens, B. & Beyers, W. (2005). Unpacking commitment and exploration: Preliminary validation of an integrative model of late adolescent identity formation. Gedownload op 21-01-2015, van <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0140197105000400>

Mathyssen, M. (2010). *Een school op mensenmaat*. Antwerpen: Garant.

Nationaal comité 4 en 5 mei. (z.d.) Geraadpleegd op 25-2-2015, van <http://www.4en5mei.nl/>

Nederlands Jeugd Instituut (2013). *Residentiële jeugdzorg, wat werkt?* Geraadpleegd op 12-12-2014, van http://www.jeugdzorg.nl/nl/Watwerkt_ResidentieleJeugdzorg.pdf

Nederlands Jeugd Instituut (2015). *Dossier Jeugdzorg*. Geraadpleegd op 10-02-2015, van <http://www.nji.nl/Jeugdzorg>

Nederlands Woordenboek. (z.d.). *Woord: statussymbool*. Geraadpleegd op 25-2-2015, van <http://www.woorden.org/woord/statussymbool>

Quartier, T. (2008). Voorganger of begeleider? *Tijdschrift Geestelijke Verzorging* 11 (47).

Regouin, W. & Siegers, F. (2007). *Supervisie in opleiding*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Remmerswaal, J. (2011). *Handboek groepsdynamica* Amsterdam: Boom Nelissen.

RTL Nieuws. (2015, 18 februari). Een mobieltje is toch een statussymbool voor kinderen. Geraadpleegd op 23-2-2015, van <http://www.rtlnieuws.nl/nieuws/binnenland/een-mobieltje-toch-een-statussymbool-voor-kinderen>

Sax, W. S. ;Quack, J. & Weinhold, J. (eds) (2010). *The problem of ritual efficacy*. Opgevraagd van <http://www.anomalistik.de/images/stories/pdf/sdm/sdm-2013-07-sax.pdf>

Scouting Nederland. (z.d.) *Veel gestelde vragen: spel*. Geraadpleegd op 25-5-2014, van <https://www.scouting.nl/veelgestelde-vragen/spel>

Shaffer, D. R. (2008). *Social and Personality Development*. Boston: Wadsworth Publishing.

Slot, W. & Aken, van M. (2013). *Psychologie van de adolescentie: basisboek*. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.

Slot, N. W. & Spanjaard, H. J. M. (2006). *Competentievergroting binnen de residentiële jeugdzorg: Hulpverlening voor kinderen en jongeren in tehuizen*. Baarn: HB uitgevers.

Slot, N.W. & Spanjaard, H. J. M. (2010). *Competentievergroting in de residentiële jeugdzorg*. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.

Vierwind, G. (2012). *Rituelen in de intramurale jeugdzorg: Een onderzoek naar de betekenis van rituelen voor adolescenten die opgenomen zijn in de intramurale jeugdzorg*. Aanvraag promotieonderzoek. Lectoraat jeugd en gezin Christelijke Hogeschool Ede.

Vierwind, G. (2014). *Waarom doen die jongeren dat nu? Ritueel gedrag begrijpen en aanreiken binnen de residentiële jeugdzorg* (artikel). Gert Vierwind lectoraat jeugd en gezin Christelijke Hogeschool Ede.

Vonk, R. (2009). *Sociale psychologie*. Groningen: Noordhoff Uitgevers.

Zuster Jansen (2009). *Residentiële zorg*. Geraadpleegd op 12-02-2015, van <http://www.zusterjansen.nl/zorgkompas/residentiele-zorg>

Bijlagen

Bijlage 1

Topiclijst

Vertellen vooraf

Wij zijn drie studenten van de Christelijke Hogeschool Ede. Ik ben ..., en ik doe dit onderzoek samen met ... en ... voor het lectoraat Jeugd en Gezin van de CHE. Wij zijn aan het onderzoeken in welke mate er kenmerkend gedrag te zien is omtrent identiteitsvorming bij de adolescenten, en hoe de jeugdhulpverlener hier mee om gaat.

De vragen zullen gaan over onderwerpen die te maken hebben met de identiteitsvorming, welke waarde hier aan hangt voor u en voor de adolescent en wat u hier als jeugdhulpverlener in doet. Voorbeelden van kenmerkend gedrag is waar we het meest naar op zoek zijn en hoe u daar in handelt. Het gesprek zal ongeveer een uur duren. Heeft u vooraf nog vragen?

Mag het gesprek opgenomen worden? Alles wordt geanonimiseerd, zowel uw naam als de eventuele namen van cliënten die voorbij komen. De audiofragmenten zullen vernietigd worden wanneer het onderzoek afgerond is.

Interview

Persoonlijke gegevens:

- Naam
- Hoogst genoten opleiding
- Huidige functie en jaren werkzaam bij de instelling.
- Eerdere werkervaring, jaren en functies.

	Interview vraag	Verdiepingsvragen
0	Wat is je motivatie voor het werken met adolescenten op open leefgroepen?	
1	In de volgende vragen zal het gaan over de alledaagse routines op de groep.	
	Kun je vertellen hoe de ochtend verloopt?	Heb je een voorbeeld van de ochtend routine van een jongere? Welke waarde ligt er aan deze routine: - Voor jou - Voor het team - Voor de adolescenten Wat doe jij als hulpverlener in deze situatie?
	Kun je vertellen hoe de middag verloopt?	Heb je een voorbeeld van de middag routine van een jongere? Welke waarde ligt er aan deze routine: - Voor jou - Voor het team - Voor de adolescenten Wat doe jij als hulpverlener in deze situatie?
	Kun je vertellen hoe de avond verloopt?	Heb je een voorbeeld van de avond routine van een jongere?

		Welke waarde ligt er aan deze routine: - Voor jou - Voor het team - Voor de adolescenten Wat doe jij als hulpverlener in deze situatie?
	Kun je vertellen over de vaste regels en consequenties op de groep?	Heb je een voorbeeld van een vaste regel/consequentie? Welke waarde ligt er aan deze regel/consequentie: - Voor jou - Voor het team - Voor de adolescenten Wat doe jij als hulpverlener in deze situatie?
2	De volgende vragen zullen gaan over activiteiten, zowel binnen de groep als van de jongeren zelf.	
	Kun je vertellen over de groepsactiviteiten?	Heb je een voorbeeld van een groepsactiviteit? Welke waarde ligt er aan deze groepsactiviteiten: - Voor jou - Voor het team - Voor de adolescenten Wat doe jij als hulpverlener in deze situatie?
	Kun je vertellen over de vrijetijdsbesteding van de jongeren?	Heb je voorbeelden van vrijetijdsbesteding bij de jongeren? Welke waarde ligt er aan deze groepsactiviteiten: - Voor jou - Voor het team - Voor de adolescenten Wat doe jij als hulpverlener in deze situatie?
3	Het volgende deel zal gaan over de emoties van de adolescenten en hoe zij hier mee om gaan.	
	Kun je vertellen over momenten waarop jongeren negatieve emoties ervaren?	Kun je vertellen over de belangrijke... - Plekken - Voorwerpen - Personen - Woorden/Taal op deze momenten? Welke waarde hier aan: - Voor jou - Voor het team - Voor de adolescenten Wat doe jij als hulpverlener in deze situatie?
	Kun je vertellen over momenten waarop jongeren positieve emoties ervaren?	Kun je vertellen over de belangrijke... - Plekken - Voorwerpen - Personen

		- Woorden/Taal op deze momenten? Welke waarde hier aan: - Voor jou - Voor het team - Voor de adolescenten Wat doe jij als hulpverlener in deze situatie?
4	De volgende vragen zullen gaan over de manieren hoe jongeren zichzelf kunnen onderscheiden van anderen.	
	Kun je vertellen over de kledingstijl van de jongeren?	Heb je een voorbeeld van een kledingstijl? Welke waarde ligt er aan - Voor jou - Voor de adolescent Wat doe jij als hulpverlener in deze situatie? Wat heeft dit te maken met het zelfbeeld van de jongeren?
	Kun je vertellen over de vriendschappen van de jongeren?	Heb je een voorbeeld van deze vriendschappen? Welke waarde ligt er aan - Voor jou - Voor de adolescent Wat doe jij als hulpverlener in deze situatie? Wat heeft dit te maken met het zelfbeeld van de jongeren?
	Kun je vertellen over belangrijke plekken voor de jongeren (die nog niet genoemd zijn)?	Heb je een voorbeeld van deze belangrijke? Welke waarde ligt er aan - Voor jou - Voor de adolescent Wat doe jij als hulpverlener in deze situatie? Wat heeft dit te maken met het zelfbeeld van de jongeren?
	Kun je vertellen over belangrijke voorwerpen voor de jongeren (die nog niet genoemd zijn)?	Heb je een voorbeeld van belangrijke voorwerpen? Welke waarde ligt er aan - Voor jou - Voor de adolescent Wat doe jij als hulpverlener in deze situatie? Wanneer nog niet genoemd: mobiele telefoon. Wat heeft dit te maken met het zelfbeeld van de jongeren?
	Kun je vertellen over belangrijke momenten voor de jongeren?	Heb je een voorbeeld van belangrijke momenten? (Verjaardag, eerste loon, diploma behaald/goed rapport, geboorte/overlijden) Hoe gaan de jongeren om met deze momenten? Welke waarde ligt er aan

		- Voor jou - Voor de adolescent Wat doe jij als hulpverlener in deze situatie? Wat heeft dit te maken met het zelfbeeld van de jongeren?
	Kun je vertellen over voorbeeldfiguren voor de jongeren?	Heb je een voorbeeld van voorbeeldfiguren? Welke waarde ligt er aan - Voor jou - Voor de adolescent Wat doe jij als hulpverlener in deze situatie? Wat heeft dit te maken met het zelfbeeld van de jongeren?
	Kun je vertellen of je denkt dat jeugdhulpverleners als voorbeeldfiguur kunnen fungeren?	Heb je een voorbeeld? Welke waarde ligt er aan - Voor jou - Voor de adolescent Wat doe jij als hulpverlener in deze situatie? Wat heeft dit te maken met het zelfbeeld van de jongeren?
5	En dan de laatste vragen van vandaag.	
	Nu ik al deze vragen heb gesteld, heb je dan het idee dat jullie genoeg doen omtrent de identiteitsvorming en de herhalende handelingen hier in van de adolescenten?	Waarom? Hoe anders?
	Wat vond je van dit interview?	

Vertellen achteraf

Bedankt voor uw aandacht en tijd. Mag er achteraf nog contact opgenomen worden bij vragen?

Wilt u de uitkomst van het onderzoek weten? (Zo ja, in bestand toevoegen).

Lijkt het u leuk om bij de presentatie te zijn? Dit ligt momenteel nog bij de opdrachtgever, wanneer het kan zal er dan een uitnodiging komen. Wanneer dit niet kan zal alleen het onderzoek opgestuurd worden. Nogmaals bedankt voor uw tijd.

Bijlage 2

De zeven elementen van Grimes uitgelegd

(Grimes, 2014)

Element	Vragen	Voorbeeld
Rituele handelingen (actions)	Hoe is het genaamd? Hoe is dit ritueel ontstaan? Wat doet het in feite? Verandert het? Bevestigt het? Wat gebeurt er na het ritueel? Wat is het doel van het ritueel?	1. Openingsritueel scouting 2. Dopen in de kerk 3. Bidden 4. Eieren zoeken tijdens pasen
Personen die ritueel handelen (actors)	Wie doen er mee? Wie kijkt er toe? Wie doet er iets alleen? Wat wordt er samen gedaan? Wie kan het ritueel aanpassen? Wie evalueert het ritueel? Wordt er over gesproken?	1. De scouts en hun leiding doet mee 2. De dopelingen die gedoopt worden 3. Degene of de groep die bidden doen mee 4. Vaak zoeken de kinderen de eieren en verstoppen ouders de eieren
Rituele plaatsen (places)	Welke plekken zijn speciaal of heilig? Welke zijn dat niet? Wie zit naast wie? Is het binnen of buiten? Wat zou er gebeuren als de plek veranderd of verwijderd wordt?	1. De vlaggenmast op het scouting terrein 2. Het doopbad 3. Dit is voor velen een persoonlijke kwestie 4. De achtertuin
Rituele tijden (times)	Hoe wordt tijd gebruikt in het ritueel zelf? Zijn er speciale of heilige seizoenen? Is er een rituele kalender? Wie houdt de tijd bij? Speelt het heden, het verleden of de toekomst een rol?	1. Aan het begin van de bijeenkomst 2. Vaak wordt er gedoopt aan het einde van de dienst 3. Bidden voor het eten 4. Tijdens Pasen
Rituele objecten (objects)	Welke dingen zijn levend? Welke zijn dat niet? Kunnen dingen personen zijn? Kunnen personen dingen zijn? Wat is waardevol? Wat is niet waardevol? Kleedt men zich? Hoe kleedt men zich? Voor welke setting kleedt men zich?	1. De vlag is een belangrijk object 2. Het water en het doopbad zijn belangrijke objecten 3. Een heilig boek of een kruis(je) 4. De eieren zelf zijn belangrijke objecten, de paashaas.

Rituele taal (languages)	Hecht er waarde aan een toespraak? Wat wordt er verteld? Hoe wordt het verteld? Wordt het verteld als een mythe? Wordt het verteld als een gedicht? Wordt het verteld door middel van dierengeluiden? Wat wordt er gezegd? Wat wordt er geschreven? Wat wordt er gelezen? Wordt er gezongen? Zijn er geheime boeken?	1. Vaak is er een scoutingwet die voorgelezen wordt 2. Een getuigenis van een dopeling 3. Bidden in tongentaal 4. Dit kan verschillen per personen die ritueel handelen
Rituele groepen (groups)	Welke instituten of groepen gebruiken het ritueel? Wie doen er mee? Doen er individuen mee? Doen er groepen mee? Hoe worden individuen in de groep geregisseerd?	1. Scouts gebruiken dit ritueel 2. Christenen gebruiken dit ritueel 3. Gelovige groepen kunnen dit ritueel gebruiken 4. Vaak is dit een familie of buurtkwestie.

Bijlage 3

Kernlabeltabel

Definiëring kernlabeltabel

Het onderscheid in de kernlabeltabel is gemaakt op 'betekenis identiteitsritueel', 'vorm identiteitsritueel' en 'handelen jeugdhulpverlener'. Dit onderscheid is gemaakt omdat er geschrapt is op deze drie kernen. Er wordt onderzocht welke identiteitsrituelen jeugdhulpverleners zien bij de adolescenten waarmee zij werken: identiteitsrituelen. De identiteitsrituelen hebben een vorm, het gedrag dat de adolescent laat zien. Ook hebben deze identiteitsrituelen een betekenis: de reden of waarde achter het gedrag. Daarnaast wordt onderzocht hoe de jeugdhulpverleners handelen op deze identiteitsrituelen: handelen jeugdhulpverlener.

Binnen 'betekenis identiteitsritueel' wordt er onderscheid gemaakt op verschillende thema's. De thema's zijn overkoepelend voor onderdelen die van belang zijn bij de identiteitsvorming. De labels binnen deze thema's zijn de betekenissen van het identiteitsritueel.

Binnen 'vorm identiteitsritueel' wordt er tevens onderscheid gemaakt op verschillende thema's. De thema's zijn overkoepelend voor het soort identiteitsritueel. De labels binnen deze thema's zijn het identiteitsritueel.

Binnen 'handelen jeugdhulpverlener' wordt er binnen de thema's onderscheid gemaakt op het gedrag binnen het identiteitsritueel van de adolescent. De labels binnen deze thema's is het gedrag of de handeling van de jeugdhulpverlener die volgt op dit identiteitsritueel.

Kernlabeltabel

Kernlabel	Thema	Label	Code
Betekenis identiteitsritueel	Sociale contacten	Aandacht vragen	B.26 - E.18 - G.28 - G.32 - H.22
		Begrip bij elkaar vinden	H.20
		Bevestiging willen krijgen	F.11 - F.12 - F.13 - G.22 - G.23 - N.4
		Buiten sluiten van anderen	B.16
		Contact onderhouden	B.32 - C.7 - E.26 - E.27 - G.6 - G.43 - G.44 - J.1 - J.9 - K.5 - K.10 - K.13 - L.1
		Ergens bij willen horen	A.2 - A.4 - A.13 - A.16 - B.30 - C.1 - C.8 - D.8 - F.5 - F.14 - G.46 - H.16 - H.18 - H.20 - J.3 - M.4 - N.2 - N.4
		Experimenteren	F.20
		Geen houding weten te geven	A.18
		Niet thuis willen zijn	B.30

		Niet op de groep willen zijn	F.2
		Nieuwe contacten aangaan	B.11 - J.2 - M.1 - N.8
		Ondersteuning vragen	E.5
		Saamhorigheid	F.16
		Vertrouwdheid	F.24
		Zichzelf zijn	B.4 - J.6
	Relatie	Bescherming	E.19
		Contact onderhouden	E.27
		Niet op de groep willen zijn	B.6
		Onvoorwaardelijke liefde	E.20
		Verlatingsangst	B.5
	Emoties	Erkenning krijgen	K.11
		Gesterkt voelen	G.12
		Goed gevoel krijgen	A.15 - E.11 - E.31 - G.37 - G.38
		Houvast	F.32
		Medestanders krijgen	G.12
		Niet om kunnen gaan met emoties	A.11 - B.12 - B.17 - B.18 - B.24 - F.8
		Rustig worden	A.9 - B.15 - B.18 - F.9 - G.1 - H.5 - K.6
		Uiting van emoties	A.4 - A.6 - B.21 - D.2 - E.2 - E.7 - E.9 - E.12 - F.1 - F.7 - F.34 - G.2 - G.13 - G.14 - G.17 - G.42 - G.48 - G.49 - H.1 - H.6 - K.4 - K.6 - K.8 - K.9 - K.16 - L.2 - L.4 - N.10 - N.11 - N.12 - N.13
		Vanuit je hoofd in je lijf zijn	K.4
	Eigenheid	Er goed uit willen zien	D.1 - E.32 - H.16 - M.5 - N.8
		Ergens naar streven	E.1
		Grenzen opzoeken	G.10
		Niet op de groep willen zijn	D.4

		Niet op willen vallen	G.31 - H.15
		Ouders een plek geven	G.39 - G.40 - G.41
		Op zoek naar eigen identiteit	C.4 - E.15 - E.16 - G.27 - G.29 - H.17 - J.2 - J.5 - K.1 - M.5 - N.4
		Ontspanning	E.1
		Tot zichzelf komen	E.24 - K.8 - K.10 - N.10
		Veiligheid	L.1 - N.10
		Voor jezelf kunnen zorgen	B.9 - B.11 - D.3 - D.7
		Zelfbescherming	E.13
		Zichzelf overeind houden	G.16
	Levensgebeurtenis	Erkenning krijgen	H.14
		Niet om kunnen gaan met emoties	G.45 - K.16
		Uiting van emoties	L.5
Vorm identiteitsritueel	Destructief gedrag	Automutilleren	B.18 - K.14 - K.15
		Dingen kapot gooien	A.10 - A.11 - B.12 - E.2 - H.1 - H.2
		Tegen deur of muur trappen	G.13 - G.14
	Gebruiksvoorwerpen	Foto's bekijken	E.11
		Foto's ophangen	G.39 - G.40 - G.41
		Knuffelen met knuffel	A.14 - A.15 - E.30 - E.36 - G.36 - G.37 - N.11 - N.12
		Multimedia gebruiken	C.8, L.1
		Softdrugs gebruiken	B.15 - B.17 - B.18
		Sigaret roken	E.6 - E.7 - G.1 - G.42
		Telefoon gebruiken	A.14 - A.16 - B.32 - C.7 - E.5 - E.11 - E.26 - E.27 - F.7 - G.43 - G.44 - H.18 - J.9 - K.5 - K.10 - K.13
	Kleding	Alternatief kleden	E.16 - G.30 - G.31 - H.15
		Eigen kledingstijl	G.29
		In een groep dezelfde kledingstijl	H.16
		Mee gaan met de mode	C.1 - G.27 - F.14
		Merkkleding dragen	D.6 - D.8
		Ordinaire kleding dragen	B.26 - E.17 - E.18 - G.28 - G.32 - H.21 - H.22 - M.3 - M.4
		Wisselende kledingstijl	E.16 - G.27 - H.17 - J.5
		Zichzelf verwaarlozen	E.15 - E.18
	Muziek	Muziek maken	A.4 - A.6 - A.8 - F.30 - F.32 - F.33 - F.34 - G.48
		Muziek maken in koor	A.1 - A.4
		Muziek luisteren	F.7 - G.49 - K.6 - K.9 -

			K.10 – N.11 – N.13
	Regels	Afzetten	G.15 – G.16
	Relatie	Aanhankelijke relaties zoeken	E.19
		Afhankelijk zijn	B.5
		Naar vriend toe gaan	B.6
		Seksueel actief zijn	E.20
		Van de ene in de andere relatie duiken	E.20
	Taal	Straattaal	A.13 – E.13 - N.1 - N.2
		Schelden	B.21 - F.8 – H.6
		Schreeuwen	B.24
		Uitvergrootte taal	E.13
		Vloeken	F.8 - G.17
	Uiterlijk	Haren helemaal goed doen	H.15 - H.16
		Jeugdhulpverlener nadoen	A.18
		Madonna imiteren	E.32
		Piercings laten zetten	J.3
		Sporter imiteren	M.5
		Tatoeages laten zetten	J.3
		Vergelijken met leeftijdsgenoten	C.4
	Sociale contacten	Contact met ouders	F.11 – F.12 – F.13 - J.1 - L.3
		Delen met groepsgenoten	G.20 – G.21- G.22 – G.23 – G.24 - H.11
		Druk gedrag vertonen	K.16
		Elkaar opzoeken binnen de jeugdzorg	F.16 – F.17
		Fel reageren	G.8 - G.10
		Groep opzoeken	G.12 - K.8
		Jeugdhulpverleners opzoeken	E.8 – E.9 - F.9 - H.10 – H.12 - H.14` - K.11 – K.12
		Mensen blijheid laten weten	E.12
		Metten aan de mening van anderen	G.46
		Naar oude buurt gaan	F.23 – F.24 – F.26
		Passief gedrag	L.5
		Stiekem roken, blowen, sterke verhalen vertellen	F. 18 - F.20
		Vriendschappen aangaan	B.4 – H.19 - J.6 – J.7
	Vluchtgedrag	Buiten lopen	A.9 - K.8 - L.2
		Eindje fietsen	A.9
		Focus ergens anders op leggen	F.8
		Naar kamer gaan	A.9 - B.16 - F.7 – K.8 – N.9 - N.10
		Slapen bij groepsleiding	G.45
		Weglopen	B.12 - H.5
	Vrijtijdsbesteding	Hangen op straat	D.4 - G.5 – G.6 - B. 29 - B.30

		Jeugdvereniging bezoeken	A.1
		Koreaanse les volgen	F.4 - F.5
		Naar boerderij gaan	L.4
		Sporten	D.1 - D.2 - E.1 - E.2 - F.1 - F.2 - F.31 - F.32 - F.34 - J.1 - J.2 - K.2 - K.3 - K.4 - M.1 - N.7 - N.8
		Tekenen	F.29 - F.34 - G.2 - G.4
		Voetballen	K.9 - K.10
		Werken	A.1 - A.2 - B.8 - B.9 - B.11 - D.3 - D.7 - J.1 - J.2
		Werken in boek	K.1
Handelen jeugdhulpverlener	In contact zijn	Aandacht geven	K.18
		Bevragen	G.3 - G.47
		Blij zijn	H.13 - K.12
		Complimenteren	E.33 - F.15 - N.6
		Doorvragen	E.14
		Eigen ervaringen delen	C.3
		Erkenning geven	F.27
		In gesprek gaan	A.3 - A.12 - B.19 - B.20 - B.23 - B.25 - B.27 - B.31 - B.33 - C.2 - C.3 - D.10 - D.12 - E.3 - E.17 - E.21 - E.22 - E.28 - F.10 - F.26 - G.18 - G.33 - G.35 - H.3 - K.18
		Interesse tonen	E.10 - H.7 - H.8 - H.9
		Inzicht geven	A.5 - A.8 - B.25 - B.28 - C.3 - E.3 - F.19 - F.28 - G.7 - G.19 - G.25 - G.26 - G.34 - N.5
		Inzicht krijgen	D.12
		Luisteren	A.8
		Mee sporten	B.2 - D.5 - K.4
		Mening geven	E.34
		Motiveren	L.6 - J.8
		Nee-boodschap geven	B.22
		Normen en waarden meegeven	D.11
		Samen werken	K.1
		Trots zijn	H.13
	Contact met derden	Bespreken met ouders	L.3
		Contact school	A.3
		Contact werk	A.3
	Begeleidingsvorm	Adolescent bij groepsleiding laten slapen	G.45
		Afkoelperiode bieden	A.12

		Afspraken maken	H.3 - H.4
		Alert zijn	D.10
		Belcontact aanbieden	L.3
		Binnen laten	B.20
		Begeleiden	D.10 – L.6 -
		Behandelen	B.19
		Blokkades ondervangen en wegnemen	A.3
		Controleren	D.12 -
		Evalueren	A.12
		Gedrag afkeuren	G.18
		Kijken naar de oorzaak	G.9
		Kwaliteitspel in gymzaal aanbieden	K.2
		Laten uitrazen	B.13 – H.7
		Muziekhok faciliteren	K.7
		Muziekles bieden	K.7
		Niet persoonlijk nemen	G.18
		Ruimte bieden	D.9 - E.25 - G.25 -
		Rustig blijven	G.18
		Spiegelen	L.6 – C.6 – E.28 – E.29
		Stimuleren	A.7 – B.3 - B.10 - C.5 - F.3 - F.6 – F.21 – F.22 - F.25 – K.4 - L.6 – M.2 - N.5 - N.6 – N.7 -
		Sturing geven	G.11 – K.7
		Uitzondering maken	B.10
		Voorspelbaar maken	K.18
	Consequenties en regels	Binnen blijven	J.4
		Grenzen bewaken	B.3
		Innemen	A.17 - C.6
		Letten op kleding	N.5
		Naar kamer sturen	E.3 - E.4 – G.33
		Opdracht schrijven	B.20 – J.4
		Regels stellen	A.17 – C.6 - M.3 -
		Time-out geven	B.20
		Wegsturen	H.2
	Bureaucratische zaken	Formulier invullen	A.12
		Vaststellen in verslag	B.23
		Protocol volgen	B.14

Bijlage 4

Labels en fragmenten

4.1 Interview A.

Juventum/Eleos 02-03-2015		Door: Joëlle Bos
Label	Code	Fragment
Werken (VI) Muziek maken in een koor (VI) Jeugdvereniging bezoeken (VI)	A.1	Heel veel proberen wel een baantje te onderhouden, ik weet wel dat verschillende jongeren brengen kranten rond. Heel veel jongeren zitten op een koor, en bespelen daar in dan een instrument. Contra bas, speelt een jongere. En een jongere speelt viool. Voor de rest zijn er ook wel heel veel jongeren die naar jeugdverenigingen gaan.
Werken (VI) Ergens bij willen horen (BI)	A.2	Ik zou gelijk zeggen deelnemen aan de maatschappij. Maar ik weet niet of ze dat zelf ook zo zien. Ja, ik denk wel dat ze het belangrijk vinden om ergens bij te horen. Werk is vaak wel een soort trots, en daarnaast ook gewoon de inkomsten, vinden ze heel belangrijk. Omdat je dan toch een beetje aan het volwassen worden bent. Voor heel veel jongeren is het wel van belang dat ze zelfstandig zijn. En dat ze zelfstandig kunnen gaan wonen. En daarbij hoort toch al snel een baan. Wat heel veel meespeelt, is gewoon het zijn als een ander. Ook een baan kunnen hebben. En gewoon ergens goed in zijn. Dat is ook gewoon heel belangrijk.
In gesprek gaan (H) Blokkades ondervangen en wegnemen (H) Contact school (H) Contact werk (H)	A.3	Sowieso heel veel met jongeren het daar over hebben. Dat werkt toch anders dan bij ons, en vaak lopen ze wel tegen strubbelingen aan, of lastige dingen. En met name die blokkades proberen wij te ondervangen en weg te nemen. En op het moment dat het goed gaat met jongeren dan proberen we heel veel het er over te hebben. Wat ze allemaal mee hebben gemaakt op het werk, en wat daar zo leuk aan is, wat ze zo bijzonder vinden aan hun werk. Om dat ook echt een beetje als voorbeeld te stellen voor de jongeren die dat nog moeten krijgen. Het bestaat ook wel met name dan uit de blokkades wegnemen. Zorgen dat jongeren het kunnen blijven volhouden. Normaal, als een jongere net begint, heeft het vaak gewoon nog wat aanpassingen nodig. Voor het autisme. Voor dat je dat helemaal goed hebt staan, daar ben je vaak wel intensief mee bezig. Vaak zitten ze dan ook nog op school, dus dan heb je contact met school, met de persoon die ze begeleid. Of de persoon die ze begeleid vanuit het werk. Ook vaak om wel een beetje uitleg te geven over wat voor jongeren ze

		nou in de kuip hebben.
Muziek maken in koor (VI) Ergens bij willen horen (BI) Muziek maken (VI) Uiting van emoties (BI)	A.4	Ik denk dat het koor een uiting is van emoties. Als ze op een instrument spelen kunnen ze daar vaak heel veel in kwijt. Dat merk ik echt wel, jongeren met autisme kunnen heel veel kwijt in muziek maken. En in creativiteit, dat kan bijvoorbeeld ook zitten in knutselen of dingen maken. Dat is vooral het uiten van gevoelens die ze niet onder woorden kunnen brengen bijvoorbeeld. Dat doen ze dan vooral in het oefenen of het zelf spelen. Het deelnemen aan een koor is ook weer écht ergens bij horen, en contact maken met andere mensen, en een invulling hebben aan je leven. Dus dat je deelneemt aan bijvoorbeeld een uitvoering, dat soort dingen. Jongeren zijn daar echt wel heel trots op, dat zij ergens goed in zijn, en dat ze kunnen laten zien dat ze dat doen.
Inzicht geven (H)	A.5	Ik denk niet dat ze dat onder woorden kunnen brengen. Maar persoonlijk probeer ik wel heel veel te ondertitelen. Van 'nou, wat knap dat je dat kan', 'dat kan ik echt niet', 'wat bijzonder dat jij die kwaliteit hebt' en dat soort dingen, dat probeer je dan wel te benadrukken. Jongeren kunnen wel zelf heel goed aangeven dat ze er heel veel emoties in kwijt kunnen. Dat kunnen ze wel goed benoemen.
Muziek maken (VI) Uiting van emoties (BI)	A.6	Door muziek te maken hoef je dat niet echt te zeggen, dat wat je nou daadwerkelijk voelt, of daar woorden aan te geven, en dat komt er dan gewoon uit door het spelen. Dat is een makkelijkere manier dan er woorden aan geven.
Stimuleren (H)	A.7	De jongeren die dat doen die hebben echt geen aansturing nodig. Hoogstens als je merkt dat een jongere echt niet lekker in zijn vel zit, dan zou je eens kunnen zeggen 'hé, is het niet fijn om eens even op je contra-bas te spelen', of op je viool. Dat kan je stimuleren. Maar voor de rest qua stimuleren voor naar het koor gaan, dat hoeft niet. En dat heeft ook vaak te maken dat zit zo in hun structuur, dat zijn ze zo gewend, als dat er eenmaal helemaal ingebakken zit hoef je er niets meer mee. Totdat er iets voorvalt op het koor. Dat ze botsen met iemand, of dat de spanning wat oploopt, en dan komen wij weer in beeld.
Muziek maken (VI) Luisteren (H) Inzicht geven (H)	A.8	Die ene jongen die naar contra-bas gaat heeft dan nog wel eens spanning dat hij niet voldoende heeft geoefend, bijvoorbeeld. En dan bang is dat hij een flater slaat in het orkest. Het kan soms wel helpen door gewoon eens even naar hem te luisteren. Dat hij gewoon wat voorspeelt of dat je hem er aan herinnert hoe veel hij geoefend heeft en dat je niet opvalt in een orkest met vijftig man. Dat het dan niet zozeer opvalt als jij een foutje maakt. Dat soort dingen kun je

		dan bijvoorbeeld weg nemen.
Naar kamer gaan (VI) Buiten lopen (VI) Eindje fietsen (VI) Rustig worden (BI)	A.9	Sommige jongeren trekken zich terug, die weten dan van zichzelf dat ze dan even op hun kamer moeten gaan zitten om rustig te worden. Bij heel veel jongeren helpt het om iets te gaan doen wat ze leuk vinden. En in principe los je dan niet zo veel van de emoties op, maar ze vergeten ze gewoon door afleiding te zoeken. Dus dan gaan ze een eindje wandelen, of een eindje fietsen, en dan is het niet dat ze constant nadenken om die emoties een plekje te geven, maar gewoon dat ze het dan kwijt raken. Zonder het echt op te lossen. Dus dat is eigenlijk wel bijzonder. Of je ziet heel veel vermijdingsgedrag. Dus dan er helemaal niet meer naar toe willen, of zo veel spanning krijgen dat het niet meer lukt.
Dingen kapot gooien (VI)	A.10	Heel veel jongeren vinden het wel prettig om hun agressie te uiten. Dat uiten ze met name op voorwerpen. Ze gooien graag met een deur. Een kopje koffie. Of een glas, net wat dan in de buurt staat. Of stoelen. Stoelen worden ook heel veel gebruikt.
Dingen kapot gooien (VI) Niet om kunnen gaan met emoties (BI)	A.11	Het is het niet kunnen verwoorden van wat ze voelen. Als wij ergens mee zitten dan ga je dat bespreken, vaak. En dan los je dat op die manier op, dan kun je er samen over praten en er over nadenken, waardoor je je gedachten weer op een rijtje kan zetten. Zij kunnen niet benoemen wat er in hen om gaat, en of hun dat boos of blij of verdrietig maakt en waarom dat zo is en wat je er dan aan kan doen. Dat is niet zo, dus dan kun je alleen maar je frustratie uiten. Dat is dan vaak wat je ziet. Of je emoties uiten. Het makkelijkste is om je dan agressief te uiten, op voorwerpen. Alle jongeren hebben wel het goed fatsoen dat ze weten dat ze dat op materie moeten doen en niet op mensen. Het moet wel echt een uiting zijn van je frustratie. Dus een deur maakt lekker veel kabaal. Dat kan echt hard gaan. Het is ook vaak maar net wat ze om handen hebben en dan moet het er uit. Dus, als er dan een stoel staat, dan is dat wel makkelijk.
Formulier invullen (H) Evalueren (H) Afkoelperiode bieden (H) In gesprek gaan (H)	A.12	Heel formeel gezien vullen wij een MIS in, dat is een formulier waarin je aangeeft dat er agressie heeft plaatsgevonden. Dan ga je dat evalueren en bekijken van waar ontstaat dit, bij wie, waar in het gebouw en wat zou je er aan kunnen doen. Eerst is er een afkoel periode, vaak. Dat is niet altijd letterlijk naar een jongere benoemd, maar dat zit er altijd in, dat een jongere eerst af moet koelen. Want in dat soort frustratie, om in gesprek te gaan, komt er echt niks zinnigs uit. Je laat eerst een jongere afkoelen, en daarna ga je in gesprek. En ik denk dat je daarin eigenlijk altijd twee

		dingen doet, dat lijkt mij waarschijnlijk. En dat is dat je in eerste instantie de oorzaak achterhaalt en ten tweede wel aangeeft wat het kader is en wat de grenzen zijn en wat niet gebruikelijk is.
Straattaal (VI) Ergens bij willen horen (BI)	A.13	Jongeren willen er wel graag bij horen. Wij hebben een jongere die gebruikt graag straat taal. En voor de rest probeert hij wel mee te doen met hun leeftijdscategorie, dus je hoort soms wel woorden die ik dan niet ken, of wat dan van hun leeftijd is. En dat gebruiken ze wel bewust. Maar aan de andere kant denk ik dat andere jongeren dat ook doen. Ze gebruiken dat niet bewust om extra indruk te maken. Ik denk dat ze het gebruiken omdat ze het veel horen, en ze dat dan een soort van overnemen. Daar dan een soort identiteit aan verschaffen. Dus dat ze dat dan stoer vinden.
Knuffelen met knuffels (VI) Telefoon gebruiken (VI)	A.14	Het valt me wel eens op jongeren die al bijvoorbeeld heel oud zijn dat die nog knuffels hebben in bed. Dan opnieuw instrumenten, en een telefoon.
Knuffelen met knuffels (VI) Goed gevoel krijgen (BI)	A.15	Omdat ze sociaal emotioneel jonger zijn. En omdat het ze een goed gevoel geeft, dat ze blijven hangen aan dingen die goed voelen. En dan helemaal niet echt weten waarom of wat dan ook. Als je dat op die manier op kan roepen, is dat wel makkelijk.
Telefoon gebruiken (VI) Ergens bij willen horen (BI)	A.16	Gewoon een soort status. En het in contact zijn met anderen. En het kunnen laten zien, wat voor een telefoontje jij hebt. Het heeft nog volgens mij nog helemaal niet zo zeer te maken met bereikbaar zijn. De meest nieuwe natuurlijk. Als je dan nog een oude Nokia hebt dan ga je wel een beetje af.
Regels stellen (H) Innemen (H)	A.17	Dat moeten we echt inkaderen. Dus op groepsmomenten of aan tafel zit je niet met je telefoon. Want anders zitten ze gewoon met de telefoon. Met drinkmomenten ook. Dat is niet echt gezellig. Bij sommigen nemen we hem in, waar van we zeker weten dat ze er niet goed mee om kunnen gaan. Ja, dan pak je echt wat van ze af. Daar moet je ook echt wel heel goed over na denken als je dat doet. Je neemt echt een stukje eigenheid af, dan.
Jeugdhulpverlener nadoen (VI) Geen houding weten te geven (BI)	A.18	Ik weet dat ze daar heel erg op letten, dat ze dat wel belangrijk vinden. Bijvoorbeeld kledingstijl. Of bijvoorbeeld hoe je met dingen bezig bent. Dus als ik uitstraal dat ik het leuk vindt om haren te doen, dat zeg ik ook wel tegen jongeren. Dat ze dat dan ook leuk vinden om dat met je samen te doen of met je te delen. Dus in die zin doen ze je

		na. Een collega van mij die ging heel veel zingen. En gekke optredens geven en dat gaan jongeren dan nadoen. En je houding kopiëren ze heel vaak ook wel. Of je gewoon letterlijk napraten, bijvoorbeeld. Maar dat zijn toch dingen waardoor je weet dat jongeren zien wat je doet en dat of heel leuk vinden, of niet. Vaak het zichzelf geen houding weten te geven. Dat ze niet weten wat normaal is. Dat is natuurlijk zo bij autisme, dat ze zichzelf niet echt een houding of een manier of een taal aan kunnen meten. En dan is het makkelijk om af te kijken, hoe een ander dat doet. Dat maakt wel dat jongeren dat doen. En ze zitten allemaal in een leeftijd dat dat ook allemaal interessant is, wie ben ik? En wat wil ik uitstralen? Je merkt ook wel dat jongeren dan kijken naar wat voor een begeleiding goed bij ze past. Daar zoeken ze dan of veel contact mee, of dat doen ze na.
--	--	---

4.2 Interview B

Meidenhuis - de Rading 09-03-2015		
Door: Joëlle Bos		
Label	Code	Fragment
Sporten (VI)	B.1	En het idee is dat meiden een uitlaatklep hebben, ook. Maar ook dat je via sport natuurlijk het zelfbeeld kan verbeteren. Dus we doen ook wel vertrouwensoefeningen, en chinees worstelen zit er regelmatig in. Om meiden bewust bezig laten zijn met hun zelf en met hun lichaam. Op een andere manier dan make-up op, of mooie kleding aan.
Mee sporten (H)	B.2	Wij sporten gewoon mee, als voorbeeldfunctie.
Stimuleren (H) Grenzen bewaken (H)	B.3	En wat we natuurlijk doen is meiden proberen positief te stimuleren. We doen ook voetbal, dan ga je niet zelf scoren bijvoorbeeld, dan laat je meiden scoren. Of en je moedigt ze aan, en je complimenteert ze als ze elkaar aanmoedigen. Dus je bent heel erg bezig met ze in hun kracht zetten op dat moment. Maar ook natuurlijk gewoon de grenzen bewaken. De pedagogische taak.
Vriendschappen aangaan (VI) Zichzelf zijn (BI)	B.4	Wat je ziet is dat ze bij vrienden kwijt kunnen wat ze bij volwassenen natuurlijk niet kunnen, dus ze gaan daar ook naar op zoek. Het is ook een stukje normaal zijn. Ze wonen al niet thuis, ze kunnen al niet doen wat andere dingen doen, dus hun vrienden mogen niet afgenomen worden. Want dat is van hun en die zijn er, daar kunnen ze normaal zijn. Daar kunnen ze zichzelf zijn. Dus daar mag je niet aankomen, over het algemeen.
Afhankelijk zijn (VI)	B.5	Omdat het een vrij kwetsbare doelgroep is, is voor veel meiden

Verlatingsangst (BI)		het vriendje dat ze hebben vrij belangrijk. Maar op een afhankelijke manier. Het gaat heel vaak over: als ik nu een week niet bij hem slaap, dan raak ik hem kwijt. Of als ik hem niet vaak genoeg zie, dan vind hij een ander mooi meisje.
Naar vriend toe gaan (VI) Niet op de groep willen zijn (BI)	B.6	Maar er zijn natuurlijk ook meiden met een hele leuke relatie en dan is het gewoon belangrijk. En vaak zijn dat ook meiden die niet naar huis kunnen in het weekend en dan graag naar hun vriendje willen om er wel uit te zijn, en wel gewoon de lucht te hebben van even niet hier.
In gesprek gaan (H)	B.7	Door wel met het meisje in gesprek te gaan. Over waarom wij het geen goed contact vinden en waar onze vermoedens vandaan komen, of onze ideeën.
Werken (VI)	B.8	In de supermarkt of bij de Action. Vakken vullen en caissière, dat is eigenlijk de baantjes die ze hebben. Soms in een restaurantje.
Werken (VI) Voor jezelf kunnen zorgen (BI)	B.9	Geld. Veel meiden hebben geen ouders die hun kunnen betalen, of die hun willen betalen. En ze zijn echt wel op zichzelf aangewezen. Hier krijgen ze maar tien euro per week, dus dat is gewoon te weinig om daar alles van te doen, dus een stukje voor zichzelf kunnen zorgen.
Uitzondering maken (H) Stimuleren (H)	B.10	Dat we er uitzondering voor maken. Als een meisje op maandagavond werkt en ze moet officieel hier zijn, dat gaan we natuurlijk niet doen. Dan blijf je werken. Of als een meisje aangeeft dat ze graag werk wil zoeken, dan gaan we met haar een brief maken, en een cv. En dan gaan vaak de stagiaires naar de stad met ze en formulieren invullen. Dus we stimuleren het wel. En zeker vanaf een bepaalde leeftijd. Ben je veertien, dan hoef je over het algemeen natuurlijk niet per sé te werken. Maar ben je zestien, dan moedigen we het ook wel aan, want dan is het gewoon wat passender bij je fase om te gaan werken.
Werken (VI) Nieuwe contacten aangaan (BI) Voor jezelf kunnen zorgen (BI)	B.11	En werk is natuurlijk een plek waar je nieuwe mensen ontmoet, waar je gezelligheid vindt waar je een centje verdiend, waar je dan weer leuke dingen van kan doen.
Weglopen (VI) Dingen kapot gooien (VI) Niet om kunnen gaan met emoties (BI)	B.12	Wat je veel ziet is dat meiden niet om kunnen gaan met hun emoties. Dus dan zijn ze heel verdrietig, maar ze kunnen er niet over praten. Dat kropt zich op en dan lopen ze of weg, of ze slopen iets, of ze zijn verbaal agressief naar jou toe terwijl dat niet over de agressie gaat. En boosheid kroppen ze ook op. Het is gewoon een vulkaan. Meiden hier zijn echt allemaal kleine vulkaantjes. Het propt op, het propt op, het propt op, en het ontploft een keer.

Laten uitrazen (H)	B.13	Is ze gewoon heel boos dan laten we haar soms gewoon even tieren. We hebben een boksbal beneden hangen.
Protocol volgen (H)	B.14	Maar sommigen lopen ook weg, dan kun je niks behalve gewoon protocol volgen bij weglopen. We mogen niet aan meiden zitten, we mogen de deur niet dicht doen. Ze zijn vrij om te gaan wanneer ze willen in die zin, dus dan is het zorgen dat je volgens protocol handelt, iedereen informeert, en hoopt dat ze terug komt.
Softdrugs gebruiken (VI)	B.15	Softdrugs wordt flink gebruikt om dat te onderdrukken. Dus er zijn ook echt wel meiden die dan de deur uit willen om te blowen, om rustig te worden.
Rustig worden (BI)		
Naar kamer gaan (VI)	B.16	De kamer is hun enige plekje waar ze alleen kunnen zijn. Ze kunnen hun kamer op slot doen met zo'n draaiknop. Dus ze kunnen daar echt even de andere meiden buiten sluiten. Dat kan op de groep of een andere plek in dit huis niet. Daar ervaren ze veiligheid en daar ervaren ze warmte.
Buiten sluiten van anderen (BI)		
Softdrugs gebruiken (VI)	B.17	Softdrugs is natuurlijk onwijs emotie dodend. Dus als je dan gaat blowen, dan ervaar je natuurlijk even geen pijn, of je ervaart hele milde pijn. En dat is voor hun heel belangrijk.
Niet om kunnen gaan met emoties (BI)		
Automutilleren (VI)	B.18	Deze meiden hebben nooit geleerd om met emotie op een goede manier om te gaan. Ze zoeken destructieve dingen. Dat kan snijden zijn, automutilleren, maar het kan ook inderdaad blowen zijn. Voor hun gevoel is dat het enige manier om rust te creëren en om veiligheid voor zichzelf te creëren. Het is vaak ook het creëren van controle.
Softdrugs gebruiken (VI)		
Rustig worden (BI)		
Niet om kunnen gaan met emoties (BI)		
Behandelen (H)	B.19	Bij automutilleren is natuurlijk de gouden regel: je behandelt, je maakt het schoon. Dus je behandelt het en je gaat er over in gesprek, maar je geeft het niet te veel aandacht.
In gesprek gaan (H)		
Binnen laten (H)	B.20	Officieel mogen ze hier niet onder invloed zijn, maar we laten een meisje natuurlijk wel binnen. Bij vermoedens ga je in gesprek en dan volgt wel een consequentie. Dat is vaak de eerste keer een opdracht over de gevaren van softdrugs, en de tweede keer kan het time-out zijn. En als een meisje echt veelvuldig blowt, dan leggen we contact met Victas verslavingszorg.
In gesprek gaan (H)		
Time-out geven (H)		
Opdracht schrijven (H)		
Schelden (VI)	B.21	De enge ziektes vliegen je om je oren. De kanker, dat hoor je hier sowieso veel te veel, maar zeker bij boos. Dan wordt voor elk woord waar het voor gezet kan worden, het voor gezet.
Uiting van emoties (BI)		

		Het is voor hun hetzelfde als wat voor ons kut is. En het is natuurlijk een uitroep, je kan er natuurlijk heel veel in kwijt. Je plakt een gradatie ergens aan, want ze weten ook dat wij, als ze dat zeggen, dat echt wel hoog opnemen. Je kan het zo hard zeggen, het is zo'n hard woord ook, dat je daar heel veel in kwijt kan, denk ik.
Nee-boodschap geven (H)	B.22	Je geeft altijd de boodschap dat je dat niet wilt horen. En dat iemand boos mag zijn, maar dat het ook op een andere manier kan. Als het echt te heftig is kom je weer in die veiligheid. Op het moment dat het maar door blijft gaan dan moet je op een gegeven moment kijken of het meisje hier kan blijven vannacht.
In gesprek gaan (H) Vaststellen in verslag (H)	B.23	Als het zo heftig is geweest, dan ga je de volgende dag in gesprek over wat we kunnen afspreken over het taalgebruik en over deze manier. Maar je moet ook bedenken dat omdat dit vaak de eerste uithuisplaatsing is die meiden mee maken en omdat we geen behandelgroep zijn, we het vaak ook vaststellen. Dus het komt ook in het verslag, als dit meisje heeft veel grof taalgebruik. Dan gaan we in de vervolghulp die we aanreiken het meegeven als werk-punt. Dan is hier dus voor ons constant de boodschap dat we het niet willen horen, dit is niet oké.
Schreeuwen (VI) Niet om kunnen gaan met emoties (BI)	B.24	En als ze weg gaan, als ze af moeten bouwen, ook als ze het afscheid nemen, dat is voor deze meiden heel moeilijk. Op het moment dat ze afscheid moeten nemen gaan ze alles uit de kast halen, en daar zit vaak ook veel woede-uitbarstingen en schreeuwen bij.
In gesprek gaan (H) Inzicht geven (H)	B.25	We proberen zo min mogelijk spanning te laten ontstaan. Dus voor perspectiefgesprek dan het meisje van te voren al inlichten wat het gaat horen. En bij het afscheid, op het moment dat je weet wanneer het meisje naar de vervolgplek gaat, dan ga je met het meisje in gesprek over hoe we goed afscheid gaan nemen. Dan maak je een plan van aanpak, en de thermometer gebruiken we daarin. En als je ziet dat het dit meisje hier niet gaat lukken, dan ga je al een plan maken met bijvoorbeeld ouders of een andere plek, om lucht te geven. Dus dan slaap je maar vier nachtjes hier, en drie nachtjes ergens anders. Om die spanning af te bouwen.
Ordinaire kleding dragen (VI) Aandacht vragen (BI)	B.26	De kledingstijl is over het algemeen, wat voor label zullen we er eens op plakken. Marktkleding. Dus het zit op het randje van ordinair, vaak. Het is vaak strak. Van die leggings, die dan als broeken gedragen worden. Buiktopjes. Korte rokjes. Wel met sneakers vaak, hoge hakken zien we dan toch vrij weinig. Dat is eigenlijk de onderscheiding. Ietwat goedkopere, en toch ook kleding waarin het lichaam goed zichtbaar is. Deze meiden hebben vaak seksualiteitsproblematiek, dus voor hun is dat vaak de enige manier waarop ze weten aandacht te

		vragen. Veel meiden zijn op zoek naar aandacht van jongens. Dan wel omdat ze erkenning gemist hebben, dan wel omdat ze gewoon niet beter weten. Dus ze zijn er naar op zoek, en als mannen dan zeggen, "hé, wat ben je lekker" of "wat ben je leuk". Of "wat zie je er geil uit". Daar zijn ze naar op zoek. Die bevestiging van ik zie er goed uit, ik zie er mooi uit, want dan mogen ze er zijn.
In gesprek gaan (H)	B.27	We proberen altijd meiden natuurlijk wel aan te spreken. Maar waar we het gesprek over aangaan is wat maak je los bij mensen, wat voor een indruk maak je op mensen? En is dat de indruk die je wil maken? Wil je inderdaad de indruk geven, "joh, ik wil wel met jou naar bed"? Of wil je meer dan dat?
Inzicht geven (H)	B.28	En dan proberen we dat zelfinzicht te laten komen dat het ook anders kan. Ik kan ook heel sexy zijn met meer kleding aan, of ik kan ook een ander soort jongens aantrekken. Want het trekt natuurlijk ook niet de meest leuke types aan, vaak.
Hangen op straat (VI)	B.29	De straat. De straat in zijn algemeenheid. Hangen. En dat is natuurlijk vaak in hun woonplaats, bij een bankje. Maar bijvoorbeeld ook hier in het Wilhelminapark. Dat vinden ze heerlijk. Zeker nu het mooie weer er aan komt, om daar echt gewoon op een bankje te zitten en te hangen. De straat is echt hun leefgebied.
Hangen op straat (VI) Niet thuis willen zijn (BI) Ergens bij willen horen (BI)	B.30	Helaas omdat ze vaak al op straat hebben moeten leven om ruzies te ontlopen. Of klappen te vermijden. Op straat is ook hun peer-group en dat is natuurlijk gewoon het belangrijkste voor hun, dus die zoeken ze op. En op straat zijn er geen ouders die naar je kijken. Ben je relatief vrij. En vrijheid is natuurlijk in de puberteit heel belangrijk, zeker bij deze meiden. Het is het enige waarover ze controle kunnen hebben. Over hun vrienden en wat ze daar mee doen.
In gesprek gaan (H)	B.31	We hebben het daar over. Als je dan op straat hangt, wat doe je dan? En is dat nou gezond of kun je beter je tijd anders indelen? Ergens moet je dat ook gewoon wel toelaten, want het hoort gewoon bij de leeftijd. We moeten een beetje daar een balans in zoeken.
Telefoon gebruiken (VI) Contact onderhouden (BI)	B.32	De meiden leven op hun telefoon. Voor deze meiden is de enige waarop ze vaak contact kunnen houden met hun vrienden via whatsapp of via facebook. Vriendjes via facebook. Maar de meiden kunnen niet zonder.
In gesprek gaan (H)	B.33	We hebben een mentorgesprek social media, en dus vooral zitten op wat de gevaren zijn en hoe heb je privacy instellingen. Echt dat met een meisje doorlopen om te kijken weet je wel wat je aan het doen bent? Ik denk dat we realistisch moeten zijn dat de social media gebruik niet terug te dringen is, op dit moment

		in ieder geval. Maar dan moeten we zorgen dat meiden het veilig en goed gebruiken.
--	--	--

4.3 Interview C.

Spirit 16-03-2015		Door: Joëlle Bos
Label	Code	Fragment
Mee gaan met de mode (VI) Er bij willen horen (BI)	C.1	We hebben allemaal pubers op de groep en je ziet wanneer de ene Nike schoenen heeft, dat de ander ook Nike schoenen wil. Ze gaan erg mee met wat er in de mode is, de meeste in ieder geval. Dat is een stukje levensfase denk ik. Puberteit. Op zoek zijn naar 'Wie ben ik? En wat past bij mij?'. En ik denk dat in de periode, in de adolescentie fase, je geneigd bent om er bij te willen horen. Dus ga je je zo kleden.
In gesprek gaan (H)	C.2	Ik stimuleer het niet, maar ik houd het ook niet tegen. Of het moeten naveltruitjes zijn, dan gaat het tegen de gedragscode van Spirit in, dan gaan we er wat van zeggen. En ook maatschappelijk, in hoeverre mag je je zo kleden als je naar je bijbaantje gaat. Wat draag je dan uit? Dus je hebt er dan wel gesprekken over.
Inzicht geven (H) Eigen ervaringen delen (H) In gesprek gaan (H)	C.3	Ze hebben een bepaald bedrag per maand wat ze aan kleding kunnen uitgeven. Als kinderen Nike schoenen willen, dan kijken we is het handig dat jij schoenen van tweehonderd euro koopt, of honderdvijftig euro, terwijl je maar zeventig euro hebt? En past dat binnen wat jij nodig hebt? Kijk, als ik zie dat jij elke keer maar drie onderbroeken in de was hebt zitten, dus op momenten dat we dan denken: dat gaat niet, dan moeten ze onderbroeken kopen van het kleedgeld en dan gaat ze maar een bijbaantje zoeken. En ik vertel ook over mijn eigen ervaringen en dat ik wel spijt heb dat ik zo veel geld heb verslonden aan kleding in de puberteit. En dat ik daar wel eens spijt van heb. Dus daar heb je dan gesprekjes over. Vind je het echt mooi, of vind je het leuk om daar in mee te gaan met met de rest? Ik denk dat dat wel het belangrijkste is voor wat ik doe daar in.
Vergelijken met leeftijdsgenoten (VI) Op zoek naar eigen identiteit (BI)	C.4	Ik denk wel dat het ook met identiteit te maken heeft. Dat kinderen op zoek zijn naar hun identiteit en dat je dat doet door je te vergelijken met leeftijdsgenoten, door om te gaan met leeftijdsgenoten. Door een leuke tijd samen te hebben en ook terug te kunnen vallen op je vrienden.
Stimuleren (H)	C.5	Ik denk dat wij vooral stimuleren in kijken wat levert het het kind op en mochten we zoveel zorgen hebben, hoe kunnen we die zorgen dan wegnemen. Dat is bijvoorbeeld door kinderen een bijbaantje te laten zoeken, school,

		vrijtijdsbesteding, om ze maar van dat negatief netwerk weg te houden. Dus een beetje afhankelijk van wat ze op straat doen. Het verschilt. De ene gaat voetballen en dan denk je dat ga je alleen maar stimuleren. De andere gaat hangen en blowen en dan probeer je dat wel in te kaderen en te kijken hoe kan je dat verminderen.
Innemen (H) Regels stellen (H) Spiegelen (H)	C.6	Het kind zit er voor zichzelf. Als je kinderen hebt die moeilijk 's ochtends uit bed komen, dan zeg je: 's avonds voor het slapen gaan, lever jij je telefoon in. 's Nachts hebben wij de WiFi uit maar sommige krijgen wel internet van de ouders, en dan kijken wij in hoeverre zij daar mee om kunnen gaan. Soms ga je zelf op je telefoon zitten en laat je zien aan de kinderen wat je aan het doen bent om te kijken wat je nog meer kan dan alleen Whatsappen en Facebooken, wat het je ook kan opleveren, wat voor positiefs. Tijdens eetmomenten mogen zij geen telefoon, gewoon uit respect voor de rest en omdat je gewoon aan het eten bent, en aandacht voor elkaar. Ik denk dat wij niet een groep zijn waar hele strenge regels zijn omtrent het telefoongebruik. Of er moeten zorgen zijn.
Telefoon gebruiken (VI) Contact onderhouden (BI)	C.7	Ik denk ook een grote invloed. Want daar is waar het netwerk is, daar is waar wordt uitgedragen hoe je behoort te zijn.
Multimedia gebruiken (VI) Ergens bij willen horen (BI)	C.8	Via Facebook de idolen, de mensen met een voorbeeldfunctie. Die kom je ook op het internet tegen. Dus daarin wil je naar behoren en als je daar niet naar behoort dan kan dat wel invloed hebben denk ik op het zelfbeeld. En via internet wordt ook gepest, dus ik denk dat ook dat heel veel doet met het zelfbeeld. Maar ook in positieve zin, je krijgt complimentjes over je foto omdat je er leuk uit ziet. Dat heeft weer positieve invloed op het zelfbeeld. Ik denk dat wat in het dagelijks leven op het schoolplein gebeurt, dat ook terug komt op Whatsapp, op Facebook, in positieve en negatieve zin.

4.4 Interview D.

Spirit 16-03-2015		Door: Joëlle Bos
Label	Code	Fragment
Sporten (VI) Er goed uit willen zien	D.1	Er zijn een aantal jongeren bij ons die het heel erg belangrijk vinden dat ze er goed uit zien. Dus die gaan veel naar de sportschool en die zijn daar echt met hun uiterlijk bezig.

(BI)		
Sporten (VI) Uiting van emoties (BI)	D.2	En toevallig mijn mentor jongere zit op boksen, daar kan hij ook wel een stukje agressie en boosheid in kwijt.
Werken (VI) Voor jezelf kunnen zorgen (BI)	D.3	Dat hebben een aantal jongeren bij ons ook. Het is niet omdat ze het belangrijk vinden dat ze werken, maar dat is voornamelijk omdat ze geld willen hebben. Ze krijgen bij ons rond de vijf euro zakgeld per week. In die leeftijdsfase willen ze dingen doen, willen ze uitgaan, willen ze met vrienden zijn. Ze roken. Sommige oudere jongeren drinken ook en die willen uitgaan in het weekend. Eigenlijk echt in hun levensbehoefte voldoen. Dus kleding, dat soort zaken.
Hangen op straat (VI) Niet op de groep willen zijn (BI)	D.4	En dit zijn vaak ook jongeren die hun vrije tijd zelf willen invullen en die daar zelf hun controle over willen hebben, en die dus niet constant met begeleiding in hun nek willen rond bewegen. En dat is vaak ook de reden waarom ze de groep ontvluchten. Ze hebben het bij ons hartstikke goed en dat wordt ook gewaardeerd en dat wordt ook benoemd, maar in die leeftijdsfase, dan wil je gewoon de deur uit, dan wil je niet bij je ouders zijn en dan is dat het eerste waar je tegen aan schopt. En ga je de straat op.
Mee sporten (H)	D.5	En ik ben wel eens met hem mee geweest, samen trainen. En natuurlijk houden wij daar wel controle op, in de zin van, wij willen wel een beetje weten wat ze doen. Ook al is dat heel erg moeilijk omdat op het moment dat ze de deur uit gaan bij ons, zijn ze niet in het zicht, maar kunnen ze doen en laten wat ze willen.
Merkkleding dragen (VI)	D.6	Ik denk dat je in deze fase van hun leven, hun identiteit wordt gevormd in hun netwerk. Dus in hun vriendengroep. En tegenwoordig is het zo dat jongeren allemaal graag merkkleding aan willen trekken. De ene jongere loopt in een trainingspak met Nikes eronder, en de meisjes zijn constant bezig met hun jurkjes en lippenstiftjes en dat soort dingen. En dat merk ik wel dat dat heel erg belangrijk voor ze is.
Werken (VI) Voor jezelf kunnen zorgen (BI)	D.7	En ook op momenten dat ze vanuit het netwerk niet zo veel geld hebben, dan zie je toch vaak dat ze inderdaad een bijbaantje hebben om juist die Nikes te kunnen bekostigen of dat trainingspak dat ze graag willen hebben.
Merkkleding dragen (VI) Ergens bij willen horen (BI)	D.8	Er bij willen horen. Dat is dan niet zozeer iets wat bijzonder is ten opzichte van een residentiële jeugdzorg. Maar ik denk dat dat in de hele levensfase van elke jongere wel is. En niet eens met een eigen identiteit creëren maar juist in die groepsvorm, wat is belangrijk binnen hun vriendengroep. Daar willen ze bij zijn.

Ruimte bieden (H)	D.9	We laten ze er eigenlijk wel vrij in. Ze krijgen bij ons ook één keer in de maand zestig euro kledinggeld. En die is eigenlijk ook vrij besteedbaar. Moet wel aan kleding worden besteed.
Alert zijn (H) Begeleiden (H) In gesprek gaan (H)	D.10	En daarin ben je wel alert dat meisjes niet met een te laag uitgesneden truitje of hele korte rokjes lopen, en jongens geen racistische teksten op kleding, of dat soort zaken. En daarin begeleid je dat wel. Je spreekt jongeren daar op aan op het moment dat dat zo is.
Normen en waarden meegeven (H)	D.11	Nou, omdat het dus een regel en een stukje normen en waarden is dat je niet met een racistische tekst op naar buiten gaat, of op de groep bent überhaupt. En meisjes ook een beetje daarin eigenwaarde meegeven. Dat ze niet met een te korte truitje of rokjes de straat op gaan.
Controleren (H) Inzicht krijgen (H) In gesprek gaan (H)	D.12	Wij proberen dat in hoeverre het mogelijk is wel in goede banen te leiden, dus we proberen er een redelijke controle over te houden. Op het moment dat jongeren op hun telefoon zitten wat gewoon mag, is het voor ons heel moeilijk te controleren op dat moment wat ze daarin doen. En daar probeer je wel het gesprek over aan te gaan, maar dat doe je dan vooral om met je mentor jongere toch wel een kijkje in zijn netwerk te krijgen. Dus wie zijn zijn vrienden, dan probeer je dus vrienden van hem uit te nodigen op de groep zodat je een beetje inzicht hebt.

4.5 Interview E.

Fides 11-03-2015		Door: Jasper de Roos
Label	Code	Fragment
Sporten (VI) Ergens naar streven (BI) Ontspanning (BI)	E.1	En het ligt er ook aan wat ze doen, want een meisje dat super fanatiek is, die topsporter is geweest, ziet het ook wel als een belangrijk doel, die streeft echt ergens naar. Je hebt meiden die het om ontspanning doen en die het fijn vinden om gewoon even lichamelijk bezig te zijn. Ontspanning en gezondheid.
Schelden (VI) Dingen kapot gooien (VI) Uiting van emoties (BI)	E.2	En je hebt de externaliserende meiden die, vooral met boosheid en agressie op de groep, dat er een keer een raam sneuvelt, dat is wel eens voorgekomen. Of dat er dingen kapot worden gegooid, schelden en dat heeft altijd te maken met spanningen. Dingen die gebeurd zijn, uithuisplaatsing, ruzie met moeder of vader. Daar hangt altijd wel iets om heen. Het is niet zo dat het zomaar is, er zit altijd wel iets achter.
Naar kamer sturen (H)	E.3	En vaak helpt het wel dat ze gewoon even op hun kamer tot rust komen en door later de situatie weer met ze op te

Inzicht geven (H) In gesprek gaan (H)		pakken. Het komt niet echt voor dat ze echt op een time-out gaan of van de groep gaan, want we willen ze wel leren om met de emoties om te gaan. En vooral het daar over hebben, wat is er nou. Ze hoeven niet het diepst van hun ziel te laten zien, maar wel dat er ruimte voor is en aandacht voor wat er gebeurde.
Naar kamer sturen (H)	E.4	Dat is toch een stukje veiligheid, eigenheid, want ze mogen hun kamer ook gewoon een beetje maken zoals zij willen. Daar kunnen ze echt tot rust komen en zichzelf zijn.
Telefoon gebruiken (VI) Ondersteuning vragen (BI)	E.5	De telefoon is natuurlijk heel belangrijk. Iemand appen (bericht sturen via Whatsapp) om even ondersteuning te vragen.
Sigaret roken (VI)	E.6	Maar voornamelijk roken is het eerste wat er gebeurt als ze stress hebben bij degene die rookt.
Sigaret roken (VI) Uiting van emoties (BI)	E.7	Dat het tussen hun oren zit, dat er ontspanning is, dat heb ik nodig om mijn stressniveau naar beneden te werken.
Jeugdhulpverleners opzoeken (VI)	E.8	Er zijn een aantal meiden die wel naar ons komen om het er over te hebben. Dus echt afhankelijk van wat er is.
Jeugdhulpverleners opzoeken (VI) Uiting van emoties (BI)	E.9	Stukje veiligheid, stukje vertrouwen, stukje emoties kunnen delen en uiten. Ik denk dat ze zich daar toch wel soort van vertrouwen en veiligheid, van 'oké, als ik het hier vertel wordt het ook niet verder vertelt, dan is het goed'.
Interesse tonen (H)	E.10	Vanuit mij ook dat ik oprecht interesse toon, dat vind ik heel erg belangrijk en dat de meiden daarna weer rustig verder kunnen met hun avond of middag.
Telefoon gebruiken (VI) Foto's bekijken (VI) Goed gevoel krijgen (BI)	E.11	Weer natuurlijk hun telefoon, om te laten zien wat voor leuk vriendje ze nu weer hebben of wat dan ook. Foto's. Ik denk dat het een stukje hechting is. Gehecht zijn aan de personen en het stukje blijheid. En dat ook extra kracht bijzetten door ook hun verhaal te ondersteunen en ook een stukje waarde dat het echt is. Dus daarin willen ze zichzelf ook laten zien en bewijzen.
Mensen blijheid laten weten (VI) Uiting van emoties (BI)	E.12	Als ze blij zijn, dan zullen ze het iets meer verspreiden. Dan mogen meer mensen het weten natuurlijk. Dan zullen ze het ook sneller onderling doen en op school zullen ze dan ook wel meer laten merken. Dan zullen ze het op alle gebieden meer laten merken en niet alleen gericht op je ouders, vriendje of ons. Het is natuurlijk belangrijk voor die meiden om te laten zien dat het goed met hen gaat en dat ze vrolijk zijn. Ze

		hebben natuurlijk ook bepaalde eisen aan zichzelf. En de negatieve dingen praten ze liever niet over. Dus het is heel makkelijk om alle leuke dingen heel vrolijk te doen. Om een bepaald beeld van zichzelf neer te zetten, van ik ben leuk en ik ben gezellig. Veel schamen zich ook voor de situatie waar ze in zitten. Dat ze op zo'n groep wonen, dus daar praten ze liever niet over hoe het met ze gaat. Vooral laten zien dat het wel goed met ze gaat.
Straattaal gebruiken (VI) Uitvergrootte taal gebruiken (VI) Zelfbescherming (BI)	E.13	'Wejo' is iets wat je wel vaak hoort. Of 'supervet'. De straattaal dingen. 'Hij is echt een lieffie', hoor je dan over hun vriendje. Alles wordt extra uitvergroot op dat moment, alles is heel leuk en heel lief en extra dit, extra dat. Dat merk je wel. Die emoties wordt wel voor zichzelf ook versterkt. Bij meiden is dat ze daarmee juist een beetje beschermen en een masker voor houden. Het gaat heel goed met mij, maar eigenlijk gaat het helemaal niet zo goed. Een stukje zelfbescherming door alles extra uit te drukken. Zij denken dat wij er wel in trappen, dat het extra goed met ze gaat.
Doorvragen (H)	E.14	Oprechtheid, doorvragen, doorprikken. Niet zomaar alles aannemen.
Zichzelf verwaarlozen (VI) Op zoek naar eigen identiteit (BI)	E.15	Er zijn een aantal meiden die zich wel verwaarlozen. En die oude kleding dragen, ongewassen kleding, haar slonzig. De meiden zijn echt wel op zoek naar wie ben ik.
Wisselen van kledingstijl (VI) Alternatief kleden (VI) Op zoek naar eigen identiteit (BI)	E.16	En bij een aantal meiden zie je dat in wisselende kledingstijlen. Of meiden die heel alternatief zijn, die best wel donkere kleding dragen. Die echt op zoek zijn naar wat wil ik, wat ben ik.
Ordinair kleden (VI) In gesprek gaan (H)	E.17	Er zijn meiden die geen normen en waarden hebben en die schaars gekleed op straat gaan. Die spreken we daar ook wel op aan.
Zichzelf verwaarlozen (VI) Ordinair kleding dragen (VI) Aandacht vragen (BI)	E.18	De negatieve dingen, zijn dan voor mij heel bloot over straat of zichzelf verwaarlozen, dat is een stukje dat ze niet weten hoe ze er netjes en sexy bij kunnen lopen zonder helemaal naakt te gaan. Of vanuit huis gewoon verwaarloosd zijn en daardoor ook zelf niet weten hoe ze voor zichzelf moeten zorgen. Stukje aandacht krijgen op hun kleding en uiterlijk.
Aanhankelijke relaties zoeken (VI)	E.19	Dat kan te maken hebben met seksueel misbruik. Dat ze juist daardoor hele aanhankelijk relaties zoeken, dat ze aanhankelijk zijn aan een jongen. En een vriendje is er in de

Bescherming (BI)		ogen van de meiden natuurlijk voor om je te beschermen, hij doet dingen voor je, hij is gewoon heel belangrijk.
Seksueel actief zijn (VI) Van de ene in de andere relatie duiken (VI) Onvoorwaardelijke liefde (BI)	E.20	Ook seks is daarin heel erg belangrijk. Alle meiden zijn heel erg actief bezig met een relatie of een vriendje of seks. Dat is interessant en dat is ook hun mankement wat dat betreft. Ze hebben geen idee wat een gezonde relatie is en duiken van de ene in de andere relatie. Iemand hebben, onvoorwaardelijke liefde en op zoek zijn naar een stukje veiligheid en geborgenheid.
In gesprek gaan (H)	E.21	Daar heb ik wel wekelijks gesprekken over. De manier waarop ze dat doen.
In gesprek gaan (H)	E.22	Als ze echt elke week weer een date met iemand anders hebben. Dan gebruik ik mezelf ook als referentiekader. Als ik vroeger bij mijn ouders thuis elke week een vriendje voor zou stellen, zouden ze dat echt niet oké vinden. En hoe komt het dat je zo veel vriendjes hebt? En is het niet goed om eerst aan jezelf te werken? En wat haal je er uit? Vooral heel veel in gesprek gaan daarover, bevragen daarover zonder oordeel, hoe zit de situatie in elkaar? Dat vind ik wel heel erg belangrijk.
Buiten lopen (VI)	E.23	Kan ook gewoon buiten zijn, dat ze even behoefte hebben, dat zie je ook vaak, dat ze even een rondje willen lopen. Dat is vaak een veilige en rustige omgeving. Dan willen ze wel op zichzelf even weg dus dan vinden ze het prettig om even een luchtje te scheppen.
Buiten lopen (VI) Tot zichzelf komen (BI)	E.24	Even tot zichzelf komen. Waar we het eerder al over hadden, even weg uit de spanning die op de groep zit. Grenzen aan geven voor zichzelf. Dat ze dan zeggen: dit is m'n grens en ik wil nu even tot mezelf komen en accepteer m'n grens daar in ook.
Ruimte bieden (H)	E.25	Als ze netjes komen overleggen, als zij dat aangeven vind ik dat al heel knap. Dus dan geef ik ze die ruimte ook wel, tenzij ze die dag al de hele dag vervelend waren of zich niet aan afspraken hebben gehouden. Maar meestal goed om te weten dat ze daar behoefte aan kunnen hebben.
Telefoon gebruiken (VI) Contact onderhouden (BI)	E.26	Die telefoon is het belangrijkste op dit moment bij alle meiden. Daar zit hun hele leven in, voor hun gevoel. Facebook is daarin echt belangrijk, maar ook als ze op datingsites zitten. De meeste meiden raken al in paniek als hun telefoon leeg raakt, dan kunnen ze echt opstandig worden.
Telefoon gebruiken (VI)	E.27	Dat is ook een beetje hoe de tijd van nu is natuurlijk. Ze hebben alles, ze hebben hun vriendje op Whatsapp, ze bellen

Contact onderhouden (BI)		er constant mee. Dat geeft denk ik een gevoel van veiligheid, dat ze altijd in hun telefoon even naar een leuk of slecht momentje kunnen terug grijpen naar iets. Hoe dat komt dat ze dat doen, ze hebben niet veel anders.
In gesprek gaan (H) Spiegelen (H)	E.28	Als ik merk dat een meisje constant op haar telefoon zit, zeg ik daar wel wat van en probeer ik te onderzoeken waarom. En hoe komt het dat je in paniek raakt als je telefoon leeg is, wat voor contacten heb je allemaal. Ik ga vooral het gesprek er over aan. En ook als ze in gesprek met je zijn en dan constant met die telefoon er bij, aandacht voor mij dan heb ik dat ook voor jou. Ook spiegelen en teruggeven wat je overbrengt als je constant met je telefoon zit.
Spiegelen (H)	E.29	Want vaak hebben ze helemaal niet door hoe ze er bij zitten. Een stukje inzicht, beleving, herkenning en bewustwording vooral ook.
Knuffelen met knuffels (VI)	E.30	Je hebt natuurlijk de pluchen speelgoedbeer, dat hebben een aantal meiden. Dat is een stukje jeugd denk ik, jeugdsentiment.
Knuffelen met knuffels (VI) Goed gevoel krijgen (BI)	E.31	Ook weer dat gevoel van veiligheid. Even iets vast houden, de knuffelbeer is er altijd, daar kan je ook alles tegen zeggen, die vertelt niks door.
Madonna imiteren (VI) Er goed uit willen zien (BI)	E.32	Dat is wat de meiden qua zelfbeeld voornamelijk mee bezig zijn. Ze kunnen zo nog niet naar zichzelf kijken. Maar uiterlijk omdat ze denken dat een jongen wil dat je mooi bent. Laatst had iemand haar haar als Madonna gedaan en dat was voor haar sexy.
Complimenteren (H)	E.33	Die Madonna krullen waren super mooi, dus daar geef ik echt een compliment op.
Mening geven (H)	E.34	Maar als een meisje echt veel make up draagt en er uit ziet als Lady Gaga, dan zeg ik 'Sorry, maar ik vind dit echt niet mooi', dus dan geef ik wel echt mijn mening daarover. Zo van 'dan kom je over als een slet'. En soms doen ze daar wat mee en soms niet.

4.6 Interview F.

Spirit 10-03-2015		Door: Jasper de Roos
Label	Code	Fragment
Sporten (VI) Uiting van emoties (BI)	F.1	Het is ook voor hem denk ik een manier van verwerken. Van wat hij allemaal heeft meegemaakt. Hij kan heel moeilijk vertellen, heel moeilijk praten. Hij geeft ook aan dat het niet goed gaat door heel druk te gaan doen en zeer ongepaste grappen te gaan maken. Eigenlijk als een klein kind om heel

		veel aandacht vragen maar dan op een heel negatieve manier. Dus sporten is voor hem een uitlaatklep.
Sporten (VI) Niet op de groep willen zijn (VI)	F.2	Het is voor hem ook weer even een momentje weg van de groep, even normaal zijn, even niet die jongen zijn die op een leer of leefgroep woont. En tussen de normale mensen, dat zijn mensen die niet op speciaal onderwijs zitten of op altra colleges.
Stimuleren (H)	F.3	We stimuleren ze wel om iets buiten school, werk, de groep te doen maar daar zijn ze heel moeilijk voor te motiveren.
Koreaanse les volgen (VI)	F.4	We hebben nu ook bijvoorbeeld een meisje, die Koreaanse les volgt. Die heeft via een vriendin haar broer een keer Koreaanse muziek gehoord, Koreaanse rap. En dat vond ze zo leuk dat ze dat helemaal is gaan uitzoeken. Toen kwam ze er dus achter dat ze in Amstelveen Koreaanse les kan volgen. Dus die volgt nu Koreaanse les met dans, zang en theater en ook kooklessen. Dat zijn wel echt de leuke momenten. Dat je denkt: 'oh, wat grappig daar had ik nog nooit over nagedacht.' En zij vindt dat helemaal geweldig.
Koreaanse les volgen (VI) Ergens bij willen horen (BI)	F.5	Dat ze iets heeft gevonden wat ze leuk vindt en dat daar dus veel meer over te leren is. Dat er veel meer is dan dat zij op Youtube vindt. En dat ze met gelijkgestemden is. Want toen ze zei: 'ik wil op Koreaanse les', zaten alle kinderen: 'dat is echt stom' en wij zaten ook allemaal 'huh koreaanse les? Wat leuk, maar waarom?' Toen begon ze te vertellen dat ze die muziek heel leuk vindt en dat ze ook een beetje wilt begrijpen wat ze zeggen. En ze staat dan in de woonkamer mee te schreeuwen, wij allemaal. Allemaal mee blèren en mee te rappen. Dus ik denk dat het voornamelijk ook is dat ze zich serieus genomen voelt in haar passie, wat ze leuk vindt.
Stimuleren (H)	F.6	Daarom zitten wij daar voortdurend op: 'Ga ook eens buiten de groep, buiten de school, buiten alle verplichtingen.'. Want daarbuiten kan je ook heel veel leren. Sociale contacten op doen bij de Koreaanse les.
Telefoon gebruiken (VI) Naar kamer gaan (VI) Muziek luisteren (VI) Uiting van emoties (BI)	F.7	Die jongen was daar natuurlijk ontzettend verdrietig over. Die jongen zit dan aan tafel alleen maar met z'n telefoon te pielen en dan gaat hij na het eten naar boven toe en is hij gewoon drie uur op z'n kamer. Dan loop je naar boven en zit hij keihard rappers te draaien met 'ik haat de wereld' en 'de wereld haat mij' 'laat me maar alleen' en 'M'n moeder houdt niet meer van me.'. Dat soort rap teksten komen dan voorbij. En dat is dan hun manier van 'ik ben eigenlijk gewoon verdrietig over het feit dat ik niet naar m'n moeder toe mag.'
Vloeken (VI) Schelden (VI)	F.8	Vaak weten ze niet waarom ze verdrietig zijn. Ze voelen het wel natuurlijk. Dat moet op een bepaalde manier er uit.

Focus ergens anders op leggen (VI)		Vloeken, schelden, de focus ergens anders op leggen.
Niet om kunnen gaan met emoties (BI)		
Jeugdhulpverlener opzoeken (VI)	F.9	Dat zo'n jongere dus toch blijkbaar vertrouwd genoeg voelt om dan bij mij op kantoor te komen zitten, of mij op te zoeken. Nog steeds boos te zijn maar wel te kalmeren.
Rustig worden (BI)		
In gesprek gaan (H)	F.10	Dat is dan ook een soort van moment van: 'oke, we weten nu wanneer jij boos bent dat jij heel erg hard gaat vloeken en schelden, maar wat wil je eigenlijk? Oke, je wilt eigenlijk gewoon geholpen worden in de boosheid die je dan hebt, je wilt dat het opgelost wordt. Wie kan je daar bij helpen? Kan ik je er bij helpen? Hoe kan ik dat doen dan?' Dus dan heb je ook iets tastbaars, dan kun je ook zeggen van: 'oke, we zien dus dat je boos wordt. Dan word je niet even boos en loop je de deur uit, nee, je blijft conflict aangaan, je blijft boos, je blijft je voortdurend ophitsen en gaat voortdurend die negatieve energie weer opzoeken.
Contact met ouders (VI)	F.11	Toch wel ouders, hoe moeilijk dat soms ook is. Hoe slecht het contact soms is. Merk je toch hoe ongeloofelijk belangrijk het voor de jongeren is dat ze vanuit hun vader en voornamelijk hun moeder wel de bevestiging krijgen.
Bevestiging willen krijgen (BI)		
Contact met ouders (VI)	F.12	Van je doet het goed, ik ben trots op je. Dat merk je echt bij de jongeren waar ik nu mee werk. Dat dat contact al zo vaak zo verslechtert is. Zo veel jongeren die bij ons zitten, zitten hier omdat hun ouders ook psychiatrische problemen hebben. Die kunnen ook helemaal niks aanhoren. Dat die jongeren een zeven heeft gehaald voor een toets waar hij verschrikkelijk hard voor heeft geleerd. Dan belt zo'n jongen helemaal enthousiast zijn moeder op en dan zegt zijn moeder 'Ja, oke, heel leuk maar je oom was hier laatst en die zei dat hij je buiten zag lopen terwijl je eigenlijk op de groep moest zijn?!' En dan zit zo'n jongere 'Hallo?! Ik wou juist vertellen dat ik een zeven had gehaald voor mijn toets en nu gaat u zitten zeuren dat ik te laat binnen was?' Dat is dat voor een jongere heel pijnlijk. Kinderen blijven hoe oud ze ook zijn altijd loyaal aan hun ouders.
Bevestiging willen krijgen (BI)		
Contact met ouders (VI)	F.13	'Kijk mama. Kijk wat ik heb gedaan, wees trots op mij.'
Bevestiging willen		Eigenlijk kan je het gewoon vergelijken met kleine kinderen, die een tekening hebben gemaakt op school en dan met zo'n kleurblad met allemaal van die krasjes er buiten komen bij

krijgen (BI)		mama met 'kijk mama, heb ik gemaakt!'. En moeder denkt van 'Oh, wat prachtig. Het is niet binnen de lijntjes, maar je hebt je best gedaan' en zo een glunderend kind. Iedereen, en ook wij volwassenen, willen erkenning. Wij willen ook horen 'Goh dat heb je goed gedaan. Ik ben trots op je.' Daar gaat een mens goed op, op complimenten.
Meegaan met de mode (VI) Ergens bij willen horen (BI)	F.14	Het is voornamelijk de laatste mode. Stoere merkgympen. Om maar niet anders te zijn. Niet te veel opvallen.
Complimenteren (H)	F.15	Ik blijf complimenten geven, dat ze leuke kleren hebben.
Elkaar opzoeken binnen de jeugdzorg (VI) Saamhorigheid (BI)	F.16	Saamhorigheid. 'Als jij weet wat ik doormaak en jij woont ook niet meer thuis'. En aan de andere kant 'ik woon niet meer thuis maar ik ben ook gewoon normaal. Ik heb ook gewoon twee armen, twee benen en ik ben ook gewoon lief en het is niet alleen maar mijn schuld dat ik niet meer thuis woon. Dat betekent niet dat ik afgeschreven ben. Dat betekent niet dat niemand met me kan praten omdat het besmettelijk is of wat dan ook.'. Dat is ook heel belangrijk dat ze niet alleen maar diegene uit de hulpverlening zijn.
Elkaar opzoeken binnen de jeugdzorg (VI)	F.17	Het feit dat je op een groep woont betekent niet dat je anders bent.
Stiekem roken, blowen, sterke verhalen vertellen (VI)	F.18	Die gaat buiten stiekem sigaretjes roken, blowen, sterke verhalen vertellen.
Inzicht geven (H)	F.19	Blowen op de groep wordt sowieso niet goedgekeurd. Dat mag gewoon niet en meer het inzicht geven van 'Ik snap dat je wilt experimenteren, daar is ook niks mis mee, maar wanneer wordt het een verslaving?' En 'roken op je zestiende, iedereen doet het, maar het is niet goed. Het is niet oke en er zijn ook gewoon regels verbonden.' We hebben dan jongeren die vragen 'wil je wil je sigaretten voor me kopen?' 'Nee.' Daarnaast ben ik ook nog eens een antiroker. Aan mij hebben ze sowieso een verkeerde.
Stiekem roken, blowen, sterke verhalen vertellen (VI) Experimenteren (BI)	F.20	Experimenteren: prima dat je een keer een sigaret rookt. Dat hoort er ook bij.
Stimuleren (H)	F.21	Ik vind dat dat er bij hoort omdat dat wel allemaal verleidingen zijn die rond die tijd erg gaan spelen. En ik vind het belangrijk dat ze ook zelf gaan leren voor zichzelf denken.
Stimuleren (H)	F.22	'Wat vind ik belangrijk, wat vind ik lekker, wat vind ik niet

		lekker? Roken is heel lekker, maar is niet gezond en als ik wel ga roken wat zijn de gevolgen? De gevolgen zijn dat ik het leefgeld, wat ik eigenlijk heb voor mijn eten, voor mijn onderdak, ga verspillen aan sigaretten. Zorgt er dus voor dat ik geen leuke dingen met mijn vrienden kan doen of dat ik dus niet genoeg eten heb en dat ik heb maaltijden ga overslaan. Dat is dus misschien geen goede keus om dan te blijven roken.' En 'ik merk dat ik geen honderd meter kan lopen zonder dat ik helemaal buiten adem ben.'. Dat is niet helemaal hoe het hoort.
Naar oude buurt gaan (VI)	F.23	Wat ook een heel belangrijke plek voor de jongeren altijd is, is hun oude buurt waar ze zijn opgegroeid. Dat kan dan een buurt zijn waar hun vader of moeder nog woont. Maar ook de buurt waar hun school bijvoorbeeld zat of waar ze vroeger met hun vrienden speelden.
Naar oude buurt gaan (VI) Vertrouwdheid (BI)	F.24	Want de meeste jongeren die bij ons zitten komen dan hier uit Amsterdam Noord, maar als ze bijvoorbeeld uit Zuid, West of bijvoorbeeld Oost komen dan is dat hun oude buurt. Daar ligt hun roots, daar ligt hun geschiedenis. Ik denk dat dat ook een soort warmte en vertrouwdheid met zich meebrengt
Stimuleren (H)	F.25	Soms is dat hartstikke goed dan zeg ik 'Nou veel plezier, doe je moeder de groeten van ons en we laat het weten hoe het met haar gaat.
Naar oude buurt gaan (VI) In gesprek gaan (H)	F.26	Maar soms is het ook wel een plek waar ook een hoop ellende is geweest. Of lopen daar foute vrienden rond waar ze juist een beetje tegen beschermd moeten worden. Dan ga je het gesprek aan: 'Je wilt terug naar je oude buurt. Wat wil je daar gaan halen?' Je wilt weer je oude vrienden zien. Wat voor een invloed hebben die vrienden op jou? Waar heeft dat jou gebracht? Wat vind je zo belangrijk? Eigenlijk mis je gewoon je vrienden? Ja, dat kan ik me goed voorstellen.'
Erkenning geven (H)	F.27	Je hebt ook een hoop goede dingen met elkaar gedeeld en ze geven je ook het gevoel dat je erbij hoort. En dat moet je altijd blijven erkennen.
Inzicht geven (H)	F.28	Als je zegt 'Je mag daar niet naar toe.' Dan gaan ze er juist naar toe en dan gaan ze het stiekem doen. En dat is die werkwijze die wij hier hebben, meer uitvragen en waarom. Inzicht geven. 'Waarom wil je dat eigenlijk?' Ook als hulpverlener daar persoonlijk in blijven, 'ja ik snap dat je terug wilt naar je vrienden. Ik zou dat ook willen. Ik vind het ook leuk om mijn vrienden te zien.' Dat is voor jou ook belangrijk, daar haal je kracht uit. En daar voel je je ook geliefd.
Tekenen (VI)	F.29	We hebben bijvoorbeeld een meisje gehad die heel erg van tekenen hield. Haar tekenblok en haar potloden waren heel

		belangrijk voor haar.
Muziek maken (VI)	F.30	We hebben ook een jongen gehad die gitaar speelde, dus zijn gitaar.
Sporten (VI)	F.31	We hadden ook een jongen die heel veel sport, zijn bokshandschoenen.
Tekenen (VI)	F.32	Omdat het ze houvast geeft. Letterlijk houvast, want je hebt het in je hand, maar het is ook iets buiten de groep hebben.
Muziek maken (VI)		
Sporten (VI)		
Houvast (BI)		
Muziek maken (VI)	F.33	Het is een uitweg. Muziek maken is een uitweg van de groep, van het moeten nadenken.
Tekenen (VI)	F.34	Ik denk hun uitlaatklep, een manier om bezig te zijn met de emoties en met de situatie waarin ze zitten. Niet altijd hoeven praten.
Muziek maken (VI)		
Sporten (VI)		
Uiting van emoties (BI)		

4.7 Interview G.

Fides 19-03-2015		Door: Jasper de Roos
Label	Code	Fragment
Sigaret roken (VI)	G.1	Die staat om zeven op en dan gaat ze vaak eerst naar beneden sigaretje roken, dan gaat ze zich aankleden. Dan is het nog een sigaretje roken, spullen pakken en die gaat dan om tien over acht de deur uit. Het sigaretje zit in haar hoofd, dat ze die nodig heeft om op te starten. Ze kan het ook veel sneller doen, maar ze heeft gewoon meer rust en ritme nodig om goed naar school te gaan. Als er als gehaast moet worden wordt ze heel onrustig. Zij kent zichzelf in dat opzicht heel goed.
Rustig worden (BI)		
Tekenen (VI)	G.2	Maar mijn mentormeisje gaat ook heel vaak tekenen, die tekent graag, die schrijft graag en dan tekent ze op haar blok. Zij vindt het heel moeilijk om haar gedachten uit te spreken en om haar emoties te tonen. Ze kan daar moeilijk woorden aangeven. Dus het is niet zo dat ze het niet wil vertellen, want dat wil ze. Maar ze blokkeert letterlijk in het vinden van woorden en als zij tekent of opschrijft, dan kan ze veel kwijt.
Uiting van emoties (BI)		
Bevragen (H)	G.3	En dan kan ik daar ook vragen over stellen.
Tekenen (VI)	G.4	Of ze gebruikt het om haar hoofd te ordenen of het van zich

		af te tekenen. Dan krijg je hele zwarte tekeningen.
Hangen op straat (VI)	G.5	Dus heel veel meiden hebben geen vrije tijdsbesteding dan hangen met vrienden bij de winkels, op straat.
Hangen op straat (VI) Contact onderhouden (BI)	G.6	Je sociale contacten onderhouden. Dat zijn de vrienden die ze op dat moment hebben. Vaak niet de meeste gezonde vrienden, maar je kan niet zeggen: je mag ze niet zien, want dan gaan ze dat juist doen.
Inzicht geven (H)	G.7	Gaandeweg moet je ze laten inzien of die contacten goed zijn voor hen of niet. Je ontleent je identiteit van leeftijdsgenoten, meer dan je het van mij leert. Ik ben al oud hier, je spiegelt je aan leeftijdsgenoten. En dan is het leuk als je ze in een gezonde omgeving, dat ze zich spiegelen aan gezonde leeftijdsgenootjes. Je kunt ze niet onthouden.
Fel reageren (VI)	G.8	Als ze begrensd worden, dan kunnen deze meiden heel fel reageren. Heel boos, heel kwaad worden. Dat is vaak buiten proporties.
Kijken naar de oorzaak (H)	G.9	En de kunst is dan om te kijken: hoort dit bij het gedragsprobleem dat meiden hebben of hoort dit bij het zijn van een puber? Die worden ook boos, die willen ook niet begrensd worden, die schoppen ook tegen grenzen aan, die willen ook ruimte krijgen. Soms veel meer ruimte dan dat ze beseffen dat goed is.
Fel reageren (VI) Grenzen opzoeken (BI)	G.10	Om te kijken hoe ver ze kunnen, voor zichzelf ook. En waar liggen de grenzen en waar liggen mijn grenzen?
Sturing geven (H)	G.11	Alleen is het besef van lange termijn denken nog niet helemaal goed, dus je moet ze daarin wel sturing geven. Dus je kunt wel op alle impulsen af gaan, maar dan heb je straks grote blaren waar je op moet zitten. Ze willen zich afzetten van de regels. Ik kan het allemaal beter, ik zou het allemaal anders doen. En gaan ontdekken hoe ze het dan doen en hoe ze dat dan anders gaan doen. Dus dat is gezond adolescenten gedrag. Iedereen zet zich in meer of mindere mate af, alleen het gevoel bij deze meiden is ook met gedragsproblemen, maakt het heftiger of wordt anders geïnterpreteerd.
Groep opzoeken (VI) Gesterkt voelen (BI) Medestanders krijgen (BI)	G.12	Het ene meisje zoekt de groep op als ze heel boos is om medestanders te krijgen en meer spraak te krijgen, die wil zich gesterkt voelen en medestanders krijgen. Gezamenlijk schoppen.
Tegen deur of muur trappen (VI)	G.13	En de ander trekt zich terug, die wordt echt in zichzelf boos en die gaat vaak naar haar kamer en dan hoor ik wel eens

Uiting van emoties (BI)		tegen een deur of muur trappen. Die frustratie er uit krijgen.
Tegen deur of muur trappen (VI) Uiting van emoties (BI)	G.14	Je moet ze geen glas in hun handen geven. Sommige meisjes hebben de neiging om te schoppen en te slaan tegen dingen. Ik krijg niet vaak door dat ze dat tegen anderen doen als ze echt ruzie hebben, maar meestal de muur die het ontgeldt of de deur die dicht slaat. Daar kun je even je energie in kwijt, je boze energie.
Afzetten (VI) Zichzelf overeind houden (BI)	G.15	Omdat zij afzetten, ze draaien het toch weer om. Ze willen zichzelf overeind houden. Dus je bent onwils kwetsbaar door zo naar jezelf te gaan kijken. Door toe te geven dat je iets verkeerd hebt gedaan. Dan moet je zo veel basisveiligheid, een basis identiteit hebben. Wil je dat kunnen? Wil je daarna nog overeind blijven, zo van: dat heb ik echt onhandig gedaan. Dat vraagt heel veel van iemand als je al een beschadigd persoon bent, waarvan ouders dat ook niet zo goed konden.
Afzetten (VI)	G.16	Ben je een gezonde puber, waar je ouders stuurden op zelfontwikkeling en dat gaande mee bent opgegroeid. Die zullen daar minder last van hebben. Terwijl als jij dat nooit hebt gekregen, nooit zelfreflectie, moeder heeft geen zelfreflectie. Dan voel je ook niet de veiligheid om naar jezelf te kijken, want zodra je moeder ziet dat je naar jezelf kijkt ligt het aan jou. Er is een basisveiligheid voor nodig, een basis om dat te kunnen doen.
Vloeken (VI) Uiting van emoties (BI)	G.17	Vloeken. Om de ander te kwetsen enerzijds, maar ook frustratie en energie uiten. Maar ook wel dat afzetten: ik moet jou niet, ik heb jou niet nodig, dus ik kan jou helemaal de grond in boren.
Niet persoonlijk nemen (H) Rustig blijven (H) In gesprek gaan (H) Gedrag afkeuren (H)	G.18	Dan neem ik het ook niet persoonlijk. Ik blijf over het algemeen heel rustig. Maar ze hoeven van mij niet te verwachten dat ik daarna nog wat ga doen. Dan spreek ik ze er op aan, ik wil niet dat je me zo aanspreekt, want ik spreek jou ook gewoon aan. Dus gedrag afkeuren en aangeven welk gedrag je wel wenst.
Inzicht geven (H)	G.19	Ik geef wel altijd aan als ze met ziekten als kanker schelden, weet je dat je mensen daar mee kan kwetsen. En dat ik best snap dat ze scheldt, maar kijk wat je zegt. En voor de rest spreek ik ze daar wel sneller op aan. Je kunt zeggen, het schelden is niet nodig en hoeft ook niet. Maar ergens denk ik dat het ook nog wel ergens nut heeft, even die spanning er af, even lekker gillen. Alleen je hoeft niet anderen te kwetsen.

		Daar ga je de grens over. We hebben een gelovig meisje op de groep. Dan kan je wel 'godver' zeggen, maar daar kwets je wel iemand mee.
Delen met groepsgenoten (VI)	G.20	Een meisje had van haar oom kaartjes voor Nicki Minaj gekregen. Die stond echt letterlijk te springen en te stuiteren van enthousiasme, van: ik heb wat gekregen, dat zat er vooral achter. Dat moet gedeeld worden, in je eentje is het lang niet zo leuk
Delen met groepsgenoten (VI)	G.21	En dan ook de groepsgenoten. Om een beetje te showen. Die begrijpen waarschijnlijk heel veel beter waarom dat zo tof is.
Delen met groepsgenoten (VI) Bevestiging willen krijgen (BI)	G.22	Ik denk een stukje bevestiging. Maar ze zullen ook af en toe heel blij zijn waar ik geen reet van snap. Omdat de jongen iets liefs tegen ze gezegd heeft, maar dat is jongen zes in een week. Daar zijn ze uiterst voorzichtig in, en dat delen ze dan vooral met elkaar. En dan hoor je ze helemaal gillen en leuk doen met elkaar.
Delen met groepsgenoten (VI) Bevestiging willen krijgen (BI)	G.23	Ook omdat ze dat niet ergens anders kwijt kunnen, maar ook een beetje begrip. Ze hebben allemaal dezelfde leeftijd, ze vinden dat allemaal leuk en normaal. Ik zat er dan net wat verder vanaf en dat is soms heel frustrerend voor een puber. En dan is het gewoon lekker voor een puber, van: jij snapt dat toch niet. Daar hebben ze gelijk in ook. En dat hoort ook, onderling daar helemaal hysterisch en blij over kunnen zijn.
Delen met groepsgenoten (VI)	G.24	Daarin zie je vaak de behandeling van deze meisjes terug. Ze doen dan heel tof en heel leuk en dat gaat allemaal heel goed. Uiteindelijk horen wij vooral: je gaat echt je grenzen over, waarom? Je kent die jongen een week. Waarom laat je dit doen? Waarom heb jij überhaupt al seks met hem? Al die grenzen, die zij al lang niet meer hebben, maar die niemand hier heeft. Dus ze vinden medestanders in elkaar, want ze vinden het allemaal normaal, dat is heel prettig.
Inzicht geven (H) Ruimte bieden (H)	G.25	Het is ook wel een stukje gevaar. Want het is allemaal niet zo normaal, maar dat is het begin van allen hier. Dan moet je ze wel weer bij pakken, maar niet zonder dat ze ook blij hebben kunnen zijn.
Inzicht geven (H)	G.26	Bewustwording. Wat je hoopt is dat ze op een gegeven moment denken: Ik begon steeds meer dingetjes wel voor mezelf af te kaderen. Als een jongen iets direct wilde, qua seks, maar ze was er niet aan toe. Een meisje daarin sterk maken, je kan ook nee zeggen. En de ene keer lukt dat en de andere keer kost dat veel meer moeite. Dat is de doelgroep hier.
Wisselen van kledingstijl (VI)	G.27	Je hebt daar wel echt stromingen in, meiden die heel eigengereid zijn, die gewoon aantrekken wat ze zelf willen. En meiden die ook wel kijken: wat vinden anderen van me en

Meegaan met de mode (VI)		wat is de mode. En wat denk ik dat die mooi vinden aan mij en hoe benader ik dat.
Op zoek zijn naar eigen identiteit (BI)		
Ordinaire kleding dragen (VI)	G.28	En dat gaat vaak een beetje over de top. Meiden die vaak heel over de top gekleed zijn, laag uitgesneden, flink push-up. Want dat is ook altijd wat gezegd wordt door al die mannen, je hebt mooie borsten of billen. Dus dat gaan ze accentueren. Hoe strakker hoe beter, flinke make-up.
Aandacht vragen (BI)		
Eigen kledingstijl (VI)	G.29	Maar er zijn ook meiden die heel erg bij zichzelf blijven. Al wel daarin echt een identiteit hebben gevonden, als in ik draag eigenlijk altijd lekker broeken, sportief met m'n Nikes er onder en een leuk leuk trui er op. En het liefst moet er overal wat roze in zitten. Dat is gewoon haar stijl, daar voelt ze zich prettig bij.
Op zoek zijn naar eigen identiteit (BI)		
Alternatief kleden (VI)	G.30	En een ander meisje draagt veelal donkere kleren, die is ook heel gesloten. Die is nu wat meer make-up gaan dragen. Maar die is ook de jongste van de groep, vind ik ook wel passend. Maar die gaat niet in één keer in een buiktruitje lopen. Die loopt lekker in haar fleece trui.
Alternatief kleden (VI)	G.31	Het is toch ook wel een somber meisje ook. Teruggetrokken, ze wil niet opvallen. Die kleedt zich wel zodat ze niet opvalt. Dat ze lekker op gaat in de massa.
Niet opvallen (BI)		
Ordinaire kleding dragen (VI)	G.32	Heel vaak wordt er gedacht dat als een meisje zich uitdagend kleedt ze super zelfverzekerd is, want ze durft dat aan. Vaak is dat helemaal omgedraaid, die trekken dat echt niet aan omdat het lekker zit. Die lopen hier thuis liefst in het joggingpak. Als ze dan weg gaan moet alles ingesnoerd en strak. Dat doen ze puur omdat ze dat mooi vinden, maar ook omdat ze daarin mooi gevonden worden. Die aandacht willen. Dus ik denk dat ze dan helemaal niet zo'n sterk zelfbeeld hebben. Dan kun je namelijk hetzelfde bereiken om dingen die beter passen of lekkerder zitten. Die zijn zo onzeker, die hebben die bevestiging continu nodig.
Aandacht vragen (BI)		
In gesprek gaan (H)	G.33	Bij kleding ben ik wat makkelijker. Als ze naar school gaan in zo'n truitje en zo'n broekje, dan zeg ik: dat dacht ik niet. Dan stuur ik ze weer terug. Ook omdat deze meisjes beschermd moeten worden in zeker opzicht.
Naar kamer sturen (H)		
Inzicht geven (H)	G.34	Maar verder ben ik verder heel vrij in kledingkeuze. Bijvoorbeeld als ze solliciteren, wat denk je dat handig is, wat iemand daar van zou vinden? Maar ik ben niet iemand die zegt: dat moet je niet aantrekken.
In gesprek gaan (H)	G.35	Ik denk dat kleding juist iets is waar je kan experimenteren, wat redelijk veilig is. Dan ben je de ene dag heel donker

		gekleed en als je de volgende dag heel vrolijk bent, trek je gewoon een gekleurde broek aan. Dat moet je ook niet te veel remmen denk ik. Dus dat meisje dat vooral niet wil opvallen, dan moet ze dat ook vooral niet willen. Als iemand er maar verzorgd uitziet. Als iemand al drie weken dezelfde broek aan heb en ik twijfel of die gewassen is, ga ik dat gesprek aan. Het moet wel fris en schoon zijn.
Knuffelen met knuffels (VI)	G.36	Wat ik vaak zie is dat de meiden vaak nog een knuffel hebben. Vaak ligt die helemaal verstopt onder het kussen, want dat is totaal niet stoer. Maar echt zo'n knuffeltje die je al vanaf kinds af aan hebben af geknuffeld.
Knuffelen met knuffels (VI) Goed gevoel krijgen (BI)	G.37	Geborgenheid, link met vroeger, link met thuis. Die hebben alles met je meegemaakt als je die al zo lang hebt. Die biedt troost, comfort, het is zacht en dat is precies hetzelfde bij grote kinderen.
Foto's ophangen (VI) Goed gevoel krijgen (BI)	G.38	Foto's zijn vaak wat belangrijk voor die meiden. Je gaat geen foto's ophangen van lelijke momenten. Dat doe je van leuke momenten, van mensen die je lief zijn. Dan kan om aan herinnert te worden. Of overleden ouders. De meiden waarvan moeder is overleden of vader. Dan is een foto super belangrijk.
Foto's ophangen (VI) Ouders een plek geven (BI)	G.39	Om die ouder ook een plek te geven. Want het blijft je moeder, ook al is ze er niet meer. En die speelt nog steeds een belangrijke rol in je leven. Vader, ook al zijn ze niet overleden. Soms kunnen ze het helemaal niet hebben, maar het hebben van foto's is heel belangrijk. Want je moet ouders een plek kunnen geven, ook al er geen contact is. Kan zijn dat je heel boos bent, maar het is wel jouw vader. En misschien lijkt je wel in dingen op hem. En in de behandeling vlechten we die er wel in, ook als die er niet zijn. Misschien niet met foto's op de kamer, want het komt dan veel te dichtbij als je vader jou misbruikt heeft, dan wordt het wel even een ander verhaal. Maar dan nog kun je een ouder niet weggummen. Die loyaliteit blijft bestaan. En een loyaliteitsconflict: ik ben heel kwaad, maar het is ook mijn vader. En daarmee moeten ze leren omgaan en dat doe je niet door ze er niet te laten zijn.
Ouders een plek geven (BI)	G.40	Die ouders blijven er altijd. Ook als jij dertig bent en zelf kinderen hebt en je hebt geen contact meer met de ouders, zul je altijd dingen terug herkennen in jezelf of je eigen kinderen. Wij gaan weer weg, wij zijn passanten in je leven en hopelijk denk je nooit meer aan mij, of alleen aan wat je geleerd heb. Maar jouw ouders zullen aanwezig of niet aanwezig, in je hoofd mee doen.

Ouders een plek geven (BI)	G.41	En dat is die loyaliteitsbenadering. Dat dat gaat niet weg, dus dan kan je het niet bespreekbaar maken, maar dan komt het in de verborgen loyaliteit zitten. Want mijn moeder mag er niet zijn, want niemand praat over haar. Ze is dood gegaan door drugs, ik kan maar beter niet over m'n moeder praten want ik schaam me voor haar. Dan kun je dus de liefde voor je moeder niet uit uiten. Dat kan niet, dat is ongezond. Dus ouders op een goede manier aanwezig laten zijn.
Sigaret roken (VI) Uiting van emoties (BI)	G.42	Ja, want het zijn wel stress rokers. Zodra ze even stress hebben. Dat is denk ik inherent aan de verslaving aan nicotine. Dat zit in hun hoofd, als ik rook dan wordt het minder. Het hangt denk ik wel aan de cultuur van de jongeren vast. En als ze dan eenmaal roken, dan werkt het stress verlagend. Maar ik weet niet of het dan echt een voorwerp is.
Telefoon gebruiken (VI) Contact onderhouden (BI)	G.43	Dat is hun contact naar buiten toe. Dus dan is het als ze dan iemand willen bellen of laten weten, dan gaat het op de app en als ze boos zijn gaat het op de app. Die zijn bijna vergroeid met ze.
Telefoon gebruiken (VI) Contact onderhouden (BI)	G.44	Je appt met vrienden, met leeftijdsgenoten, om je te meten, om te kijken wat doen zij, wat vinden zij leuk. Dan moet ik dat ook wel leuk vinden. Dat is denk ik net als internet. Omdat je die altijd bij je hebt. Continu ben je in contact met iedereen. Je wilt er bij horen, je wil bij die groep horen, je wil bij jouw vrienden er tussen passen, dus dat moet je continu checken. Dan merk je toch dat er een generatiekloofje is. Want het is zo vergroeid, letterlijk.
Slapen bij groepsleiding (VI) Niet om kunnen gaan met emoties (BI) Adolescent bij groepsleiding laten slapen (H)	G.45	Maar we hebben ook een meisje gehad, die wilde heel graag op de sterfdag van haar vader zijn lievelingseten eten. Prima, dan gaan we dat eten. Ze zitten hier dan maar één jaar. Maar ook het tweede jaar. Het eerste jaar was heel naar, ze was heel bang voor die dag. En ze wilde heel graag bij mij op de kamer slapen. Dus dat was juridisch allemaal ingewikkeld, maar in dit geval kijken we gewoon: als jij niet kan slapen, dan kom je gewoon bij ons op de slaapkamer op een matrasje. Dan hebben ze wel die veiligheid. Het mag er zijn en het is niet erg dat het eng is of verdrietig. Dat je niet weet wat je er mee wilt. Als we daardoor jou kunnen helpen, dan doen we dat toch. En sommigen vinden dat ook helemaal niet.
Metten aan de mening van anderen (VI) Ergens bij willen horen (BI)	G.46	Dat is je metten aan de mening van anderen, die wordt heel leuk gevonden. Ik moet zorgen dat ik dat ook word, dan word ik ook leuk gevonden. Ik kan die echt niet leuk vinden, want dan lacht iedereen me uit. Ook al vind je de muziek van die band misschien wel heel leuk. Maar als de hele klas dat een stomme band vindt, ga je dat niet zeggen natuurlijk. Of je

		moet heel zeker in je schoenen staan, wil je identiteit hebben. Of juist tegen alles afzetten, dat kan ook.
Bevragen (H)	G.47	Ik vind dat wel grappig. Ik realiseer me dan ook wel, dan zeg ik van joh dat moet je me toch even uitleggen want ik snap hier helemaal niks van. Ik kijk dat programma niet, ik weet niet wie dat is, leg eens uit.
Muziek maken (VI) Uiting van emoties (BI)	G.48	Een uitlaatklep. Ze zijn wel veel met muziek bezig. Willen vaak ook zingen dan het liefst die hele dramatische liedjes.
Muziek luisteren (VI) Uiting van emoties (BI)	G.49	Daar vinden ze toch wat in die teksten of dat past bij hun gemoedstoestand. En de anderen die luisteren lekker naar de flinke techno en worden daar ook helemaal opgefokt van. Maar die zijn waarschijnlijk ook opgefokt, dus die vinden het een lekker gevoel. Dat is wel heel belangrijk. Ze hebben altijd wel muziek op in hun oortjes, of op de achtergrond, of de radio staat aan.

4.8 Interview H.

Trivium Lindenhof 13-03-2015		Door: Jasper de Roos
Label	Code	Fragment
Dingen kapot gooien (BI)	H.1	Vaak zitten ze sowieso al daarom bij ons en ze hebben allemaal een fikse rugzak van klein tot iets groter en supergroot. Zijn allemaal trauma's van diverse grootte en de jongeren die bij ons zitten ervaren, dat hun verdriet dat zit er onder, bijna allemaal uiten in boosheid. Boosheid en agressie. Want dat is het enige waar je nog grip op hebt. En als je maar kan zorgen dat de andere bang voor jou is, hoe je niet bang voor hem te zijn. Dan ben jij de baas. Dus hun onmacht wordt vaak vertaald in boosheid. En onder onmacht zit vaak verdriet.
Dingen kapot gooien (VI) Wegsturen (H)	H.2	Als ze heel erg boos zijn dan verbouwen ze de tent gewoon. Bij ons word je meteen weggestuurd als je dat doet.
In gesprek gaan (H) Afspraken maken (H)	H.3	Je weet dat een jongere boos is, dan ga je daar wel over in gesprek en je hebt daar ook wel middelen voor. Zo een boosheid stemmingsmeter om aan het kind aan te geven hoe boos hij is in cijfers. Zo'n jongere vindt het echt niet fijn dat hij tegenoverstaand van iedereen zo uit z'n stekker gaat dat hij geen grip meer op zichzelf heeft. Dat zie je vaak gebeuren, dan heb je zelf ook geen ingang meer. Het kan ook heel bedreigend zijn. Je spreekt af bijvoorbeeld als je zo

		boos bent ga dan naar je kamer of loop gewoon even een rondje. Kom dan terug als je gekalmeerd bent, dat is wel iets wat je met ze afstemt en per jongere kan het ook verschillen dat je gewoon bepaald samen van wat heb jij dan nodig om weer rustig te worden.
Afspraken maken (H)	H.4	Omdat het voor hun ook denk ik gezond is. Hoofdpijn hebben ze ook vaak nadien. Dus die druk op je hersens wordt heel groot en dat moet wel weggenomen worden. En praten helpt dan niet meer dus dan kunnen ze beter naar een omgeving gaan waar ze rustig van worden. En soms lopen ze weg en laat ze dan maar gaan. Het heeft geen zin om ze terug te lopen. Maakt het alleen maar erger.
Weglopen (VI) Rustig worden (BI)	H.5	Dat ze in ieder geval uit de omgeving komen wat hun boos maakt en tot rust kunnen komen, kunnen nadenken. En soms is het weglopen binnen tien minuten geregeld, dan is het afgesproken weglopen. En soms kan weglopen wel een politieactie worden omdat ze niet meer terugkomen.
Schelden (VI) Uiting van emoties (BI)	H.6	Grof taalgebruik, beledigend. Schelden is altijd onmacht.
Laten uitrazen (H) Interesse tonen (H)	H.7	Hangt weer van de persoon en de situatie af of ze dus even uit te laten razen. Heeft geen enkele zin om daar in te breken. Bovendien vind ik het daarnaast nog interessant of er nog nieuwe woorden tussen zitten die ik nog niet ken. En believe me ze verzinnen elk kwartaal iets nieuws. Dat ga ik vragen, wat betekent dat nou eigenlijk?
Interesse tonen (H)	H.8	Dat vinden ze dan ook weer gek. Ik ga wel vaak vragen wat dat betekent. Soms simpele oefeningen. Verzin tien woorden voor dit woord wat ook anders kan.
Interesse tonen (H)	H.9	wil ze weer bereiken. Als je met een grapje iets kan oplossen of ze kunnen weer lachen, dan is de lading ook wel er een beetje af. En soms zie je het wanneer het omhoogschieten en dan denk je dat is niet handig. Opnieuw. En dan ga je weer wat anders proberen.
Jeugdhulpverlener opzoeken (VI)	H.10	Ondanks het feit dat ze zich heel vaak afzetten tegen de leiding, ze dan toch die leiding opzoeken want dat is namelijk de eerste volwassenen die ze tegenkomen.
Delen met groepsgenoten (VI)	H.11	Of ze hebben het wel gedeeld met hun soortgenoten, leeftijdsgenoten, want dat is wel wat ze doen.
Jeugdhulpverlener opzoeken (VI)	H.12	Er kwam er laatst één binnen lopen die zei, ik heb m'n diploma gehaald. Of ik heb een tien gescoord.
Blij zijn (H)	H.13	Dan ben ik blij voor ze en dan ben ik trots. En dan als er één

Trots zijn (H)		een diploma heeft gehaald waarmee je heel druk mee ben geweest, dan kan ik daar wel om janken. Dus dat is net als het je eigen kind is.
Jeugdhulpverlener opzoeken (VI) Erkenning krijgen (BI)	H.14	Ja misschien toch wel dat je waardevol bent geweest op sommige momenten. Die krijgen niet de lading, van ons krijgen ze dat wel. Dat is wel heel arm, want dat heb je dus niet van huis uit meegekregen. Dat er ook iemand trots op jou kan zijn, op wat jij hebt gepresteerd. In plaats van dat ze je altijd de grond in duwen. Dat is vaak hun ervaring, alles wat ze deden was toch al fout en dat blijven ze ook doen, omdat dat veilig is, want dat kennen ze. Maar iemand die blij voor je is en trots op je is en je complimentje geeft als je examen gehaald heb en er staat op eens een grote bos bloemen op je kamer, dat zijn ze niet gewend dat krijgen ze niet van thuis.
Alternatief kleden (VI) Niet op willen vallen (BI) Haren helemaal goed doen (VI)	H.15	Punkers, de hoodies. Daar kan je je lekker in verstoppen. De mannetjes gaan de deur niet uit voordat hun haar helemaal goed is.
Haren helemaal goed doen (VI) Er goed uit willen zien (BI) In een groep dezelfde kledingstijl (VI) Ergens bij willen horen (BI)	H.16	Dit ben ik. Hoe je naar buiten toe bent. Wie je, wat je naar buiten toe laat zien. Niet hoe je overkomt. Bij een groep horen. Want in een groep zie je vaak toch wel dezelfde kledingstijlen, zelfde scooters, zelfde fietsen, zelfde agenda's. Dan hoor je ergens bij. En afwijkend betekent dat je een buitenbeentje bent. Dat je er niet bij hoort en iedereen wil ergens bij horen. Dat maakt niet uit welke leeftijd, je wilt altijd ergens bij horen. En ook als je kluizenaar bent dan wil je nog ergens bij horen, bij de groep kluizenaars.
Wisselende kledingstijl (VI) Op zoek naar eigen identiteit (BI)	H.17	Je zelfbeeld op die leeftijd wordt gelezen van wat anderen van je vinden en bij welke groep je hoort. Want met name meisjes, als die dan een ander vriendje krijgen, dan zie je ook hun kledingstijl veranderen. Die zijn daar veel gevoeliger voor dan jongens. Ze hebben bijna allemaal hetzelfde in hun kasten hangen als je gaat kijken. Telefoons ook. Een Nokia van 1995, daar ga je echt niet mee lopen. Dat doe je gewoon niet. Ook als je naast elkaar zit, zit je te appen.

Telefoon gebruiken (VI) Ergens bij willen horen (BI)	H.18	Zonder mobiel hoor je er niet bij. Zonder facebook hoor je er niet bij. Twitter, dan hoor je er niet bij. En als niet de hele dag tweet dan hoor je er niet bij.
Vriendschappen aangaan (VI)	H.19	Alles is een vriend of alles is een vijand. En het is wel zwart wit nog en die nuance verschillen gaan ze gaandeweg leren, om de waarde van vriendschappen in te schatten. Ze worden ook vaak teleurgesteld. Maar die teleurstelling is niet zo diepgaand, die is even heel diepgaand maar wel van korte duur. En we hebben van vriendschappen tot vriendjes en vriendinnetjes in een bepaalde relatie. En daar zijn ze lerende in. Daar verschillen ze echt niet van de van de jongeren die niet bij de jeugdhulpverleningen zitten.
Ergens bij willen horen (BI) Begrip bij elkaar vinden (BI)	H.20	Er bij horen. Iemand hebben van je eigen je peer groep. Op die leeftijd is natuurlijk veel belangrijker dan volwassenen, want daar ben je tegen je aan het afzetten. En zij vinden begrip bij elkaar. Zij hoeven niet uit te leggen hoe stom hun ouders zijn hoe stom hun groepsleider die stomme dingen van je vraagt.
Ordinaire kleding dragen (VI)	H.21	Uitdagend gedrag, uitdagende kleding. Bijzondere opvattingen daarover. En als je dan met ze gaat zitten en je gaat spreken dan, weinig kennis. Dan hebben ze echt geen idee.
Ordinaire kleding dragen (VI) Aandacht vragen (BI)	H.22	Aandacht. Dat is één grote bonk hormonen in die leefgroepen. Dat ketst alle kanten op. Dan ben ik blij als ze ergens anders een vriendje of vriendinnetje hebben, dan richtten ze zich namelijk niet op elkaar. Want dan zijn de rapen helemaal gaar. Want dan hebben ze verkering en dan gaat het uit, maar zit je wel weer samen aan de ontbijttafel. Hoe ga je dat nou doen, dat is heel lastig.

4.9 Interview J.

TriviumLindenhof 10-03-2015		Door: Mariëlle van Omme
Label	Code	Fragment
Werken (VI) Contact met ouders (VI) Sporten (VI) Contact onderhouden (BI)	J.1	Of sommige naar werk. Daarnaast kan je in het weekend naar je ouders toe gaan of naar je vrienden en daar logeren. En doordeweeks kan je op bezoek gaan bij mensen. Proberen ze veel te laten sporten, werkt niet heel erg. Sommigen gaan wel fitnesssen tegenwoordig en ik had eerst mijn mentorkind op thai boksen, maar daar ging hij niet of te weinig heen, toen op een gegeven moment ook afgezegd. School is belangrijk en je sociale netwerkkring onderhouden.

Werken (VI)	J.2	Je dingen buiten de groep doen werkt wel voor jouw ontwikkeling van je eigen persoonlijkheid en dingen buiten de groep om doen maakt voor jou wel dat je jouw sociale kring uitbreidt ten opzichte van hier, alleen je ouders. Daarnaast naar je ouders op bezoek gaan helpt natuurlijk weer om een nieuwe band te creëren met je ouders, want ze zitten hier niet voor niks. Dus dat helpt weer om hopelijk iets op te bouwen.
Sporten (VI)		
Nieuwe contacten aangaan (BI)		
Op zoek naar eigen identiteit (BI)		
Piercings laten zetten (VI)	J.3	Ze hebben nu allemaal heel veel piercings en tatoeages. Denk dat ze het tof vinden. Veel groepsleiding hebben ook tatoeages en piercings, dus denk dat dat ook wel een beetje met elkaar te maken heeft, het heeft ook iets cools.
Tatoeages laten zetten (VI)		
Ergens bij willen horen (BI)		
Opdracht schrijven (H)	J.4	Bij sommigen mocht het niet, maar dan hebben ze het wel stiekem gedaan. Anderen mogen het wel van hun ouders en dan doen ze het wel. Eén van mijn mentorkinderen heeft het stiekem gedaan, die moest heel het weekend binnen blijven, die mocht niet naar twee feestjes en moet een verslag voor mij schrijven over tatoeages. Veel meer kunnen we er niet echt in doen denk ik, het zit er nu op en dat gaat er niet af.
Binnen blijven (H)		
Wisselende kledingstijl (VI)	J.5	Je mag je zo profileren als dat je zelf wilt. Je moet wel je eigenlijk persoonlijkheid creëren. Dus dan moet je wel zelf gaan experimenteren met wat je leuk vindt om kledinggebied, we hebben ook een jongen die wel eigenlijk alleen maar prada's en dure kleren dragen en dat is dan zijn stijl, met zo'n tasje. Ik denk dat je wilt uitstralen dat je geld hebt. Dat stoere gedrag.
Op zoek naar eigen identiteit (BI)		
Vriendschappen aangaan (VI)	J.6	Ik denk dat vriendschappen, wel een hele belangrijke waarden in je leven is. En zeker voor jongere met problemen. In vriendschappen kun je toch beetje jezelf zijn en jezelf uiten. Een vriendschap is samen meer vreugde creëren maar ook je verdriet delen met elkaar.
Zichzelf zijn (BI)		
Vriendschappen aangaan (VI)	J.7	Als je meer vrienden hebt ben je waarschijnlijk wel wat zekerder van jezelf, als je geen vrienden heb om mensen om op terug te vallen, dan ben je wat onzekerder misschien wat afhankelijker, of stiller.
Motiveren (H)	J.8	Je moet iemand wel motiveren om nieuwe vrienden te maken of je vrienden te onderhouden omdat dat heel belangrijk is voor je.
Telefoon gebruiken (VI)	J.9	Ze zijn allemaal absurd gehecht aan hun telefoon, want dat is altijd het enige waar ze heel de dag mee bezig zijn. Daar doe

Contact onderhouden (BI)		je tegenwoordig toch alles mee? Je praat met al je vrienden, je zit op je Facebook, je kijkt wat er in de wereld gebeurt, je bent TV aan het kijken, ze kijken ook meestal series op hun eigen telefoon, die streamen ze dan.
-----------------------------	--	---

4.10 Interview K.

Karakter 11-03-2015		Door: Mariëlle van Omme
Label	Code	Fragment
Werken in boek (VI) Op zoek naar eigen identiteit (BI) Samen werken (H)	K.1	Heel veel wordt dus individueel vastgesteld. Maar ze hebben altijd een aantal dingen die vast in programma staan. Bijvoorbeeld een meisje die op de groep is, heeft elke dag om kwart voor negen een soort boek waarin ze werkt met ons. Dus wie ben ik, wat vind ik leuk, wat zijn vervelende dingen die je hebt meegemaakt? Eigenlijk allerlei dingen rondom identiteitsvorming. Om een beeld te krijgen hoe iemand naar zichzelf kijkt. Dat heeft zij gewoon in de structuur dat ze dat elke ochtend om kwart voor negen met één van ons aan gaat werken.
Sporten (VI) Kwaliteitspel in de gymzaal aanbieden (H)	K.2	Het is eigenlijk een beetje een tweedeling. De activiteiten die ze leuk vinden, bijvoorbeeld sporten. Dan vinden ze het hartstikke leuk om naar de gymzaal te gaan. Dan vooral als ze zelf iets leuk vinden. Dan zijn ze daar heel blij mee, doen ze het liefst elke avond. Is het meer vanuit ons, dat wij denken we gaan eens met deze groep een soort kwaliteiten spel in de gymzaal doen. Als wij een leuke vorm er aan geven. Dan gaan ze vaak mee van: we hebben eigenlijk geen zin. Maar als we dan bezig zijn vinden ze het eigenlijk hartstikke leuk en kijken ze vaak heel positief terug. Als wij zeggen: we gaan met zijn allen naar de winkel toe, omdat wij het belangrijk vinden met zelfstandigheid, dat vinden ze dan vaak dan niet zo leuk. Dat hangt een beetje af van welke inslag je neemt en welke activiteit ze leuk vinden of niet.
Sporten (VI)	K.3	Ja, voor een aantal is sporten een heel belangrijk iets. Een aantal gaan het liefst elke avond sporten, maar ook gewoon hier buiten gaan ze samen voetballen. Als je dat zou ontnemen dan kunnen die jongeren denk ik moeizaam de dag doorkomen, omdat ze daar lekker in bezig zijn, lekker aan het doen zijn. Dus sport is wel belangrijk.
Sporten (VI) Vanuit je hoofd in je lijf zijn (BI)	K.4	Het is een manier dat jongeren soms even vanuit hun hoofd even in hun lijf zijn. En ook bijvoorbeeld sombere jongeren proberen we aan het sporten te krijgen. Door op een gezellig manier met zijn allen mee te doen. Dan gaan ze ervaren dat sporten heel prettig is. Omdat ze zich beter voelen en je bent

Uiting van emoties (BI) Stimuleren (H) Mee sporten (H)		even in je lijf bezig dus even uit je hoofd, niet zo aan het nadenken. Dus een aantal jongeren koppelt dat zelf ook wel aan elkaar, dan merk ik dat ik me daardoor beter voel. Dus daarom vinden ze het dan ook belangrijk. Dus dat heeft twee kanten inderdaad. En een stukje ontlading. Maar ik denk dat dat wel bij veel activiteiten is. Vooral als zij het gevoel hebben dat er teveel therapie op ligt dan vinden ze het lastig. Een aantal hecht daar ook wel echt waarde aan, dat ze daar hun moment hebben om te praten.
Telefoon gebruiken (VI) Contact onderhouden (BI)	K.5	Dat is vaak hun manier om te communiceren met de wereld, thuis of de digitale wereld waar ze mee verbonden zijn. Dus dat is vaak wel belangrijk voor ze.
Muziek luisteren (VI) Uiting van emoties (BI) Rustig worden (BI)	K.6	Voor een aantal is het denk ik een manier om hun gevoelens te uiten of om tot rust te komen. Maar voor sommigen is het soms ook wel op een moment dat ze zich gespannen voelen, dat ze dan muziek gaan luisteren.
Muziekhok faciliteren (H) Muziekles aanbieden (H) Sturing geven (H)	K.7	We faciliteren dat ze bijvoorbeeld naar het muziekhok kunnen. Dat ze de ruimte krijgen om zulk soort afspraken te maken. En muziekles willen we de jongeren graag bieden om daar meer in te kunnen doen. Vooral faciliteren, denk ik, en de ruimte geven. Als je merkt dat een jongen gespannen is en je weet dat muziek luisteren helpt, vaak staat dat dan ook in het signaleringsplan, dan stuur je daar op aan.
Naar kamer gaan (VI) Buiten lopen (VI) Uiting van emoties (BI) Tot zichzelf komen (BI) Groep opzoeken (VI) Uiting van emoties (BI)	K.8	Belangrijke plek is dan hun slaapkamer, om zich terug te trekken. Buiten gewoon een wandeling maken. De meesten zullen als ze zich echt vervelend of rot voelen toch het snelst naar hun kamer gaan of naar buiten. Maar sommigen zoeken juist wel de groep op. We hebben wel eens jongere die boos zijn en dan denk je: waarom ga je niet gewoon even naar een andere ruimte? En dan blijven ze telkens toch de veiligheid of het contact zoeken met de groep en de groepsleiding.

Telefoon gebruiken (VI)	K.9	Telefoons, mp3-spelers of Ipods. Beetje afhankelijk van de jongere. Voor de één is een voetbal heel belangrijk om zich een beetje af te kunnen reageren.
Muziek luisteren (VI)		
Voetballen (VI)		
Uiting van emoties (BI)		
Telefoon gebruiken (VI)	K.10	Spanning te kunnen reguleren. Weer even in hun doen te zijn, in plaats van de hele tijd in hun hoofd te zitten en je gevoelens even afreageren. Dat je uit je lijf gaat, voor hun gevoel. En muziek ook om rustig te worden, om je op iets anders te kunnen focussen in je hoofd dan alleen op je eigen gedachten. Telefoon om communicatie te zoeken met de mensen, bijvoorbeeld thuis en vrienden. Ik denk ook hun bed, om even uit te rusten of even onder de dekens te kruipen en het gevoel te hebben dat niemand je ziet, of je vervelend te kunnen voelen.
Contact onderhouden (BI)		
Muziek luisteren (VI)		
Voetballen (VI)		
Uiting van emoties (BI)		
Tot zichzelf komen (BI)		
Jeugdhulpverleners opzoeken (VI)	K.11	Dat ligt eraan waar wij zijn en waar de andere jongeren zijn. Maar dan zijn ze, denk ik, vooral in het contact met de ander, dat zoeken ze dan op. Dus als wij op kantoor zijn, komen ze wel uit school altijd langs het kantoor. Maar als ze dan echt iets leuks te melden hebben, dan komen ze ook altijd even op kantoor. Als we buiten zouden zitten, dan zouden ze naar buiten komen. Dus het is dan niet een bepaalde plek. Het is dan meer dat ze dat willen ventileren naar personen.
Erkenning krijgen (BI)		
Jeugdhulpverleners opzoeken (VI)	K.12	Hoe meer zielen hoe meer vreugd, denk ik. Ze voelen zich vaak dan wel gezien en gehoord. Wij zijn vaak positief en blij, dus eigenlijk wordt hun vreugde vergroot daardoor.
Blij zijn (H)		
Telefoon gebruiken (VI)	K.13	Die telefoon om te communiceren, weer. Wanneer mensen zich positief voelen dan ligt eigenlijk de hele wereld een beetje aan hun voeten. En pikken ze er op dat moment uit waar ze zin in hebben.
Contact onderhouden (BI)		
Automutilleren (VI)	K.14	In extreme gevallen heb je natuurlijk ook wel eens jongeren die zichzelf beschadigen. Dan is een scherp voorwerp voor zo

		een jongeren belangrijk.
Automutilleren (VI) Uiting van emoties (BI)	K.15	Ik denk een bepaalde veiligheid en het gevoel dat ze weten dat ze zich daarmee kunnen ontladen. Of kunnen reguleren. Dus dat het wat veiligheid geeft als dat er dus is.
Druk gedrag vertonen (VI) Niet om kunnen gaan met emoties (BI)	K.16	Sommige jongeren vinden het heel spannend. Zeker de wat jongere kinderen, twaalf tot veertien bijvoorbeeld. Als ze bijvoorbeeld autisme hebben, dat ze het dan heel lastig vinden, want het staat in het teken van mij, dan weten ze niet zo goed wat ze daar allemaal mee moeten. En dan kunnen ze bijvoorbeeld heel druk gedrag vertonen, twee dagen van te voren of een paar dagen al.
Voorspelbaar maken (H) In gesprek gaan (H) Aandacht geven (H)	K.18	Want vaak speelt de verjaardag van thuis natuurlijk ook nog mee. Dan merk je wel dat we het bij sommige jongeren heel voorspelbaar gaan maken. Helemaal niet leuk voor de omgeving. Maar je weet je cadeautje al, je weet al wat je krijgt. Dat soort dingen ga je dan soms al helemaal bespreken. En ze mogen altijd hun eten uitzoeken, wat ze die dag willen eten. En je hebt soms ook jongeren die wat minderwaardig zijn en die hun verjaardag eigenlijk helemaal niet willen vieren. Maar dat is geen optie, om niet te vieren. Alleen wel de mate waarin we het vieren. Dus bij de ene is het vanaf 's middags al cake en dan gaan we 's avonds een leuk spel doen. Terwijl een ander die het niet wil vieren, dan doen we in ieder geval een koffie moment, of een drink moment met elkaar waarin jij je cadeautje krijgt en waarin er wel iets van cake is. Maar als iemand geen groepsactiviteit wil doen, dan zeggen we altijd: dat zien we op de dag zelf wel, hoe het loopt. Maar we vinden het belangrijk dat er aandacht voor is. En dat ze ook leren dat ze ook af en toe in de belangstelling staan. En hoe ga je er dan mee om, als je dan zo gevoel hebt dat je het eigenlijk niet wil. En daar kunnen we dan over in gesprek gaan.

4.11 Interview L.

Intermetzo 20-03-2015		Door: Mariëlle van Omme
Label	Code	Fragment
Multimedia gebruiken (VI) Veiligheid (BI) Contact	L.1	Ik denk dat dat een beetje de trend is van nu, dat de vrije tijd het meeste toch wel op beeldscherm wordt ingevuld. Dus veel op de computer, tablets en televisie. Veilig denk ik. Dat is hun eigen wereldje, daar gaat het niet zo snel mis. Denk dat dat misschien wel een reden kan zijn. Ook wel dat het soms neigt naar verslaving. Dat het heel moeilijk

onderhouden (BI)		is om ze daar af te halen, dat is ook wel met autistische jongeren. Dat zij snel echt een ding doen dat zij continu doen. Zij hebben daar ook op de nieuwe manier weer sociale contacten. Via Facebook en Twitter en dat soort dingen.
Buiten lopen (VI) Uiting van emoties (BI)	L.2	Er zijn ook wel jongeren die zeggen juist van: 'ik moet lopen want anders dan gaat het niet goed'. Die moeten letterlijk hun energie eruit lopen, hun boosheid. En die gaan het terrein oplopen of die lopen hier door de buurt. Sommigen gaan naar een soort collega boerderij en daar kunnen zij dan even bij zichzelf komen weer.
Contact met ouders (VI) Uiting van emoties (BI) Bespreken met ouders (H) Belcontact aanbieden (H)	L.3	Maar wij hebben wel regelmatig bel contact, die wij kunnen aanbieden. Dat ligt er ook wel weer aan de persoon. Voor sommigen is het juist heel belangrijk om het juist niet te doen. Want die hangen alle vragen thuis op, van: 'mama en nu doet me internet het niet en het is weer zover.'. En dan bellen de ouders weer naar ons. Dus wij proberen dat juist dan met hun te bespreken van 'laat ze het met ons regelen want zij zijn hier en jullie kunnen het toch niet oplossen.'.
Naar boerderij gaan (VI) Uiting van emoties (BI)	L.4	Wij hebben hier een boerderij met koeien en geitjes. En als zij verdrietig zijn dan kunnen zij bijvoorbeeld toch wel daar naartoe gaan. Dieren, die hebben geen mening. Die zijn altijd blij als die geknuffeld wordt en de geitjes geven altijd een kopje of jonge geitjes die klimmen altijd op je nek, als je erbij gaat zitten. Die vinden het altijd gezellig. En konijnen ook. En ook al heb jij iets gedaan wat echt niet kan, dat maakt hun niet uit. En dan kun je hier een conflict hebben met de groepsleiding, die beesten die vinden je nog steeds heel lief.
Passief gedrag (VI) Uiting van emoties (BI)	L.5	Met overlijden is het natuurlijk voor iedereen heel verdrietig. Maar wat ook wel kan gebeuren is dat, stel dat zo iets is gebeurd, dat jongeren daar de hele wereld aan ophangen. Dan kan niks meer. En na twee dagen moet je toch wel weer naar je werk, of naar je school, is het ook heel gezond om je draad weer op te pakken want in je eentje gaan zitten huilen, dat heeft uiteindelijk geen zin.
Begeleiden (H) Stimuleren (H) Motiveren (H)	L.6	Dat begeleiden. En stimuleren en motiveren en uiteindelijk ook weer van: nou is het over. Het rouwproces is klaar. En dan spiegelen wij dat. En dan geven wij daar echt letterlijk voorbeelden aan.

Spiegelen (H)		
---------------	--	--

4.12 Interview M.

TriviumLindenhof 23-03-2015Door: Mariëlle van Omme		
Label	Code	Fragment
Sporten (VI) Nieuwe contacten aangaan (BI)	M.1	De ene die gaat sporten, in dat opzicht wat normale jongeren ook doen. Qua sporten denk ik gewoon contact maken met andere mensen, vooral bij een teamsport. Onder de mensen zijn, dat ze eventjes weg van hier zijn.
Stimuleren (H)	M.2	Ja, want wij vinden het heel belangrijk dat ze in hun vrije tijd gewoon iets gaan doen, want het is ook niet goed voor ze om hele tijd op de groep te zijn. Sport of een baantje, dat doen ze bijvoorbeeld ook nog in hun vrije tijd, dus dat stimuleren wij wel.
Ordinaire kleding dragen (VI) Regels stellen (H)	M.3	Ze hebben eigenlijk heel vaak hele lage broeken aan. Dat je hun onderbroek ziet. En dat is ook zeg maar één van de groepsregels, we hoeven geen onderbroek te zien. Wij hoeven ze qua groepsleiding niet te zien, maar ook hun groepsgenoten niet.
Ordinaire kleding dragen (VI) Ergens bij willen horen (BI)	M.4	Ik denk dat ze een beetje mee willen doen met de trend, die er is. Dat ze het stoer vinden om hun broek laag op hun knieën te hebben. Ik denk dat ze er bij willen horen.
Sporter imiteren (VI) Er goed uit willen zien (BI) Op zoek naar eigen identiteit (BI)	M.5	We hebben bijvoorbeeld ook een jongen die sport heel graag. Die heeft bijvoorbeeld als voorbeeldfiguur een jongen die echt gespierd is, een man die gespierd is, die hem verteld hoe die moet eten, hoe die moet sporten, dat die dat dan precies zo gaat doen. Omdat dat dan echt zijn voorbeeld is en hij zegt dat het op die manier moet, dus ik doe het op die manier. Iedereen heeft een voorbeeldfiguur.

4.13 Interview N.

TriviumLindenhof 23-03-2015Door: Mariëlle van Omme		
Label	Code	Fragment
Straattaal (VI)	N.1	Het is echt wel een doelgroep die straattaal heel veel gebruikt onderling. Zo hebben pubers dat wel veel, maar Rotterdamse jongeren misschien dan nog wat meer.
Straattaal (VI) Ergens bij willen horen (BI)	N.2	Ik denk dat het een beetje hoort bij het groepje waar ze bij horen. Want niet iedereen doet het. Maar ik denk dat straattaal voornamelijk is omdat ze bij een subgroep of bij een groepje willen horen. En dat steekt elkaar

		ook wel aan op de groep, wanneer er één dan zo praat dan vindt de ander dat ook stoer, dus die wil dan mee doen.
Skater kleding dragen (VI)	N.3	Die skater jongen draagt wel wat wijdere broeken en wat laag. Dat we zijn onderbroek de hele dag zien. Daar hebben we ook een regel over gemaakt. Dat ze echt allemaal gewoon hun broek gewoon moeten ophijsen. En hij heeft vaak petten op en een grote koptelefoon en wat hogere schoenen. Je ziet wel aan hem dat hij een stoerder uiterlijk heeft.
Skater kleding dragen (VI) Ergens bij willen horen (BI) Bevestiging willen krijgen (BI) Op zoek naar eigen identiteit (BI)	N.4	Ik denk dat bij hem, en bij wel meer jongeren die in de hulpverlening wonen, of sowieso jongeren in een bepaalde leeftijd, dat ze wel graag ergens bij willen horen. En dat ze het belangrijk vinden dat ze ergens geaccepteerd worden en gewaardeerd worden en wanneer dat nodig is ze zich daar naar kleden. Er zullen jongeren zijn die het gewoon doen, die daar maling aan hebben en zelf het gewoon lekker vinden zitten om een wijde broek aan te doen, maar ik denk dat bij hem het inderdaad ook wel is 'dit is mijn imago en dit ben ik'. En dat wil ik ook heel graag laten zien. En ik wil daar waardering voor. Dus als ik naar mijn vrienden ga die allemaal stappen en ik heb dat niet, dan denken ze misschien dat ik er niet bij hoor. Dus ik denk dat dat wel mee speelt.
Letten op kleding (H) Stimuleren (H) Inzicht geven (H)	N.5	We vinden het wel heel belangrijk dat ze er allemaal heel representatief uit zien. En we letten daar wel heel erg op. Dus dat ze gewoon altijd dingen hebben waar ze zich lekker in voelen. En we stimuleren heel erg eigen stijlen. Dus als zij dat graag willen dragen, dan moeten ze dat doen. Dat vinden we dan ook gewoon goed. We hebben ook een jongen gehad die wilde truien aan waar dan een scheldwoord op stond. Tenminste 'fuck' stond erop. Aan de ene kant zal je dat niet aandoen naar een sollicitatiegesprek, maar aan de andere hoort het wel een beetje bij puber zijn. Dan mag je dat wel kopen, maar dan leren wij jou dat je moet nagaan wanneer je gaat solliciteren, dat je dat niet aantrekt. Eigen stijl ontwikkelen, daar stimuleren we wel heel erg in.
Stimuleren (H) Complimenteren (H)	N. 6	Omdat ze in een leeftijd zijn waarin ze gaan ontdekken wie ze zijn en wat ze allemaal willen. En ze zijn denk ik ook allemaal heel gevoelig voor de mening van anderen en ze hebben waarschijnlijk bij hun ouders thuis niet altijd hun zelf kunnen zijn of niet gemotiveerd om bepaalde dingen te ondernemen. En ze hebben vaak een laag zelfbeeld. Dus ik denk dat wij er nu zijn, wij zijn de mensen die ze veel complimenten moeten geven en de ruimte moeten geven om hunzelf echt te zijn. Daar zijn wij nu de aangewezen persoon voor.
Stimuleren (H) Sporten (VI)	N.7	Ook stimuleren wij ze heel erg om te gaan sporten. Er zijn een paar jongeren die lid zijn van een sportclub. Dus die gaan dan na schooltijd of in de avond in hun vrije tijd trainen. Er is een

		jongen die echt heel sportief is. Die gaat zeven dagen in de week sporten en dan gaat hij 's avonds nog hardlopen.
Sporten (VI) Nieuwe contacten aangaan (BI) Er goed uit willen zien (BI)	N.8	Dat is denk ik heel verschillend, want de één die doet het voornamelijk omdat hij het leuk vindt om nieuwe mensen te leren kennen of vriendinnetjes en vriendjes te maken. Bij sommigen is het echt gewoon omdat het nodig is qua lichamelijke conditie. Dat ze wat zwaarder zijn, dat ze graag daar iets mee willen doen. We hebben dan die jongen die vaak fitnesst. Die wil heel graag heel breed worden. Dus dat is voor hem dan heel belangrijk, om goed voor zijn lichaam te zorgen. Dus ik denk dat dat wel de meeste redenen zijn die dan voor hun dan belangrijk zijn.
Naar kamer gaan (VI)	N.9	En vaak ook wel hun kamer, ondanks dat dit toch een groep is en ze dit echt niet allemaal zullen zien als thuis, is hun slaapkamer nog wel het meeste privé en hun eigen domein, waar wij gewoon in principe ook nooit komen. Wel om even een raampje open te zetten of iets op te halen. Maar ik denk dat hun kamer echt wel belangrijk is.
Naar kamer gaan (VI) Tot zichzelf komen (BI) Uiting van emoties (BI) Veiligheid (BI)	N.10	Ik denk een plek waarbij ze zichzelf kunnen zijn. Omdat ik toch denk dat ze op de groep groepsdruk hebben van de anderen. Of dan zijn wij er weer om te zeggen dat ze niet mogen gillen of straattaal praten of mogen zingen. En dat ze dan op hun kamer wel gewoon lekker de deur dicht kunnen doen en de muziek aan, en dan mogen ze gek dansen en dan kunnen ze even gillen of even lekker schelden of boos worden of huilen. Er zullen ook wel jongeren zijn die echt niet hier op de groep gaan zitten huilen of bij ons, maar gewoon zelf. Dus ik denk dat het voor hun wel echt een soort veilige haven is, waarbij ze dan echt even met hun zelf bezig kunnen zijn.
Muziek luisteren (VI) Knuffelen met knuffel (VI) Uiting van emoties (BI)	N.11	Ik merk dat heel veel jongeren muziek belangrijk vinden. Dus een radio of een mp3-speler zijn heel erg belangrijk. We hebben ook wel eens een jongen gehad, die had een knuffelkonijn. Die moest overal mee naar toe. En als hij verdrietig was ging hij op de bank zitten met een ijsbeerknuffel. Dus er zijn wel wat jongeren die zulke dingen hebben.
Knuffelen met knuffel (VI) Uiting van emoties (BI)	N.12	Dat is een jongen die niet meer thuis mocht wonen, die was echt uit huis geplaatst want het ging gewoon echt niet meer. Maar het was wel een heel liefdevol gezin, waar hij uit kwam. Dat was een pleeggezin. En dat herinnerde hem heel erg aan zijn pleegmoeder en aan zijn vroegere thuis, toen het wel nog allemaal goed ging. Dus dat is voor hem echt wel heilig.
Muziek luisteren (VI) Uiting van emoties (BI)	N.13	Ik denk dat sommige jongeren even hun verstand op nul zetten. Even lekker jouw favoriete muziek luisteren om je hoofd leeg te maken of woede af te reageren. Even lekker mee kunnen zingen of wat dan ook. Maar misschien ook wel liedjes, die een bepaalde betekenis voor hun hebben of die bepaalde herinneringen bij hen oproept, waarbij ze zich wel veilig en

		prettig hebben gevoeld. Ik denk dat muziek ook voor veel jongeren een manier is om bepaalde emoties te uiten en zij zichzelf er in kunnen vinden. En dat ze dat dan herinnert aan vroeger, aan thuis.
--	--	--

Bronnenboek

Inhoudsopgave bronnenboek

Bestand 1: Geschrapte interviews.....	p.03
Bestand 2: Ruwe interviews.....	p.94

Afhankelijk van de wijze waarop u dit onderzoek leest kunt u het bronnenboek op verschillende locaties vinden. Wanneer u dit onderzoek op papier leest, vindt u hieronder de CD-ROM waarop het volledige bronnenboek beschikbaar is.

Wanneer u dit onderzoek digitaal leest, omdat deze u toegestuurd is, vindt u het bronnenboek in het tweede bestand, genaamd: 'Bronnenboek – Identiteitsrituelen bij adolescenten binnen de residentiele jeugdzorg'.

Wanneer u dit onderzoek digitaal leest via de HBO Kennisbank, vindt u het bronnenboek in het tweede bestand.

